

FLEUR VERHOEFF

CECI

N'EST

PAS

UN

SPECTACLE

AFSTUDEERDOCUMENT

Ceci n'est pas un spectacle. Afgeleid van Ceci n'est pas une pipe. Het welbekende schilderij van de Belgische schilder René Magritte uit 1928-1929. Er ontstond in die tijd een grote discussie omdat Magritte stelde dat de pijp op het schilderij geen pijp is, omdat hij niet gedooft en gebruikt kan worden. Het ging over het verraad der voorstelling. De spanning tussen een woord en een representatie van dat woord in het beeld. Zinspelend hierop maakte Dries Verhoeven zijn installatie Ceci n'est pas... De expositie bestond uit een glazen cabine waarin een "ongewenste voorstelling van zaken" werden getoond. De expositie van tien levende beelden toont mensen die in een bepaalde hoedanigheid als ongewenst worden beschouwd. Als zeldzame relictten staan ze opgesteld achter geluiddicht glas.

Ceci n'est pas un spectacle gaat over de lijnbaan zien als spektakel, het wel of niet zijn van een spektakel, of het einde van de Lijnbaan als spektakel. Het spektakel (een verwijzing naar de Situationisten) als kritiek op onze consumptiemaatschappij, de overdreven nadruk op "het hebben" en de daarbij veelvoorkomende monofunctionele ruimte.

Ceci n'est pas la nature | Dries Verhoeven | 2013
Zinspelend op La trahison des images (Het verraad der voorstelling) van René Magritte verkent het werk de spanning tussen een woord en een representatie van dat woord in een beeld.

FLEUR VERHOEFF

Student | 0851861

JEROEN VISSCHERS

Voorzitter

VIOLETTE SCHÖNBERGER

Mentor

BART HOLLANDERS

Externe critic

PAUL VAN DEN BERGH

Externe critic

Centrum

PEILING 1

Aanleiding
Opgave
Werkmethode

PEILING 2

Situationisten
Rotterdam als
consumentenparadijs
Rotterdamse plint
Agora vs. Lijnbaan

PEILING 3

Systeem

GROEN LICHT

Situaties

DANKWOORD

EERSTE PEILING

EEN BEELDEND
ESSAY OVER
ARCHITECTUUR
VAN DE PUBLIEKE
RUIMTE

12

13

Al een tijd heb ik een fascinatie voor de verandering van het publieke.

Het publieke: Een verzamelplaats, sociale ontmoetingsplaats die voor iedereen toegankelijk is. De plek voor het ongedwongen debat en democratie. Voor het ongeplande zien en gezien worden en is een ruimte waar het ontmoeten van verschillende groepen centraal staat.

Hoe het publieke ooit begon als onderdeel van ons dagelijks ritueel (en daarmee collectieve ruimtes introduceerde) is veranderd naar een ruimte met een beleving die onze consumptiemaatschappij stimuleert. Hiermee verwijs ik enerzijds naar het begin van het publieke, namelijk de Griekse Agora en anderzijds naar het "optimale publieke" de Commerciële as: onze winkelstraten, shopping malls en passages of hoe Rem Koolhaas het beschrijft als "non-place".

Reconstructie Agora |
Door Mary Evans

De Griekse Agora wordt in de boeken omschreven als een verzamelplaats. Een ontmoeting- en vergaderplaats voor de vrije burger. In mijn optiek gaat het veel verder dan dat. Voor mij is de Agora een publieke ruimte waar natuur, educatie, cultuur, filosofie, ontmoeten, handel, hygiëne, bewegen en leven op een vrije manier door elkaar en naast elkaar konden bestaan. Ruimte waar natuur langzaam overging in functie, maar waar

het landschap en het ritueel altijd centraal stonden. Een langzame overgang van binnen naar buiten is daarbij kenmerkend voor de architectuur van de Griekse Agora.

Onze steden hebben traditioneel nog steeds straten en pleinen. Toch zijn onderzoekers van het onderzoeksteam AGORA van mening dat ze niet langer meer werken als een "agora". Op hedendaagse pleinen komen mensen en nieuwe ontwikkelingen niet meer bij elkaar; hier gebeurt het niet. Agora heeft in plaats van plein het begrip "Commerciële as" geïntroduceerd. Niet omdat deze wel als een agora werkt, maar zij zien dit als de optimale publieke ruimte, ondanks de monofunctionaliteit.

Hoewel onze consumptiemaatschappij belangrijker dan ooit lijkt te zijn, verandert de fysieke winkelbeleving in een digitale winkelbeleving. Hierdoor ontstaat steeds meer leegstand en verdwijnt een sociale plek.

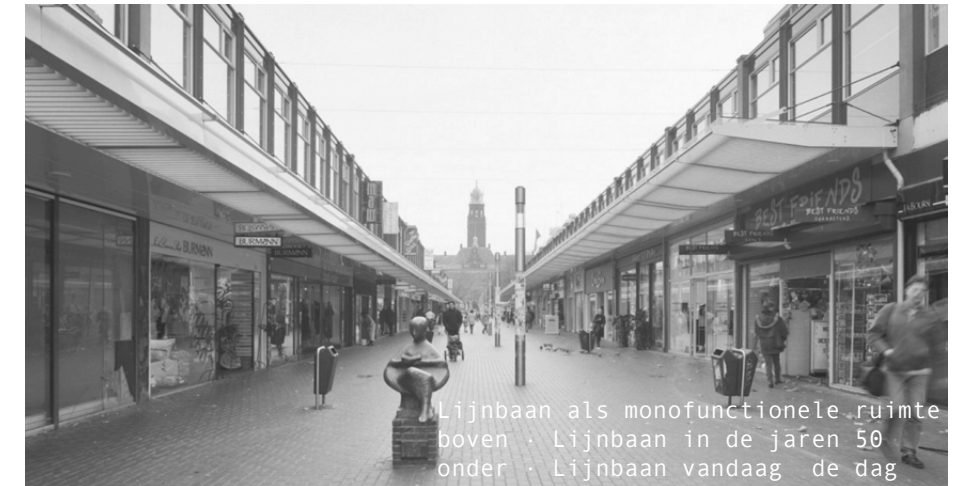
Het in 1953 opgeleverde ontwerp van de Lijnbaan van Van den Broek & Bakema, was vooruitstrevend. Vanuit de beleving van de voetganger ter stimulering van het kopen. Met heldere looproute, autovrij, luifel ter bescherming van de regen en een huiskamer gevoel. De Lijnbaan zoals die er vandaag de dag bij staat is een goed voorbeeld van een

monofunctionele ruimte, waarbij de beleving van het winkelen, en daarbij het consumeren, centraal staat. Harde grenzen tussen het binnen en het buiten en tussen de stad en de Lijnbaan. Afgezonderd van je dagelijkse routine.

Natuurlijk ben ik niet de eerste die hierover na denkt. “De rij denkers die je aan kunt halen is lang en eerbiedwaardig en gaat terug op de Grieken en de functie die de agora heeft als domein waarin de politiek in alle openbaarheid gestalte krijgt.”³

O.a. Hannah Arendt, René Boomkes, Rem Koolhaas en AGORA zijn me voorgegaan .

Waar zij zich bezighielden met filosofie, theoretische papers en essays, ben ik bezig geweest met een beeldend essay, waarin ik de vraag heb onderzocht of de kwaliteiten van de Griekse Agora een tegenwicht kunnen bieden aan de monofunctionele ruimte van de Lijnbaan.

Lijnbaan als monofunctionele ruimte
boven · Lijnbaan in de jaren 50
onder · Lijnbaan vandaag de dag

1. Waar zowel Hannah Arendt als Wouter Veldhuis naar verwijzen als het gaat om publieke ruimte. De Griekse Agora. Arendt ziet het als een historisch voorbeeld van de democratie (OASE 77 blz.10) Griekse Polis staat model voor Arendt's notie van het publieke domein. Arendt ziet de polis in beginsel niet als een fysieke, maar als een politieke ruimte. Het is de organisatie van het volk, gegroeid uit het gemeenschappelijk handelen en spreken en zijn ware ruimte ligt tussen de mensen die voor dit doel samenleven, onverschillig waar zij zich toevallig bevinden. (OASE 106, blz. 32) (polis is geen plek, maar is het woord voor atheense democratie. Dus.. Wouter Veldhuis? Zie quote en voetnoot 3.

2. Onderzoeksrapport AGORA, Cities for People, verschillende auteurs, Londen, AGORA, 2006

3. Artikel Hier.Heerst.Veiligheid. en verliest het publiek domein zijn betekenis, Thijs van den Boomen, Simon Franke & Wouter Veldhuis, 2020

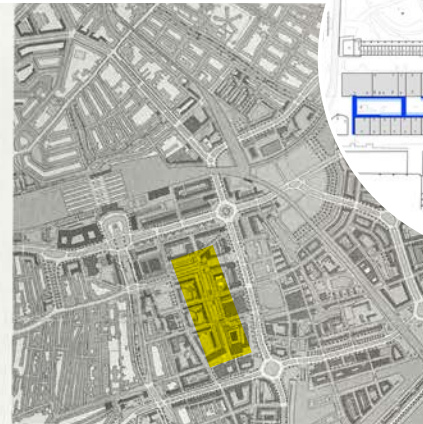
4. OASE tijdschrift voor architectuur, Into the open, publieke plaatsen, nummer 77, verschillende auteurs, Rotterdam, OASE, 2008

DE LIJNBAAN

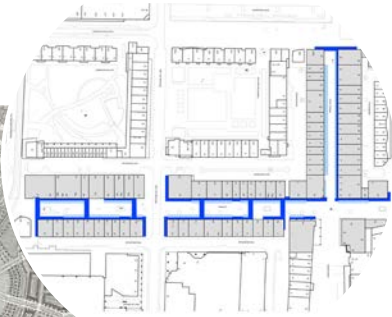
Ontwerp Van den Broek & Bakema
1948 - 1953

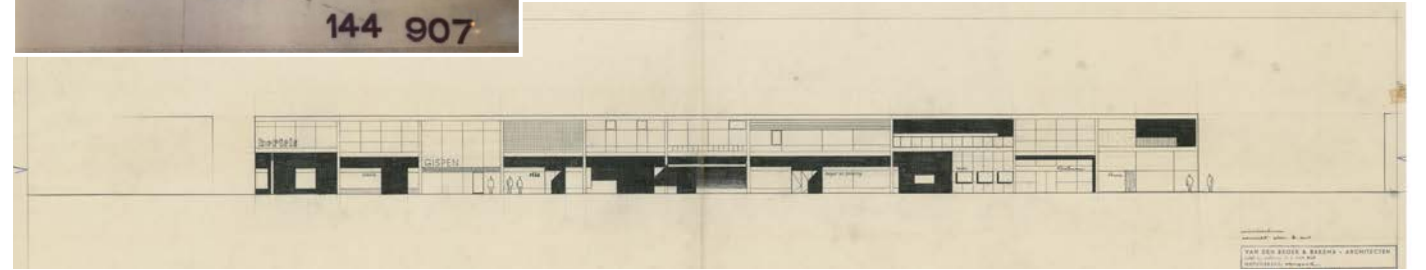
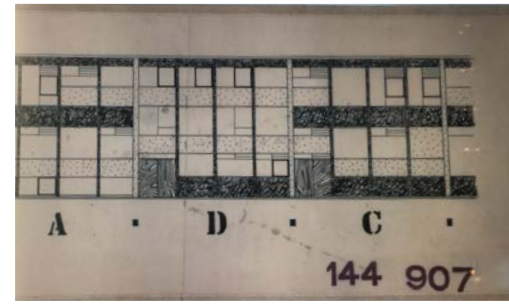
Detail of the Basic Plan, 1946, with city centre courts.

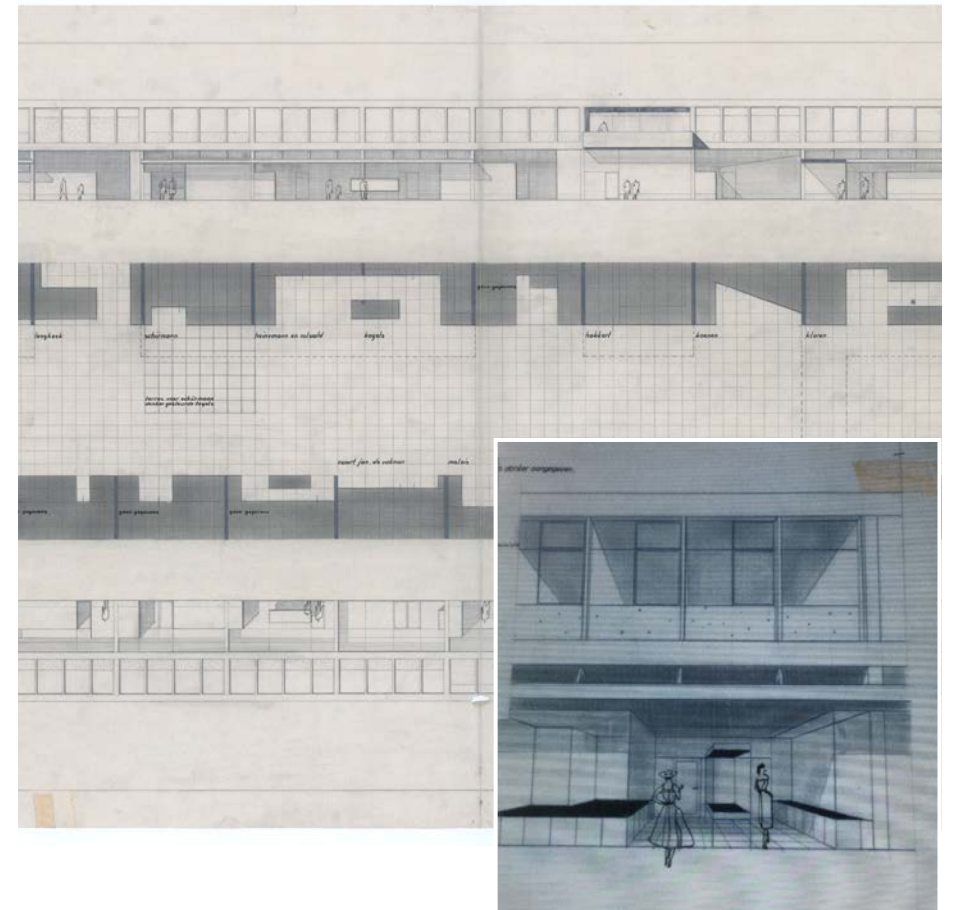
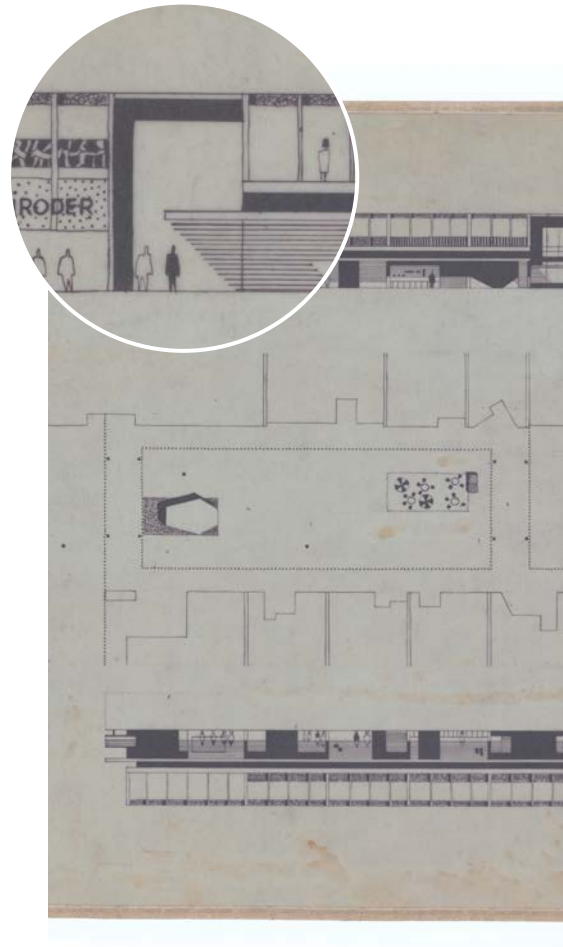
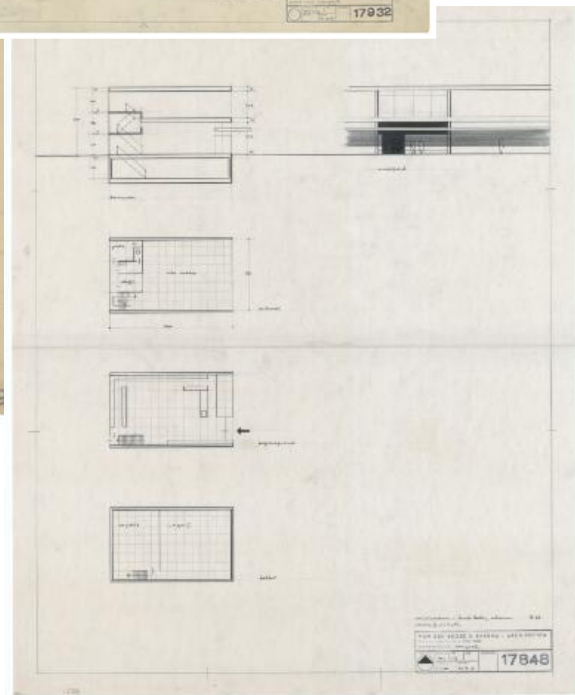
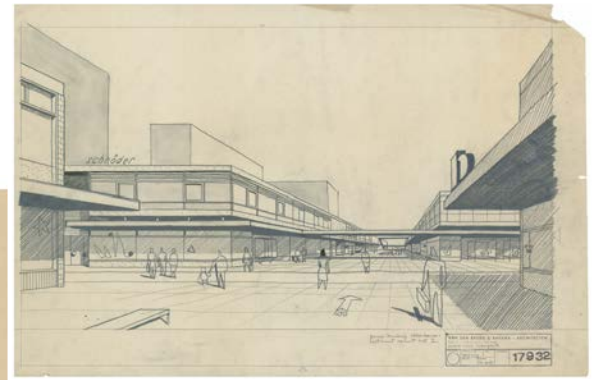
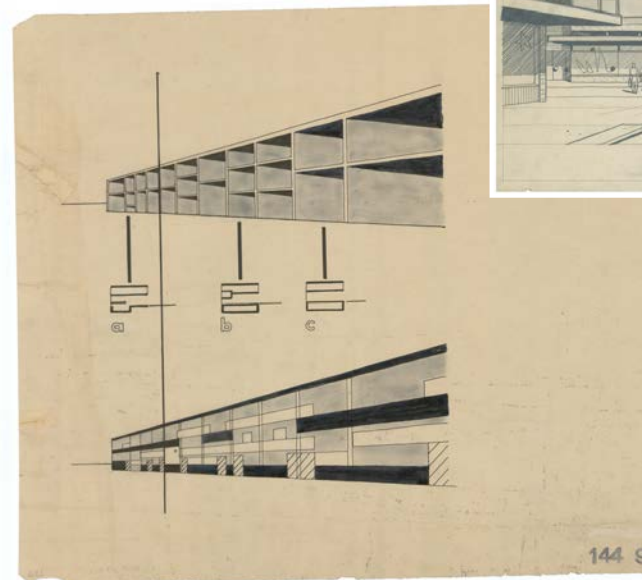
Revised Basic Plan, 1955.

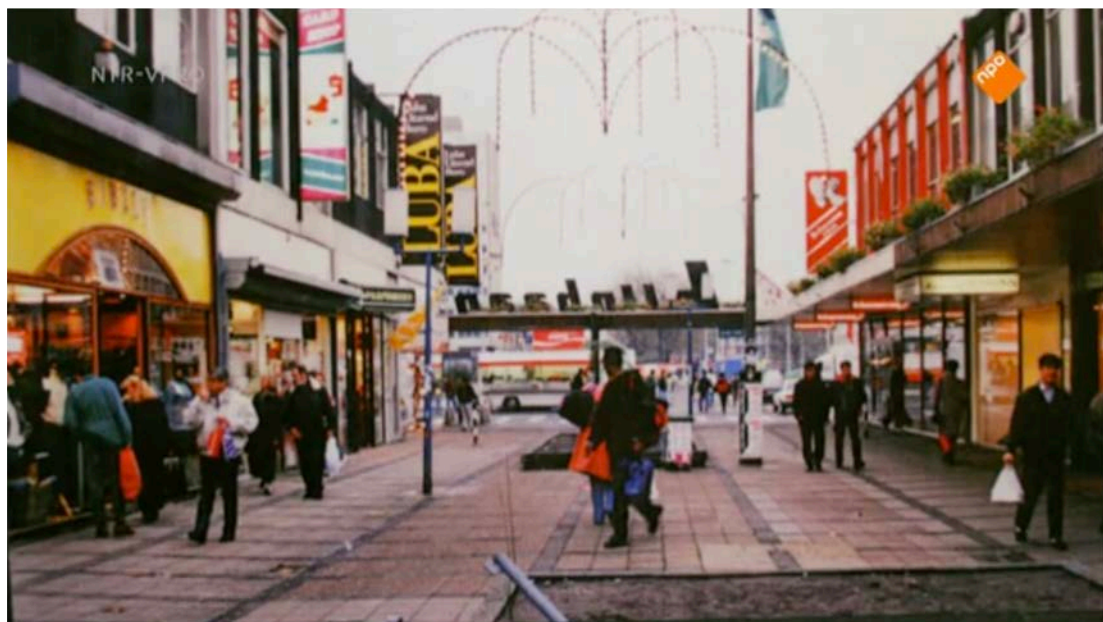
situatie 2017

18

19

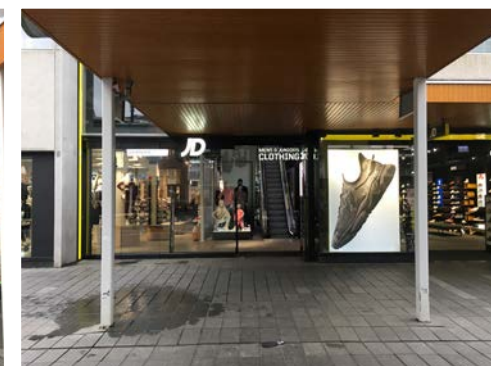
Lijnbaan jaren 80 en jaren 90

Lijnbaan | 1953

Lijnbaan | januari 2022

Lijnbaan | januari 2022

Wat als de Lijnbaan niet het consumentenparadijs was wat het nu is, maar een architectuur van het collectief? Waarbij de monofunctionele Lijnbaan naar een veelvormige ruimte getransformeerd wordt, waar op een ongedwongen manier de publieke ruimte toegankelijk is voor verschillende activiteiten, zonder dat er commerciële belangen aan gekoppeld worden.

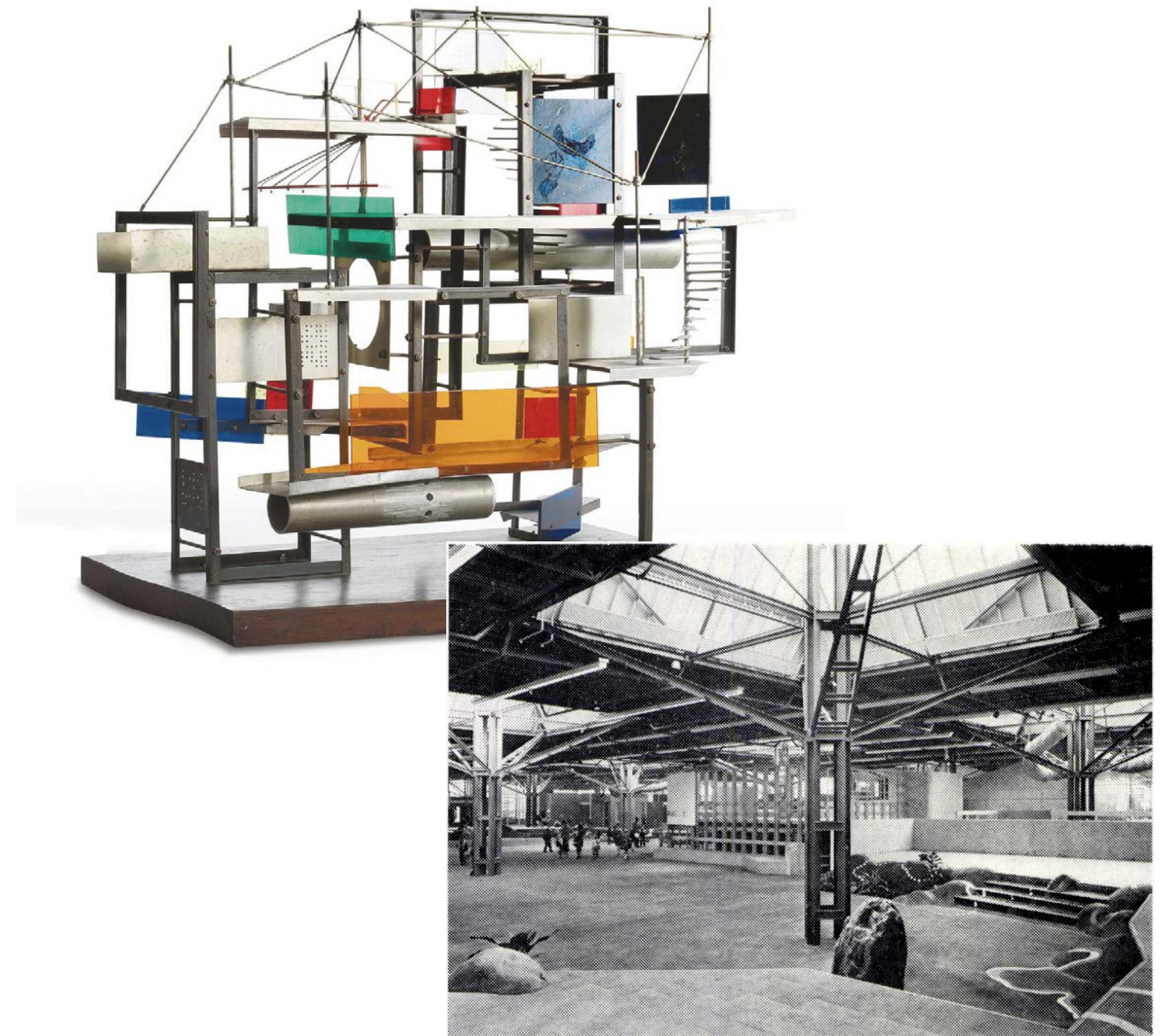
Hiervoor is onderzoek gedaan naar fragmenten en typologieën van de Atheense Agora, ontwerpmethodieken vanuit Tabula Scripta en naar de Situationisten, om zo tot nieuwe interpretaties en inzichten te komen, voor het ontdekken van publieke ruimtes die van waarde kunnen zijn voor deze tijd.

RUIMTES:

Hoe kunnen er weer veelvormige ruimtes ontstaan naast en door elkaar op de Lijnbaan, met veel verschillende gebeurtenissen en ruimtes?

OVERGANGEN:

Wat zijn de architectonische elementen die nodig zijn om een langzame overgang tussen ruimtes te definiëren?

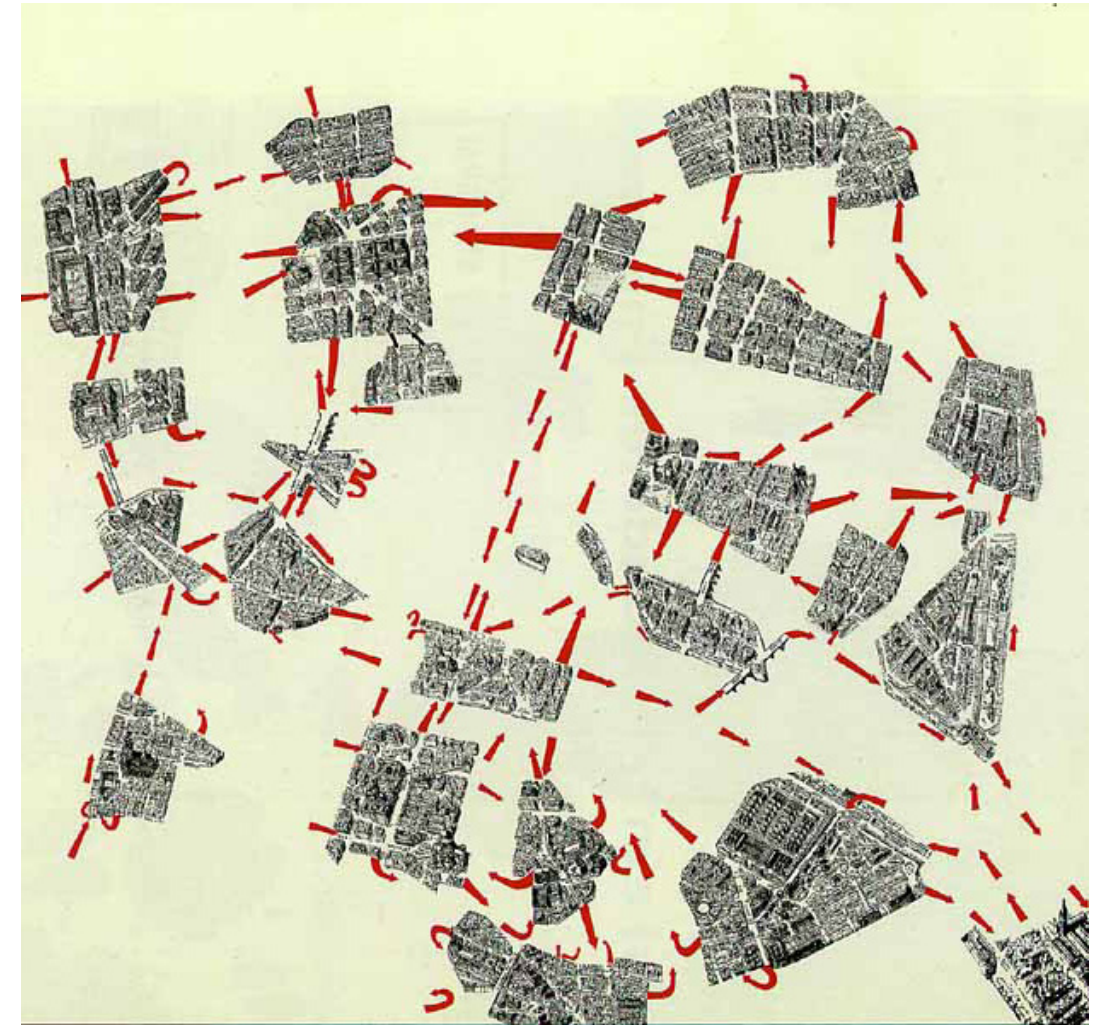
Veelvormige ruimte
 Boven | Constant Nieuwenhuys (1920 - 2005) | New Babylon
 Beneden | Wijkcentrum 't Karregat | Frank van Klingeren.
 Eindhoven 1973

BEOORDELINGSCRITERIA
SPECIFIEK VOOR DIT AFSTUDEERPROJECT

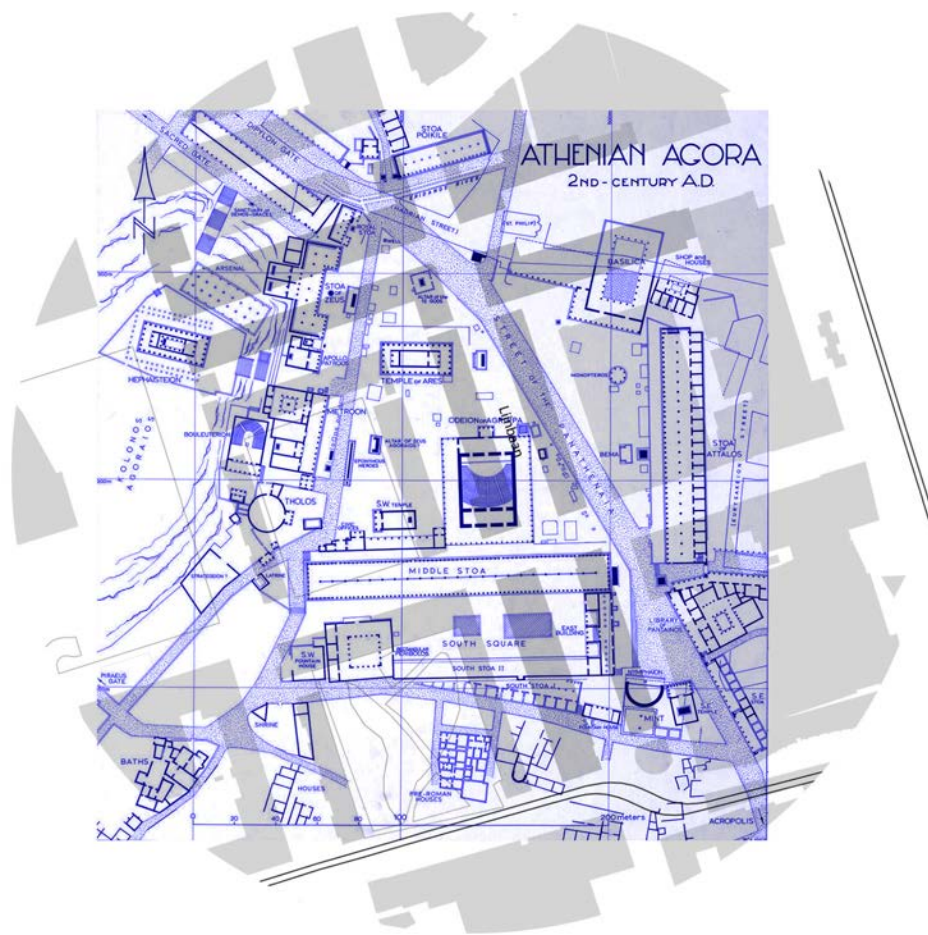
Het inzetten van maquettes is een manier om ruimtes te interpreteren en nieuwe inzichten te ontdekken en door te ontwikkelen tot een ontwerp.

Het eigen maken van de theorie en methodes, deze slim in te zetten op het gebied van onderzoek, analyse en ontwerp.

Het in staat zijn om te beschrijven welke architectonische elementen er nodig zijn om tot een publieke ruimte te komen, die voor iedereen toegankelijk is en deze weten op de juiste manier toe te passen in het ontwerpvoorstel.

Illustratie van theory of the Derive
by G. Debord 1967 | Parijs

Projectie Atheense Agora op de Lijnbaan
zelfde schaal

TWEEDE PEILING

SITUATIONISTEN

Bij het ontwerpend onderzoek hebben de theorie en methodes van de Situationisten mij geïnspireerd om vanuit een ander perspectief naar Rotterdam als consumptiestad en naar de Rotterdamse lijnbaan te kijken.

In 1957 besluiten diverse groepen, waaronder de internationale Beweging voor een Bauhaus van de Verbeelding en de internationale lettristen zich samen te smelten tot The Situationist International, een kunstzinnig-politieke beweging. De beweging had heftige kritiek op de gangbare praktijken van modernistische stedenbouw. In de beginjaren worden de activiteiten vooral bepaald door het programma van een "unitair urbanisme". Het wijst de consumptiemaatschappij af en is gericht op de verwerkelijking van een dynamische stad, een stad waarin vrijheid en spel centraal staan. Dit om het welzijn en geluk van alle mensen te verbeteren.

Door collectief op te treden, streven de Situationisten naar een creatieve invulling van de leefomgeving en creëren ze situaties die de gebruikelijke gang van zaken onderuithalen en daardoor ondermijnend werken. Dit deden ze niet alleen door middel van theoretische pamfletten, papers, maar ook door

middel van collages en interventies. Door het creëren van situaties met thema's als ontregelen, verstoren, choqueren en daarmee het ouderwets ervaren denkbeeld belachelijk te maken, wilden ze een vrije maatschappij vestigen. Daarbij lag hun grootste kritiek op de maatschappij die een overdreven nadruk op "het hebben" legde. Volgens de beweging ging het niet meer over sfeer, beleving en spontaniteit.

Er zijn twee projecten die mij tijdens dit project hebben geïnspireerd: The naked city en New Babylon.

The naked city (1957) is een psychogeografische kaart van Parijs, gebaseerd op fragmenten die zijn uitgesneden uit een kaart van Parijs en verbonden met grote rode pijlen. Waar het gaat over verbinding, routes en beleving van de stad. De kaart werden ingezet in collage vorm en werd gebruikt om de stad vanuit een ander perspectief te beleven. Zo waren er interventies georganiseerd waarbij de kaart van Berlijn werd gebruikt tijdens een wandeling in Parijs. Deze interventies werden vaak de Dérive genoemd. Bekend staan de interventies om hun experiment en spontaniteit in het stedelijke landschap. Het was om dagelijkse relaties los te laten en zich te laten meeslepen door de attracties van het terrein en de ontmoetingen die ze daar aantreffen. Een techniek om snel door

'WIJ DENKEN IN DE EERSTE PLAATS DAT
DE WERELD VERANDERD MOET WORDEN.
WIJ WILLEN DE SAMENLEVING EN
HET LEVEN WAARIN WIJ OPGESLOTEN
ZITTEN OP DE MEEST BEVRIJDENDE
MANIER VERANDEREN. WIJ WETEN DAT
DEZE VERANDERING DOOR MIDDEL VAN
GEEÏGENDE ACTIES BEREIKT KAN WORDEN.'

verschillende sferen te gaan, emotionele desoriëntatie en het besturen van het terrein van de stad (psychogeografie) leiden tot de mogelijke creatie van situaties.

New Babylon (tussen 1956 en 1974) is een architectonisch manifest van The formulary for new urbanism (1953, Ivan Chatcheglov) en labyrint dat de Homo Ludens huisvest. Een anti-kapitalistische stad, ontworpen door Constant Nieuwenhuys. Waarbij het promoten van het dwalen als experiment van de stad voor de creatieve mens die verlost is van eentonig dagelijks werk het uitgangspunt is. In zowel de tekeningen als modellen van Nieuwenhuys, worden toekomstige architecturale structuren zichtbaar. De structuren zijn zo ontworpen dat ze voortdurend veranderen en daarbij het gevoel van een steeds veranderde omgeving vergroten.

Het werk van de Situationisten heeft mij geïnspireerd op verschillende vlakken. Allereerst Rotterdam als consumptieparadijs. Veel steden in Nederland zijn organisch gegroeid. Rotterdam heeft zich moeten herpakken tijdens de wederopbouwperiode. Een periode waarin de consumptiemaatschappij zijn opkomst kent. De verschuiving van het consumeren als privilege naar een toegankelijkheid voor iedereen vond al

snel plaats en is niet meer weg te denken in ons stadsbeeld. Een schouwspel op ooghoogte, kilometerslang.

De methodes van de Situationisten, hebben mij geïnspireerd om ook met een ander perspectief naar Rotterdam te kijken. Door het maken van een fotoreeks, een psychogeografische kaart, collages en maquettes, ben ik niet alleen anders naar de stad en de Lijnbaan gaan kijken, maar het heeft het mij ook geïnspireerd om verschillende beeldtaal, technieken en media in te zetten.

Waar de winkelstraten zich enerzijds geconcentreerd in het hartje van de stad bevinden, verdeeld en verbind het commerciële gebied Rotterdam ook. Waar de verschillende tijdslagen onderscheid maken in het commerciële gebied, laat het ook zien in hoeverre het spektakel werd toegelaten. Hoe toegankelijker het spektakel, hoe monofunctioneler de ruimte waarbij de architectuur generiek is. Is Rotterdam zonder het commercieel netwerk de sfeervolle stad, waar de situationisten het over hebben? Nee zeker niet, maar het heeft wel degelijk buurtjes met een eigen sfeer, beleving waar spontaniteit zou kunnen plaatsvinden.

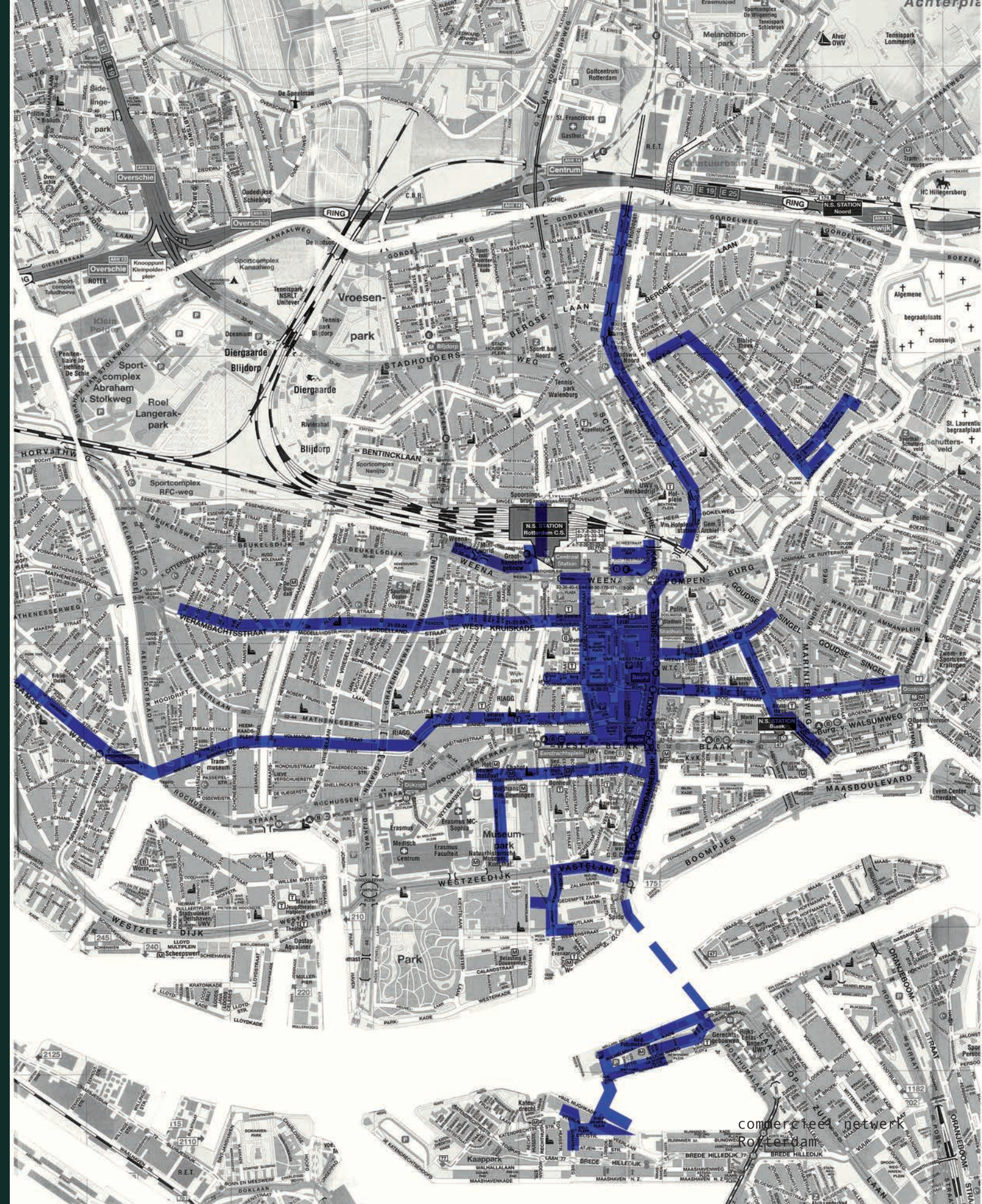
Rotterdam als consumptiestad. Waarbij ik de consumptie van vrije tijd en cultuur achterwegen heb gelaten.

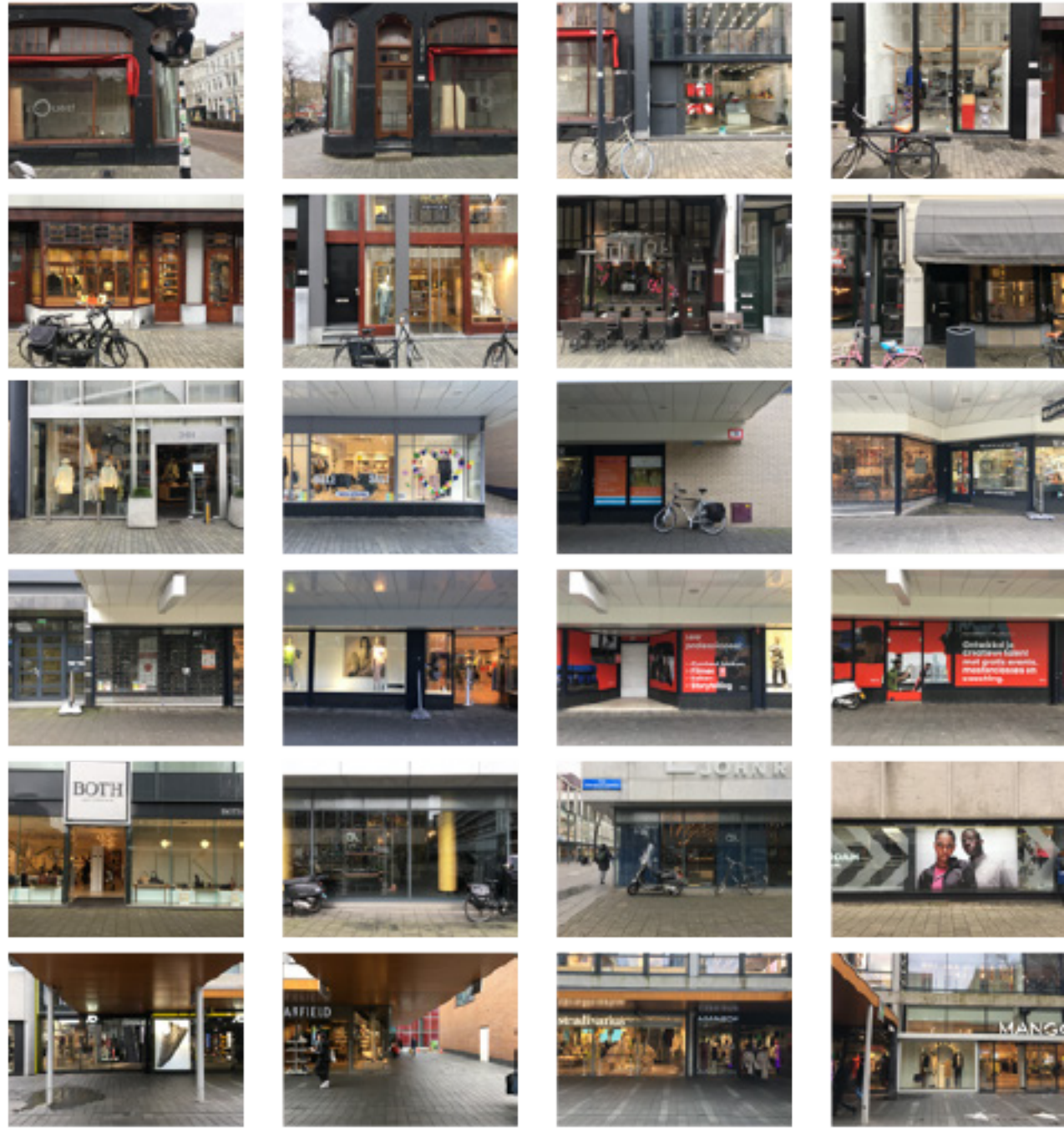
ROTTERDAM ALS CONSUMPTIESTAD; EEN SCHOUWSPEL OP OOGHOOGTE, KILOMETERS LANG.

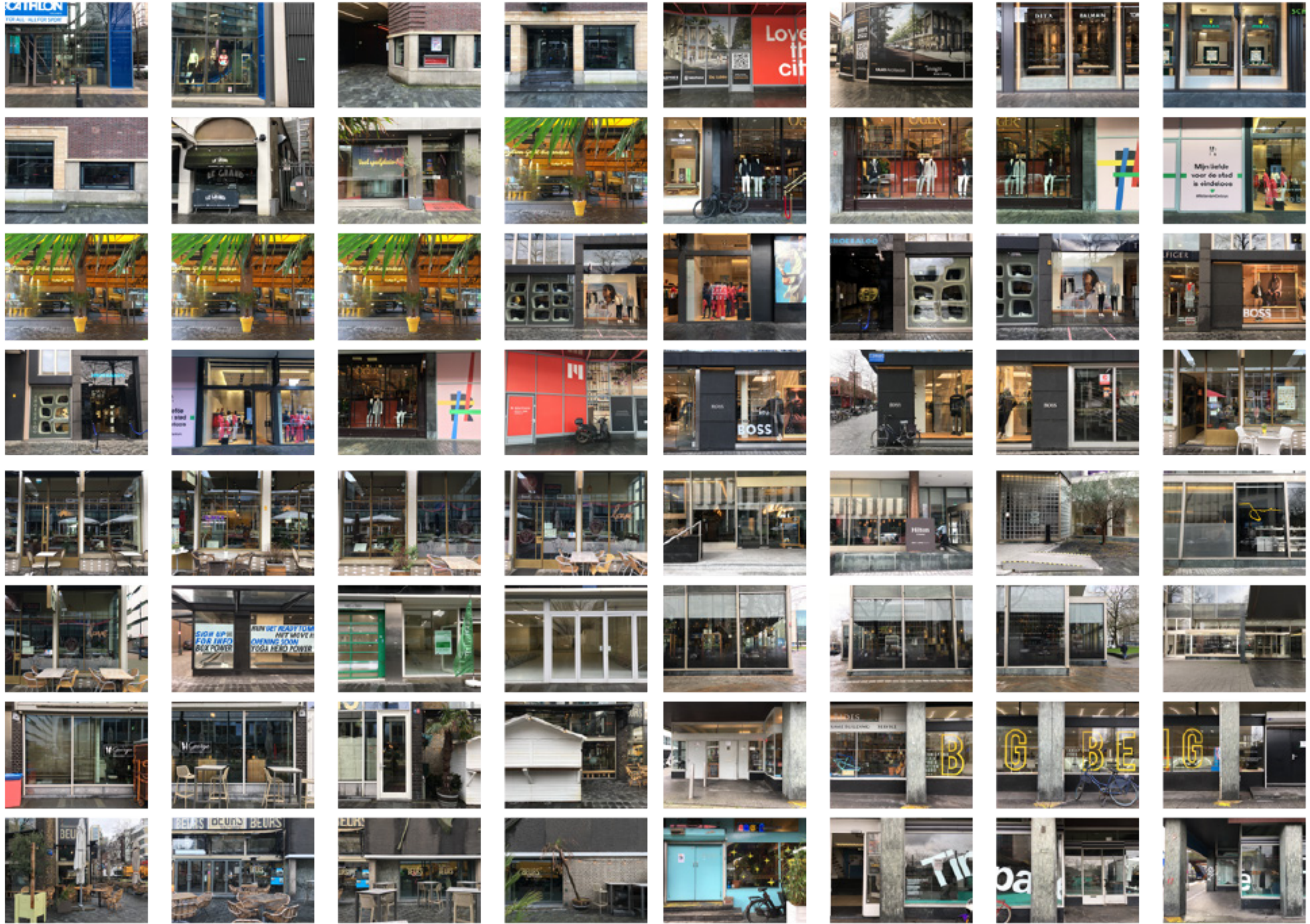
Waarbij ik de
consumptie van vrije tijd
en cultuur achterwegen heb
gelaten.

34

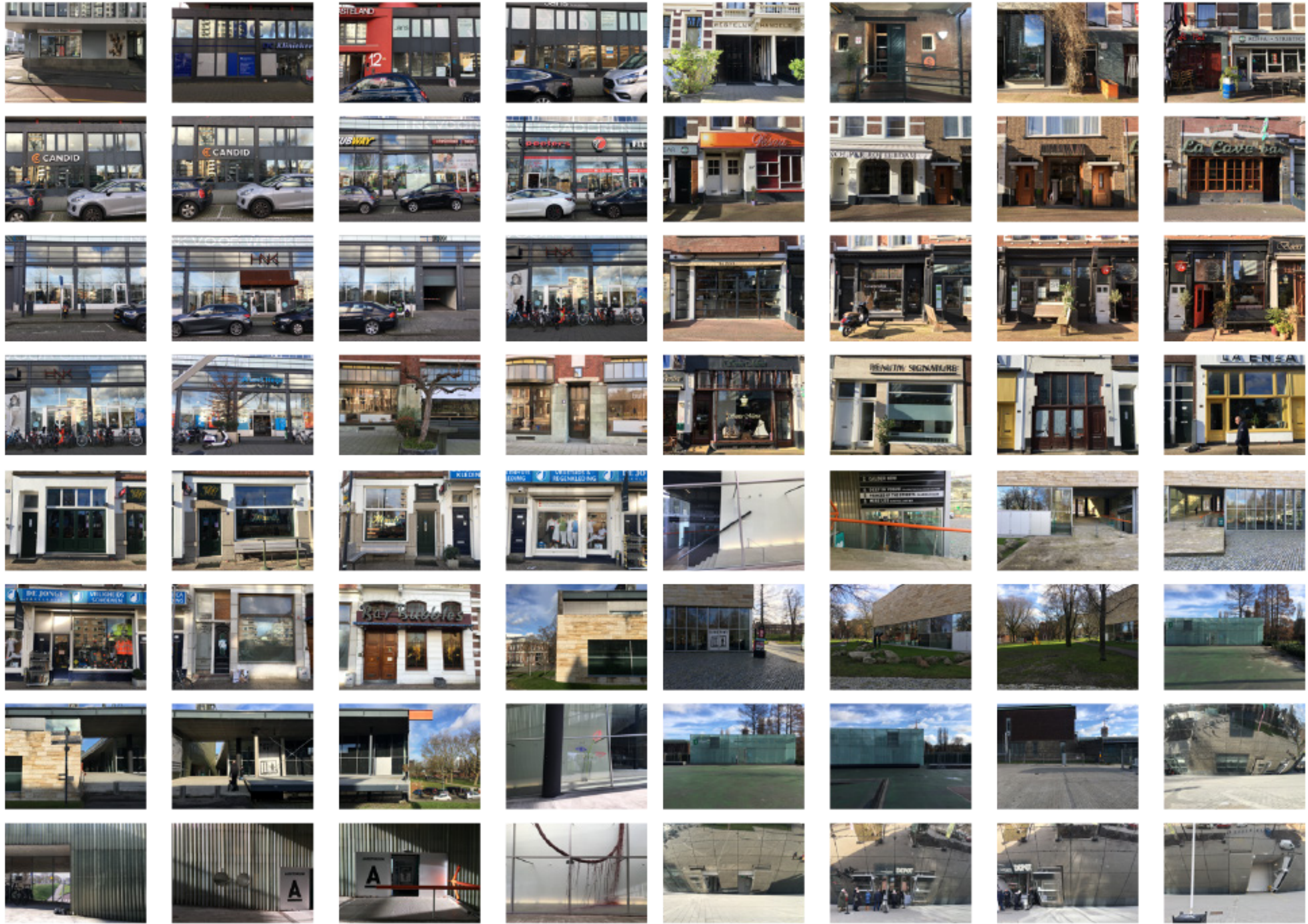
Consumptie gebied Rotterdam

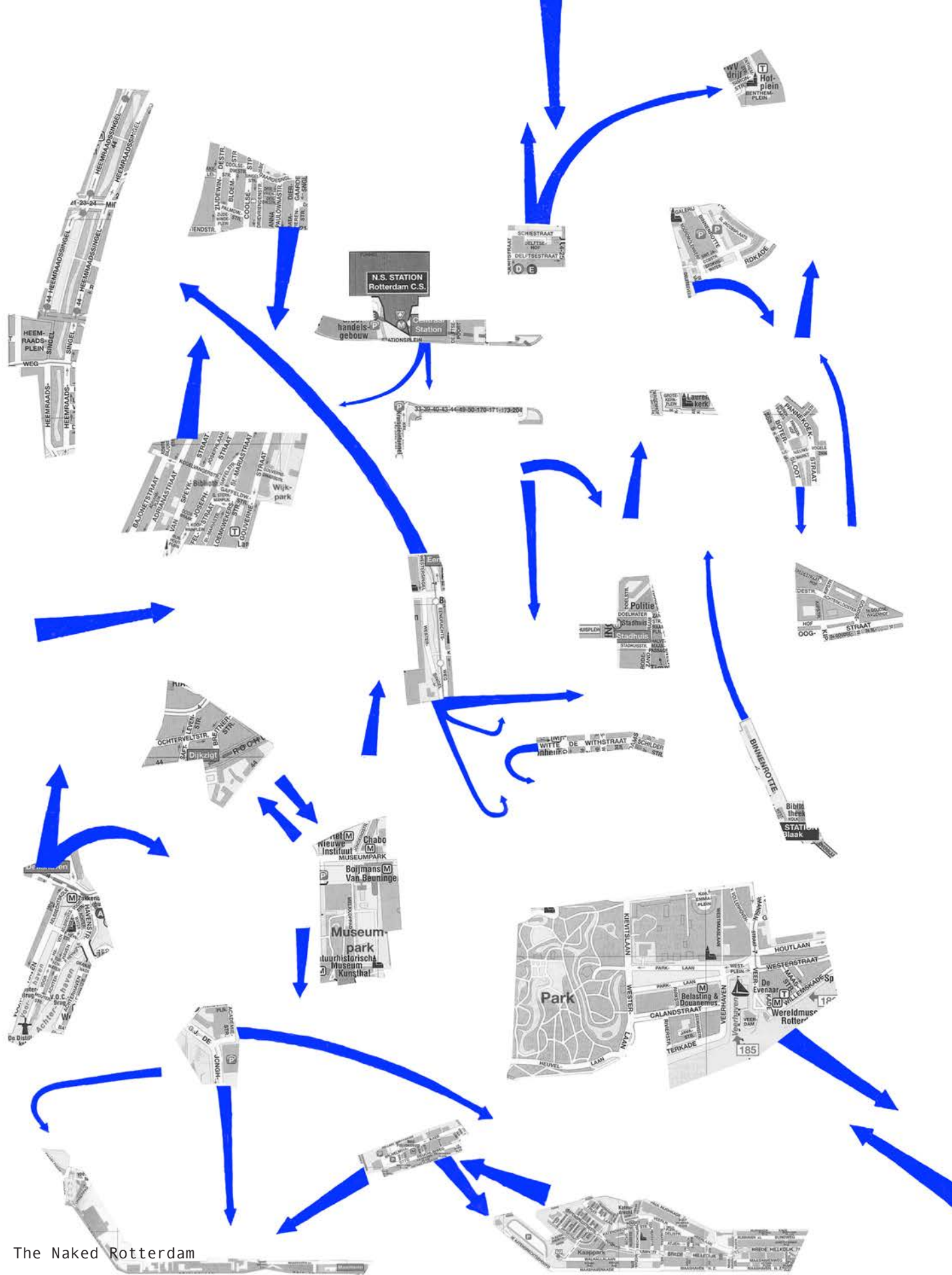

DWALEN

Een fenomeen wat niet natuurlijk is in deze tijd. We leven vandaag de dag in een commerciële wereld waarbij efficiëntie in alle vormen centraal staat en, of omdat, tijd schaars is. Waarom zouden we ronddwalen? Een bezigheid dat impliceert dat het alle kanten op kan gaan zonder een bestemming, zoals reizigers, zwervers en rondtrekkers dat doen.

Hoewel het ronddwalen eeuwen geleden onderdeel was van ons dagelijkse ritueel. Dreigt onze leefomgeving ons van onze zintuigen te beroven. Het spel van ontdekken, ervaren, verwondering, delen, confrontatie en ontmoeten verdwijnt.

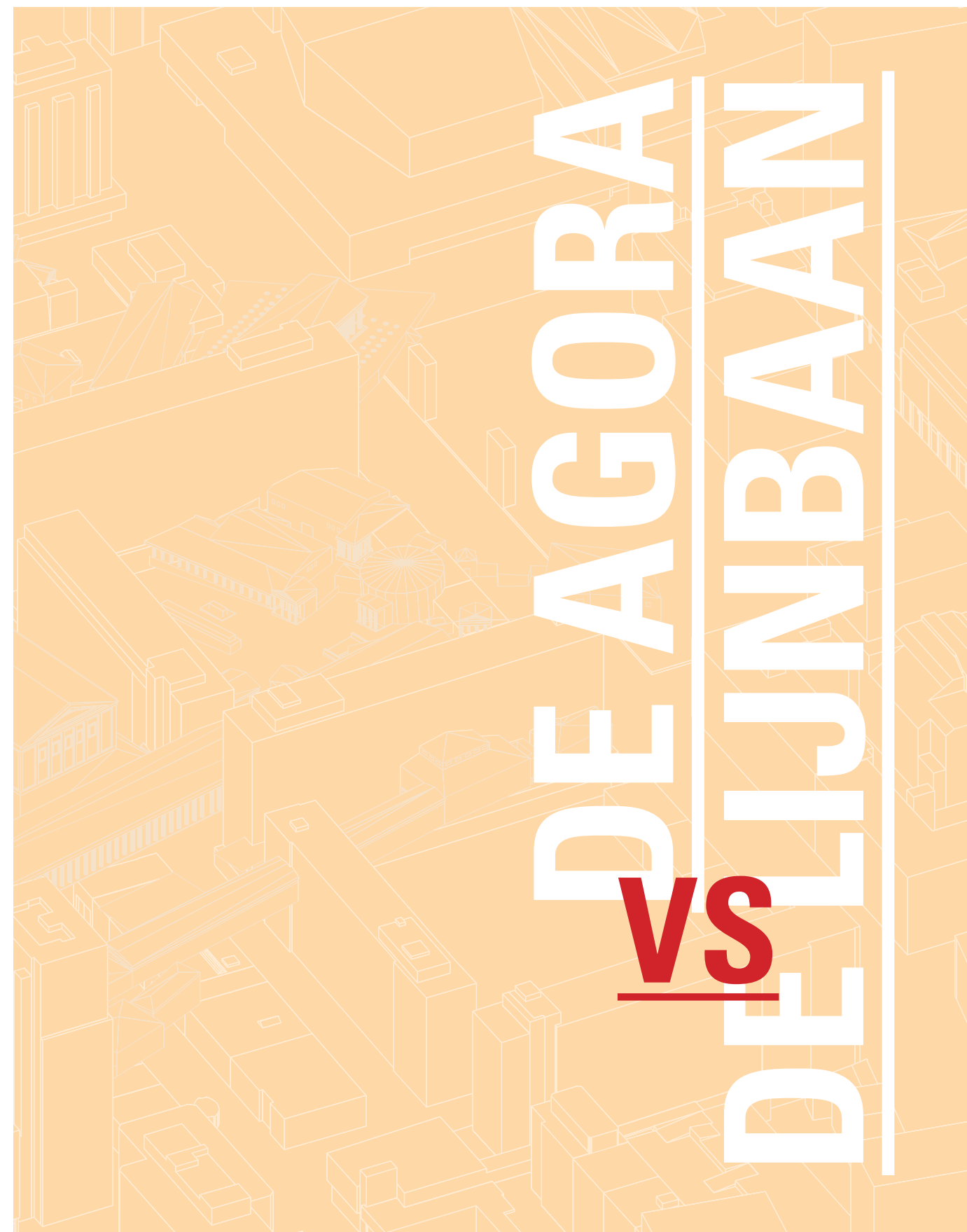
Veel zijn mij voorgegaan, als het gaat over het schrijven over het dwalen. van Guy Debord (dwalen) tot Jean-Jacques Rousseau (wandelen) en Charles Baudelaire (de flâneur).

Fransis Alÿs, is een van de hedendaagse kunstenaars die zich bezighoudt met de stad. De kern van zijn werk wordt gevormd door de vele wandelingen die hij maakt waarbij de straten zijn werkterrein vormen. Alÿs mengt zich in het leven van de stad, voert acties uit en documenteert deze. Dit om zijn omgeving te leren kennen (waarbij het zien en horen

belangrijke waarnemingen zijn). Het dwalen gaat over het alert worden op de omgeving en die gebruiken tijdens het maakproces. Hij is van mening dat in deze moderne tijd steden volgens hem een mythe nodig hebben om niet te vervallen in gevoelloosheid en kille efficiëntie. De wandelingen bekritisieren de universele en geclassificeerde stedelijke ruimte.

Hoewel het werk van Guy Debord vaak wordt aangehaald als het gaat over het dwalen, wil ik ook een verwijzing doen naar het werk New Babylon van Constant Nieuwenhuys. Waarbij het ronddwalen de bezigheid is van de bewoner van New Babylon, een leefomgeving als labyrint.

Hoe toepasbaar zijn de gedachtes van mijn voorgangers? Kunnen we er iets mee als ontwerper, zeker in een tijd waar de dynamische verticale stad zich blijft ontwikkelen? Welke architectonische bouwstenen hebben we nodig? Belangrijk is dat we de stad op ooghoogte niet vergeten. De benadering waar ervaring, beleving, waarneming en deelnemen de uitgangspunten zijn, dan wel of niet vanuit de gedachte van de spelende mens. En dat door zoiets simpels als dwalen.

Reconstructie Atheense Agora

Lijnbaan rotterdam
Foto uit het Rotterdams stadsarchief

DE GRIEKSE AGORA ontstond rond het begin van de 6e eeuw v. Chr. De plek die wordt gezien als het begin van het publieke, een verzamelplaats van diverse gebouwen in een open ruimte. Een publiek domein, sociale ontmoetingsplaats, op een geconcentreerde locatie waar je makkelijk van de ene ruimte naar de andere kunt gaan, onderdeel van het dagelijkse ritueel. Een ontmoetings- en vergaderplaats voor de vrije burger (mannen. Slaven en vrouwen waren uitgesloten), een plek waar het sociale leven zich afspeelde in de daarvoor verschillende functies: een politieke, een sociale en een commerciële.

De Agora van Athene vormde in de oudheid, net zoals de Agora's in andere Griekse steden, het democratische centrum (letterlijk 'verzamelplaats'). Deze was gelegen bij het midden van de stad (polis) op een centrale locatie, zoals het centrum van een belangrijk kruispunt. De Atheense "Polis" was de Akropolis, die ontstond ongeveer tussen 2000 en 1200 v.Chr. De Akropolis bleef de religieuze kern van de stad, ook toen de bevolking zich in de benedenstad ging vestigen en de stad zich begon uit te breiden.

De Agora was het democratisch centrum waar volksvergaderingen plaats vonden, een plek om te ontspannen, te vieren, te sporten en waar handel gedreven kon worden (markt/winkels). Ook stonden er

vaak tempels die gewijd waren aan allerlei populaire goden. Buiten de Agora bevonden zich secundaire functies zoals de gevangenis en de ambachtlieden. Daarbuiten bevond zich het woongebied, hoewel huizen over het geheel genomen bescheiden bleven. Men bracht veel tijd buiten of op plaatsen voor openbare samenkomst door.

Typerend voor de Atheense Agora is dat hij organisch is gegroeid over een lange periode. Daarnaast door de bouw in het landschap werd er afgeweken van koloniale steden. Koloniale steden hadden vaak een regelmatige structuur, omdat die in korte periode werden gesticht. Dit is ook een belangrijke reden dat ik voor de Atheense Agora heb gekozen. Een tegenpool van de modernistische Lijnbaan in Rotterdam.

Voor mij is de Agora een publieke ruimte waar natuur, educatie, filosofie, ontmoeten, handel, baden, bewegen en leven op een vrije manier door elkaar en naast elkaar konden bestaan. Ruimte waar de natuur langzaam overging in functie, maar waar het landschap en het ritueel altijd centraal stonden. Een langzame overgang van binnen naar buiten is daarbij kenmerkend voor de architectuur van de Griekse Agora. Ondanks dat er onderscheid in geslacht en hiërarchie was, kwamen de slaven en vrouwen ook op deze plek om water te halen, boodschappen te doen etc. Er was geen aparte ruimte

of ingang. Het was door elkaar en zichtbaar, maar niet overal kon aan deelgenomen worden waardoor er een verschil tussen bezoeker en deelnemer ontstond.

Al vanaf de opening op 9 oktober 1953 vormt het exclusief winkelgebied, met 66-70 luxe speciaalzaken, het centrum van de wederopbouwstad. DE LIJNBAAN, verwijzend naar de touwslagerij die hier ooit was gesitueerd, was na de oorlog een revolutie op stedenbouwkundig gebied. In plaats van winkels met woningen erboven aan weerszijden van een verkeersstraat, zoals bij de Hoogstraat, liggen de winkels aan voetgangerspromenades. Ze worden bevoorrad vanuit expeditiestraten aan de achterzijde en de woningen zijn in aparte blokken gesitueerd, de Lijnbaanflats. Omdat elke buitenwijk in Nederland in de jaren zestig een verkeersvrij winkelcentrum kreeg, lijkt het origineel nauwelijks meer bijzonder. Maar de Lijnbaan wordt door velen toch gezien als het innovatieve hoogtepunt van de Wederopbouw van Rotterdam.

Niet alleen was er revolutie op stedenbouwkundig gebied, ook was in de architectuur een nieuw tijdperk aangebroken. Omdat materiaal schaars was, werden er op alle gebieden nieuwe technische ontwikkelingen ontwikkeld en toegepast, gericht op een zo snel mogelijk productieproces. Een snelle bouw, geen ambachtelijke bouw meer, waarbij herhaling kenmerkend is.

De monofunctionele Lijnbaan bestaat uit relatief lage

volumes, twee verdiepingen, voorzien van luifels als beschutting tegen zon en regen voor de winkels en de bezoekers, die de horizontaliteit versterken. Op de Korte Lijnbaan ontbraken de luifels aan één zijde vanwege het zicht op het stadhuis. Er werd veel zorg besteed aan de aankleding van de ruimte met beplanting, beeldhouwwerken, eilandetalages en aanvankelijk ook volières. Buiten winkels was er ook een restaurant, een laagdrempelige tentoonstellingsruimte en een bioscoop (die later tot de Jazzclub Thelionius werd verbouwd). Vanaf 1962 is de Lijnbaan doorgetrokken naar de warenhuizen aan het Binnenwegplein, dit was mogelijk door de sloop van de laatste barakken van het voormalige Coolsingelziekenhuis, maar het originele ontwerp is nooit volledig voltooid. Het eerste deel dat tussen 1946 en 1953 is gebouwd en ontworpen is door architecten Van den Broek en Bakema, gebruik ik voor het onderzoek.

Door de jaren heen zijn de respectabele winkels van het eerste uur door de hoge huren langzaam maar zeker verdronken door discountzaken en fast-foodrestaurants. Door de concurrentie van overdekte winkelcentra als Zuidplein en Oosterhof verminderde de populariteit van Rotterdam's Fifth Avenue. Eind jaren tachtig waren er plannen de Lijnbaan te overkappen. Ontwerpen van o.a. Derek

Walker en de Conran Design Group in 1988 werden met enthousiasme ontvangen, maar toen de bouwkosten bekend werden, zag de winkeliersvereniging ervan af. Wel wordt er van alles verbouwd en vernieuwd: de luifels, de bestrating, de gevels.

Rond 2005 waren er zelfs plannen de Lijnbaan en de Lijnbaanflats grotendeels te slopen. Doordat het ensemble op 19 februari 2010 door Minister Plasterk werd aangewezen als Rijksmonument is sloop afgewend. Het niet originele deel van de Lijnbaan is wel gesloopt. De Lijnbaanletters keerden terug en architect Robert Winkel (Mei architecten) restaureerde een winkelpand wat resulteerde in de restauratie van het Rijksmonumentale gedeelte.

De Lijnbaan is voor mij een ruimte met duidelijke zichtlijnen, waar het winkelen en daarmee het consumeren centraal staat. Een plek waar je afgezonderd bent van de rest van het verkeer in de buitenlucht, gericht op de voetganger. De blokkade van het zicht door de luifels, leggen de focus nog meer op de etalages, waar je overweldigd wordt met reclame. Met de daarbij harde overgang tussen binnen en buiten, de hoeveelheid glas en betontegels en het ontbreken van divers groen, ervaar ik het niet als een fijne plek om te zijn. Laat staan te verblijven.

Maquette Atheense Agora | Schaal 1:1000
Situatie | ca. A.D. 150

Maquette Lijnbaan Rotterdam | Schaal 1:1000
Situatie | 2021

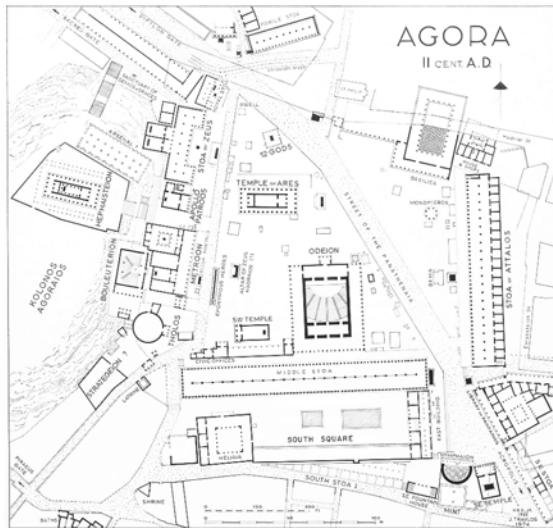

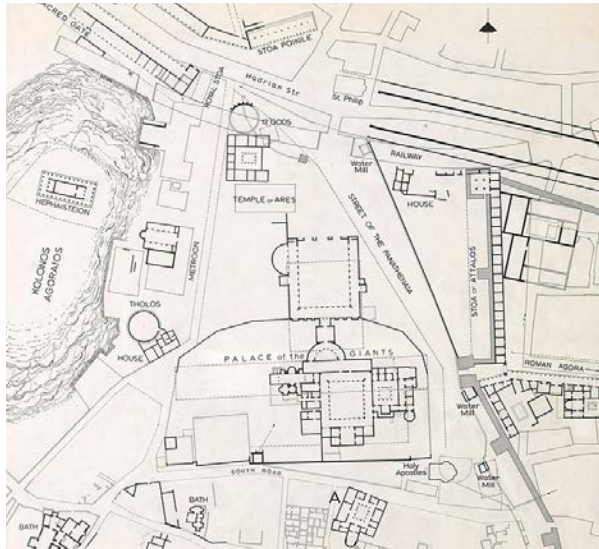
Overblijfselen van de Atheense Agora

Luchtfoto Centrum Rotterdam 1946

Plan of the Agora at the height of its development in ca. A.D. 150.

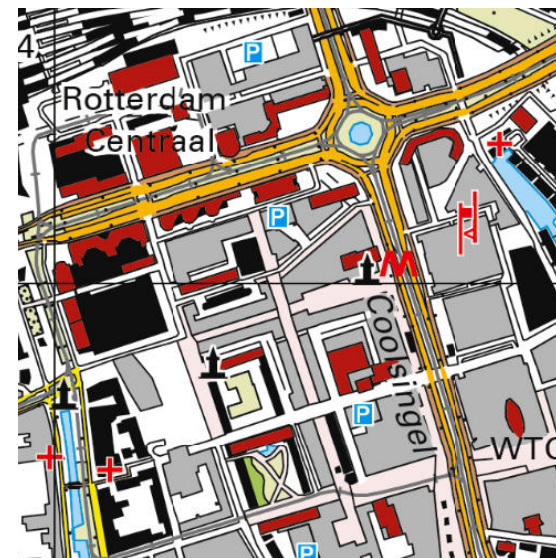
Plan of the Agora at the height of its development in ca. A.D. 500

Kaart van Rotterdam 1880
Omgeving Lijnbaan

Kaart van Rotterdam 1960
Omgeving Lijnbaan

Kaart van Rotterdam 2020
Omgeving Lijnbaan

SITUATIE

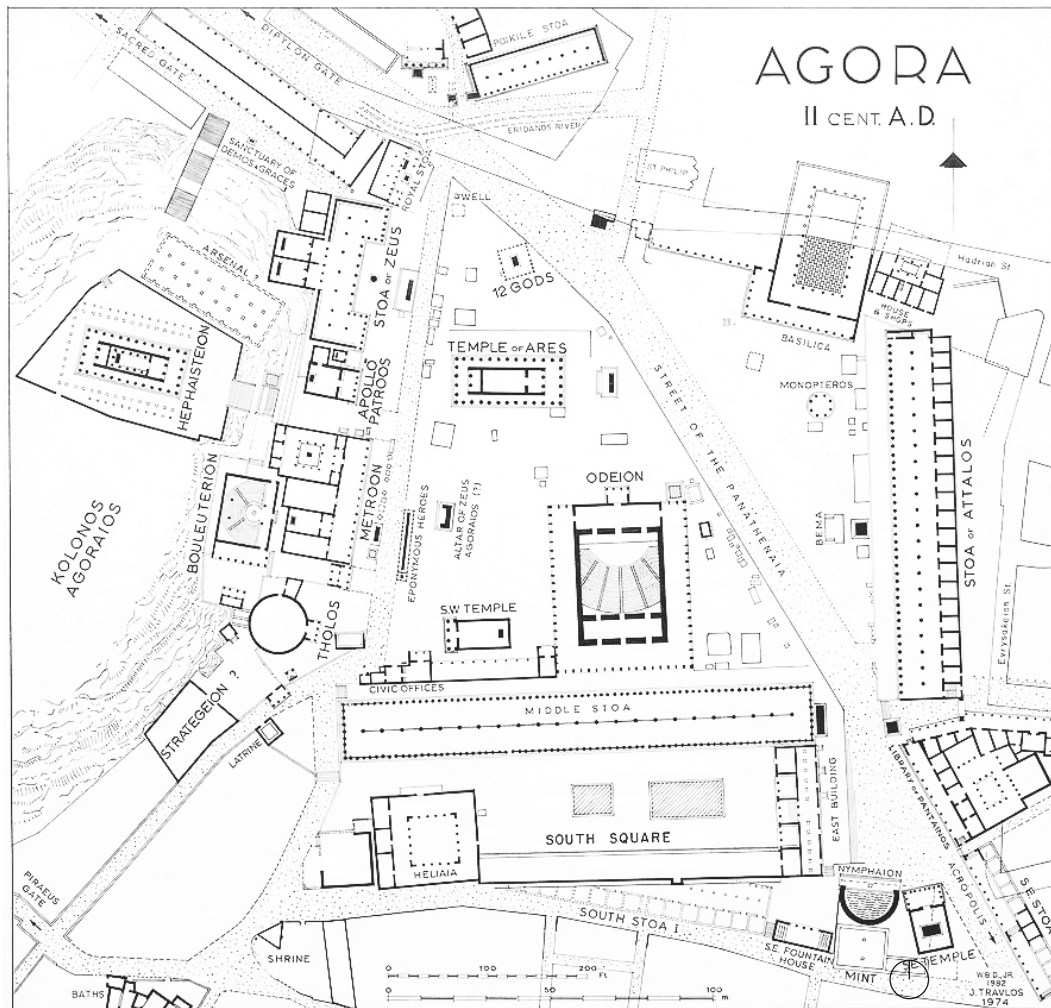

Atheense Agora, luchtfoto mei 1975

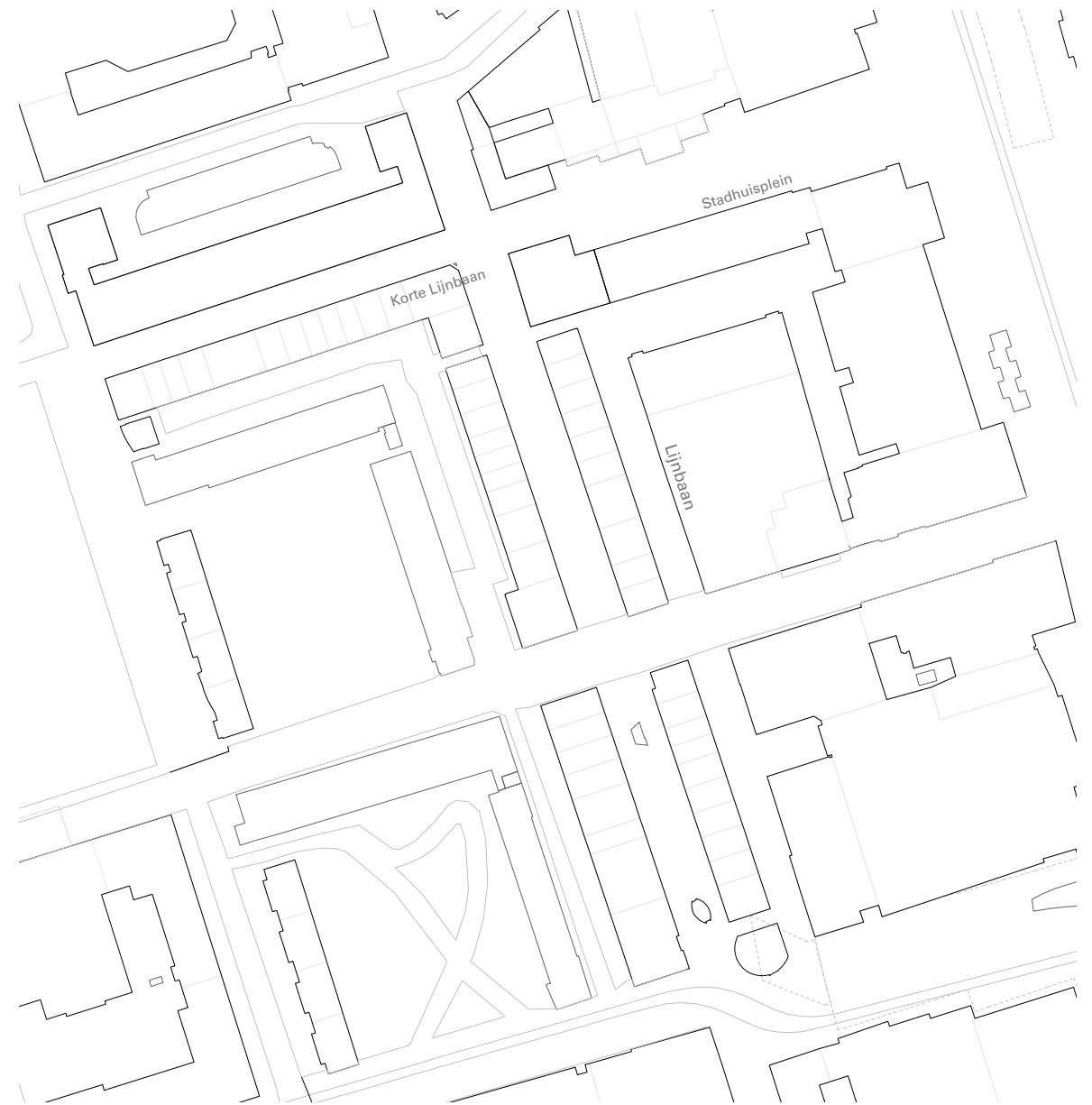

Rotterdam centrum | luchtfoto 2021

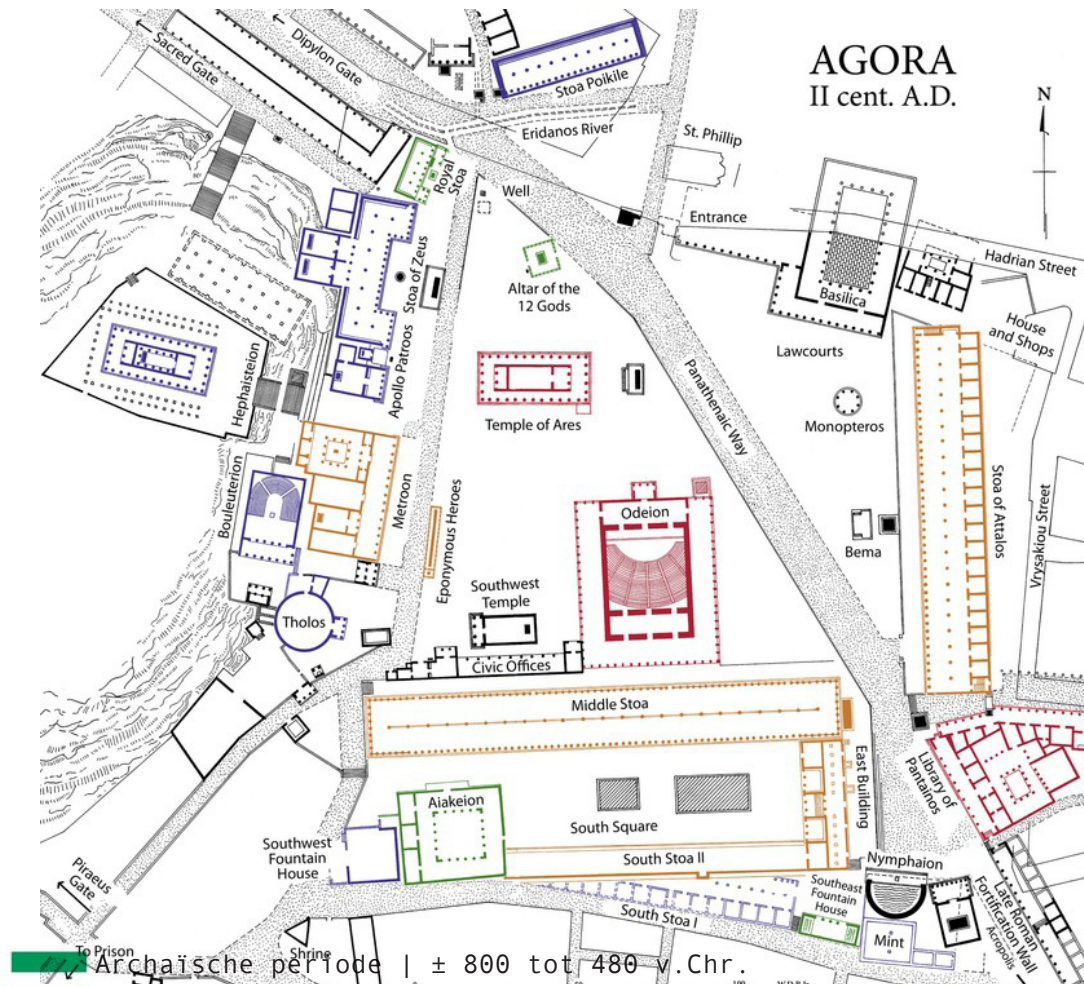
SITUATIE

Plan of the Agora at the height of its development in ca. A.D. 150.

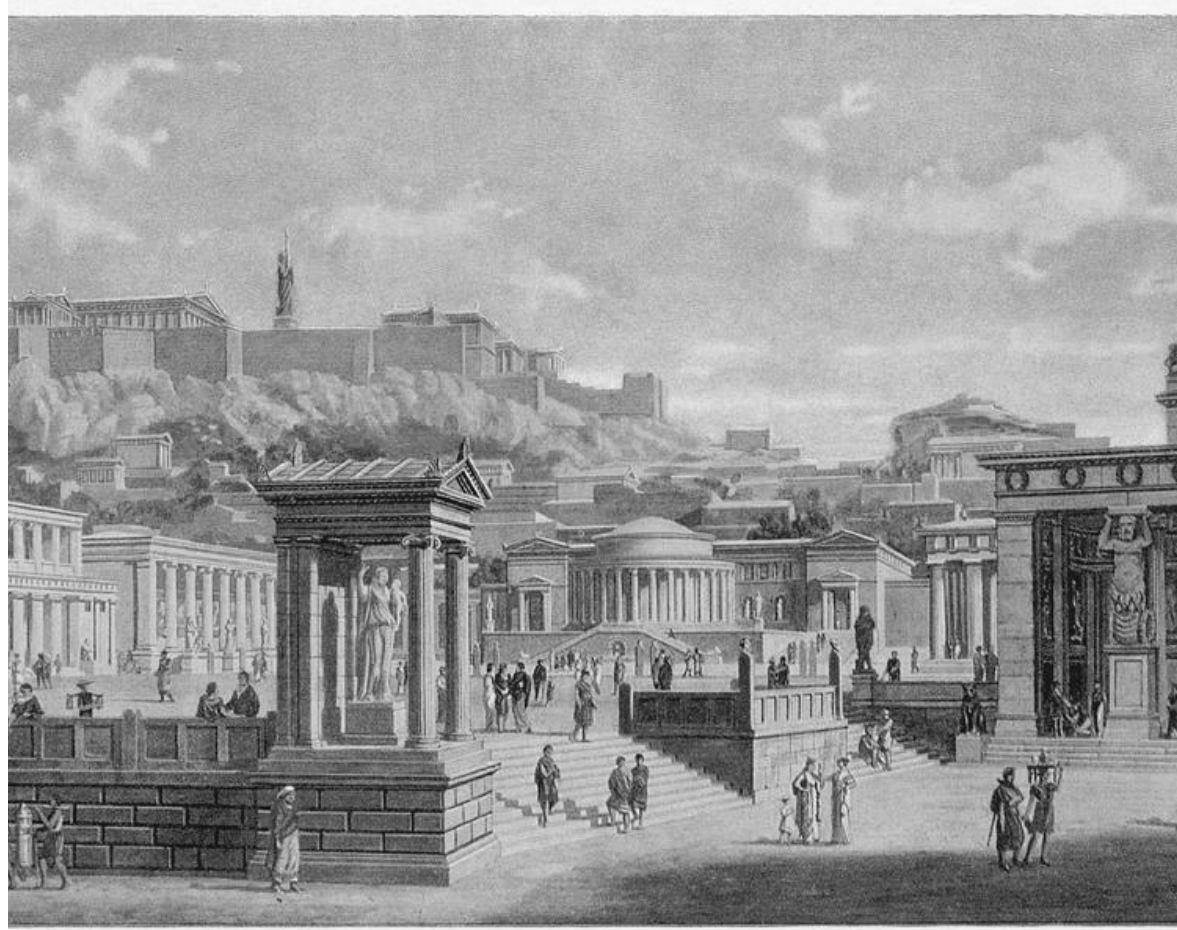
Plattegrond Lijnbaan, centrum Rotterdam, 2021

Plan of the Agora at the height of its development in ca. A.D. 150.

Kaart centrum Rotterdam | buildings in the Netherlands, shaded according to year of construction.

Agora, reconstructie

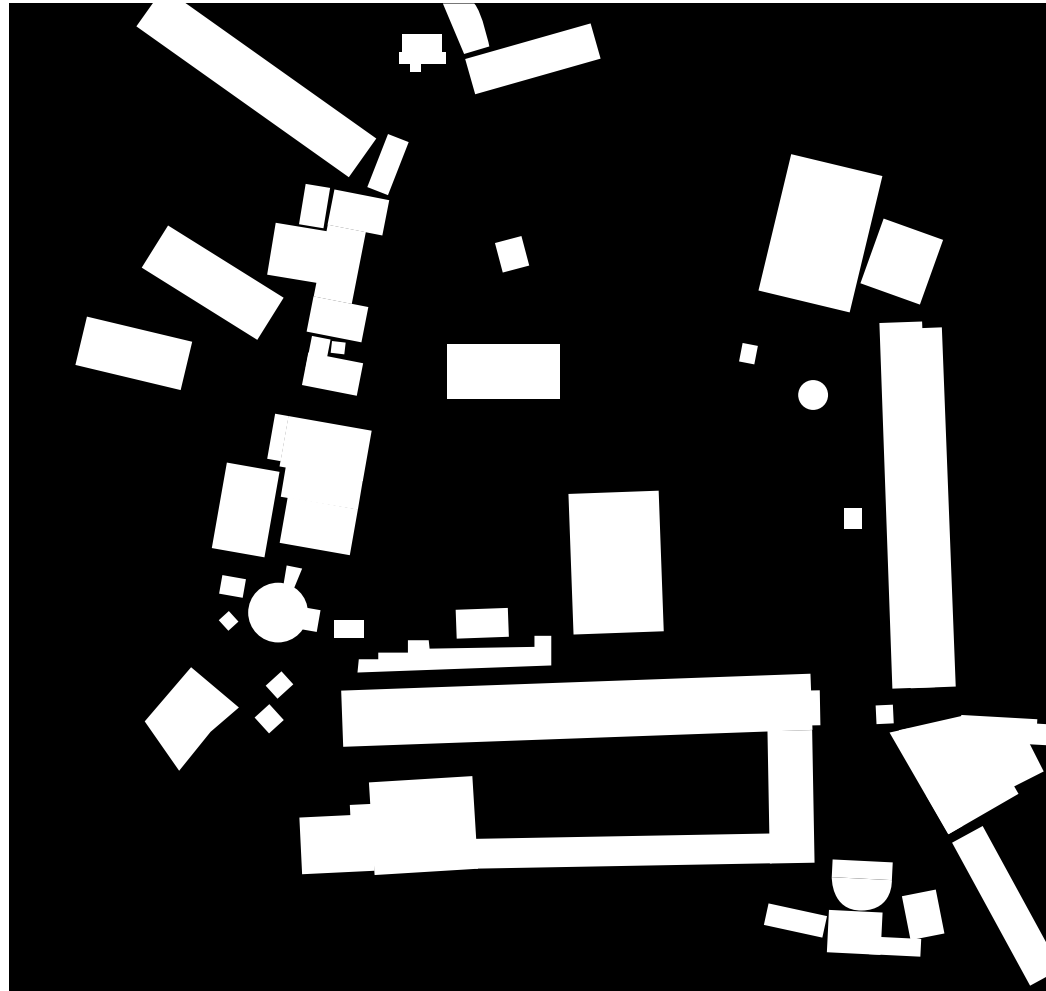

Lijnbaan Rotterdam 1962

Lijnbaan Rotterdam 1996

BOUWERKEN

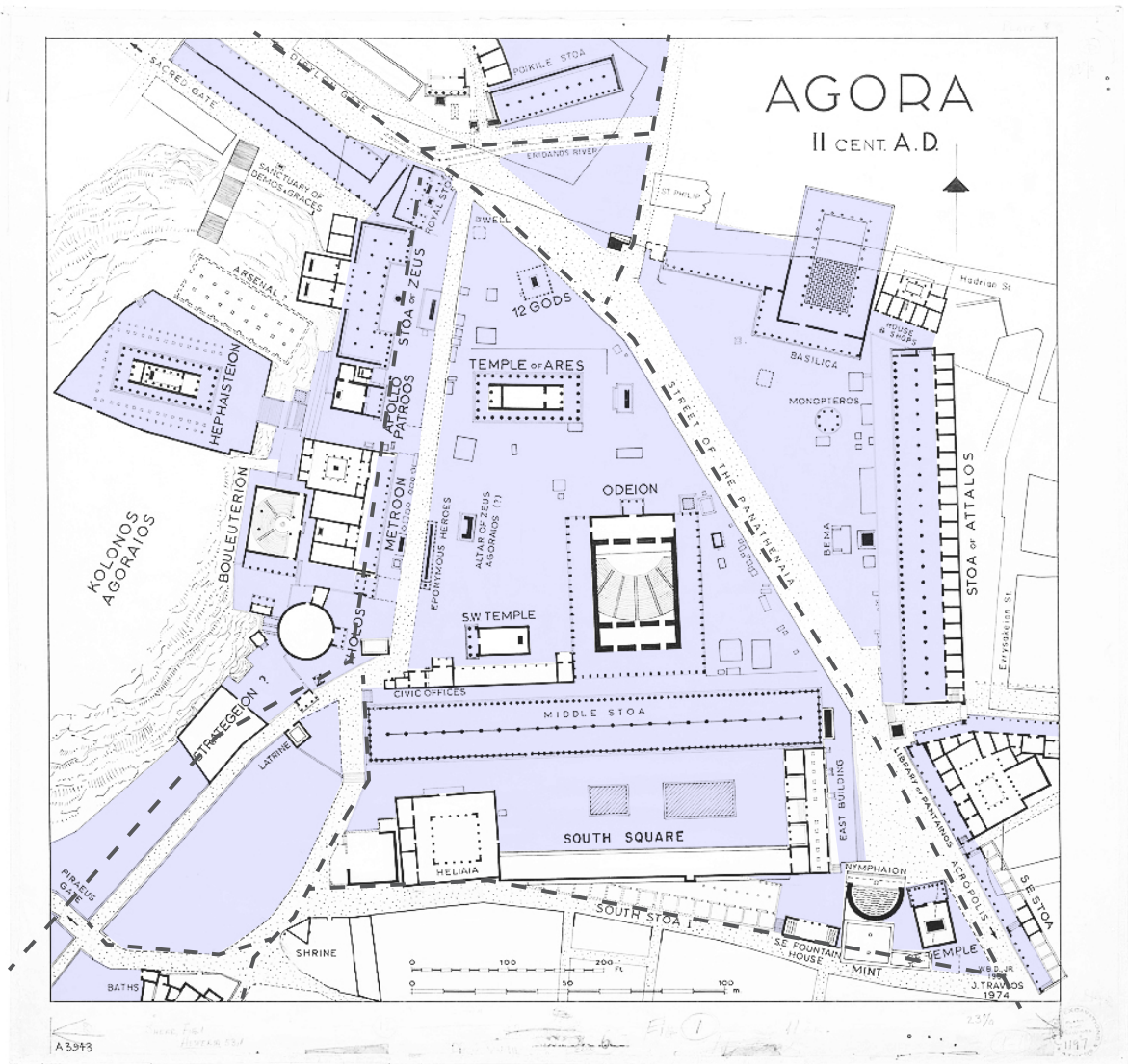
Plan of the Agora at the height of its development in ca. A.D. 150.

BOUWERKEN

Plattegrond Lijnbaan, centrum Rotterdam, 2021

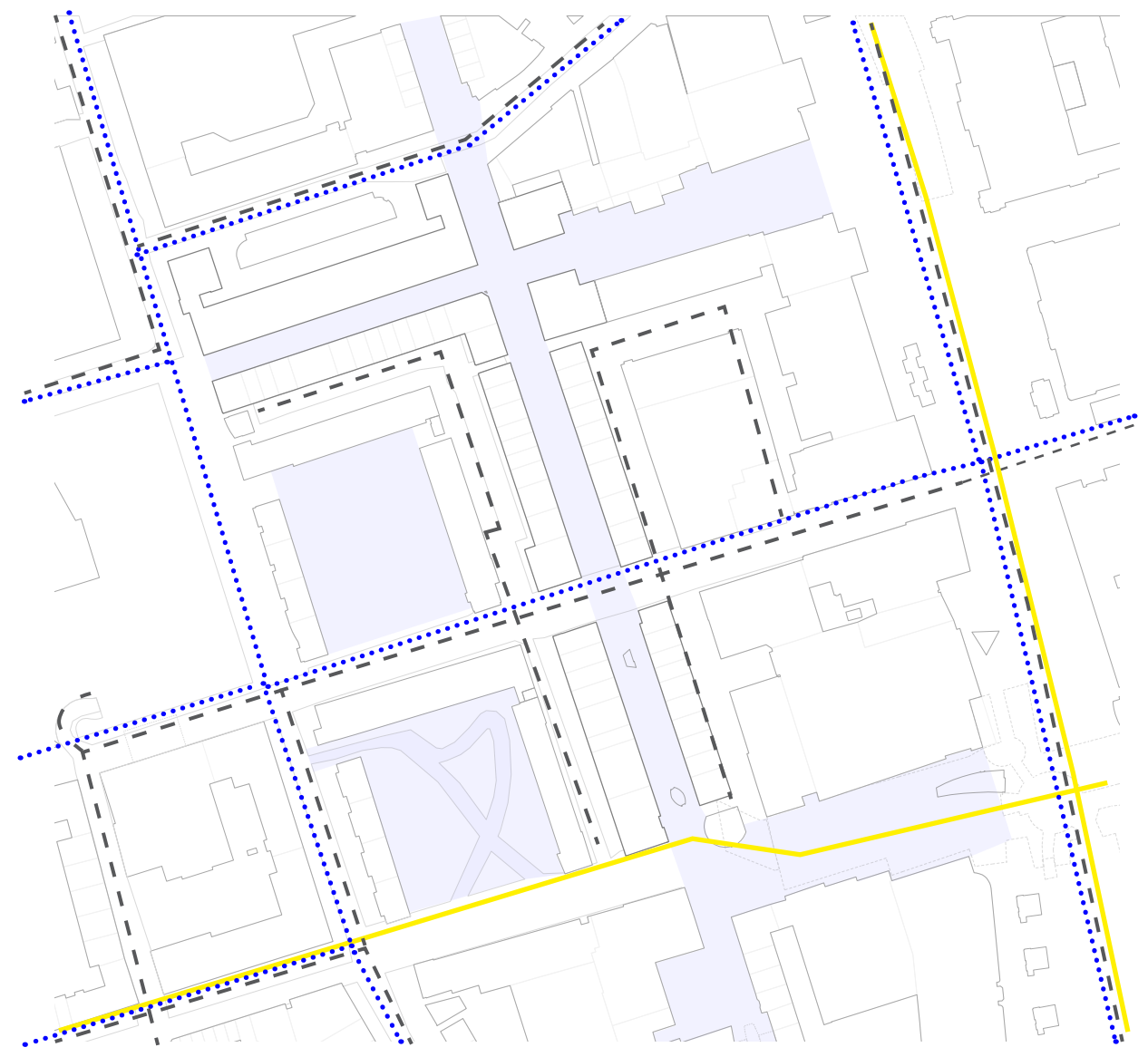
VERKEERSSTROMING

Plan of the Agora at the height of its development in ca. A.D. 150.

- - - Paard en wagen
- Voetgangerszone

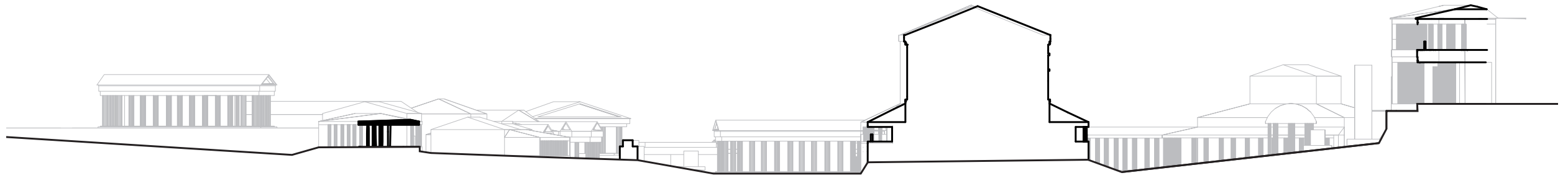
VERKEERSSTROMING

Plattegrond Lijnbaan, centrum Rotterdam, 2021

- - - Auto mobiel
- Fiets
- Tram/Metro
- Voetgangerszone

SCHAAL VS. RUIMTE

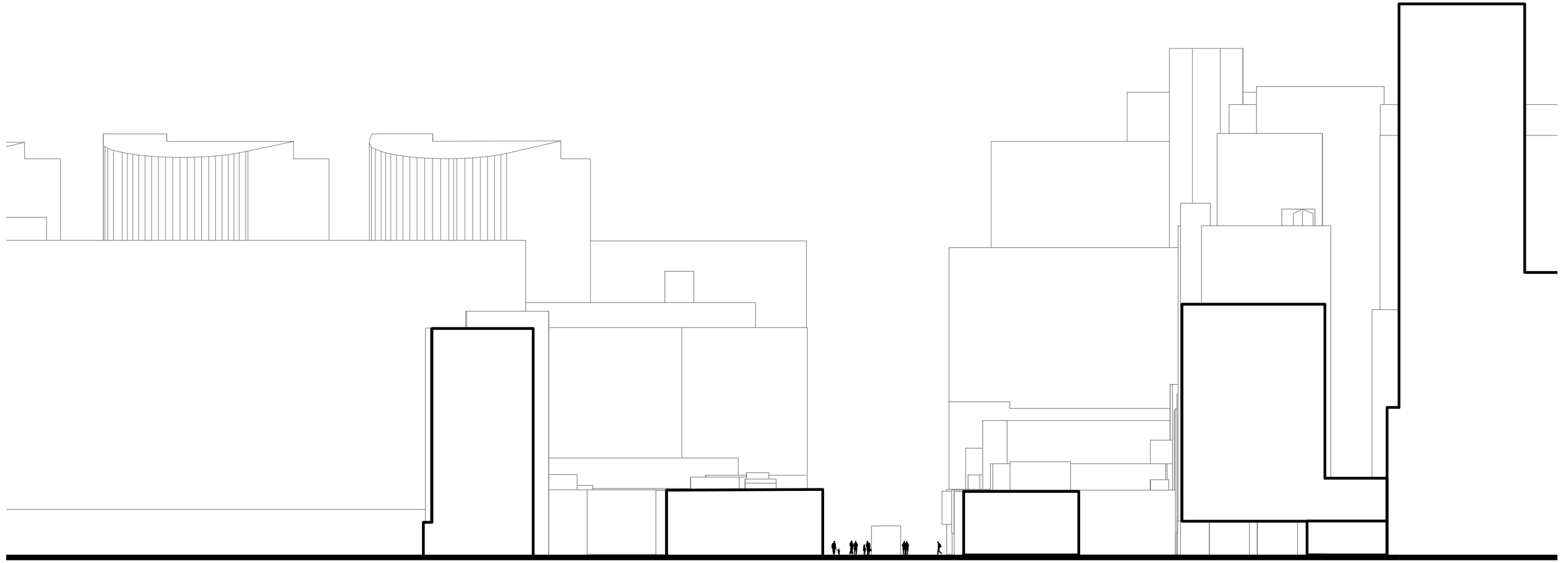

SCHAAL VS. RUIMTE

Doorsneden Agora Athene
1:1000

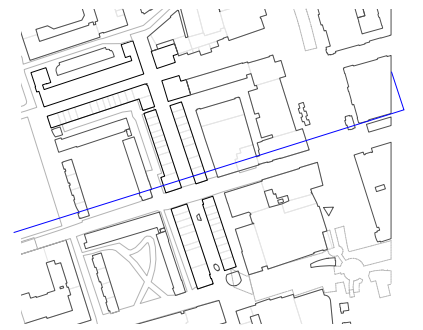

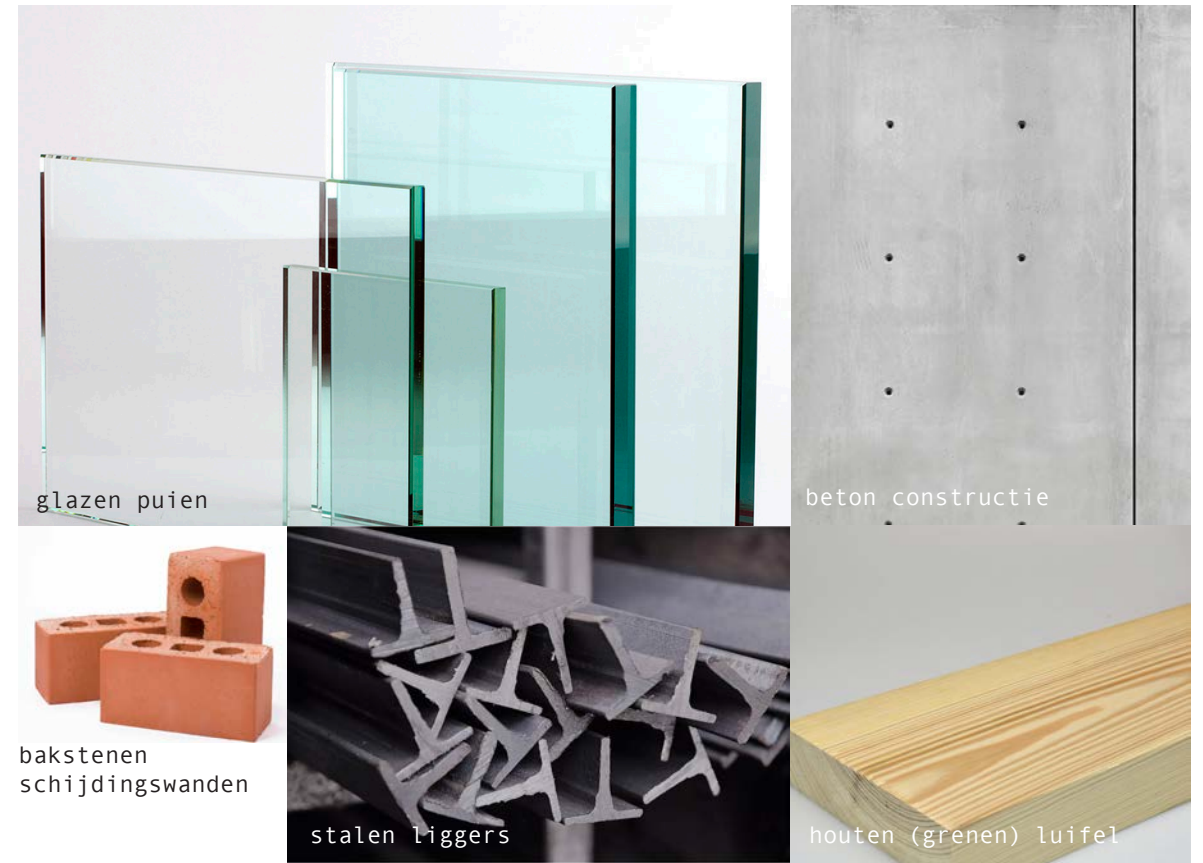
SCHAAL VS. RUIMTE

SCHAAL VS. RUIMTE

Doorsneden Lijnbaan Rotterdam
1:1000

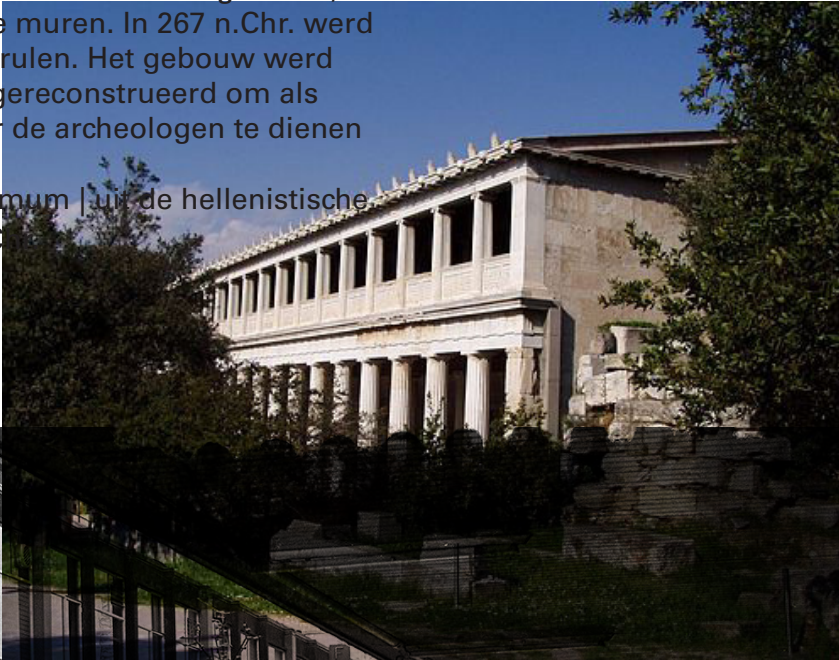

Aan de oostkant van de Agora verrees de Stoa van Attalus, die Attalus II, koning van Pergamon in de jaren 159-138 v.Chr., tijdens zijn koningschap liet bouwen. Hij had voordat hij koning werd in Athene gestudeerd bij Karneades en liet de stoa als dankbetuiging bouwen. Het was een winkelcomplex van twee verdiepingen zuilengalerijen met daarachter in totaal 42 winkels die door de stad verhuurd werden. Voor de zuilen werden Pentelisch wit marmer en Hymettisch blauw gebruikt, samen met kalksteen voor de muren. In 267 n.Chr. werd de stoa verwoest door de Herulen. Het gebouw werd in de jaren 1953-56 volledig gereconstrueerd om als museum en werkruimte voor de archeologen te dienen

Stoa van Attalus II van Pergamum | uit de hellenistische periode, 323 v.Chr. tot 33 v. C

Lijnbaan 1960.

TABULA SCRIPTA...

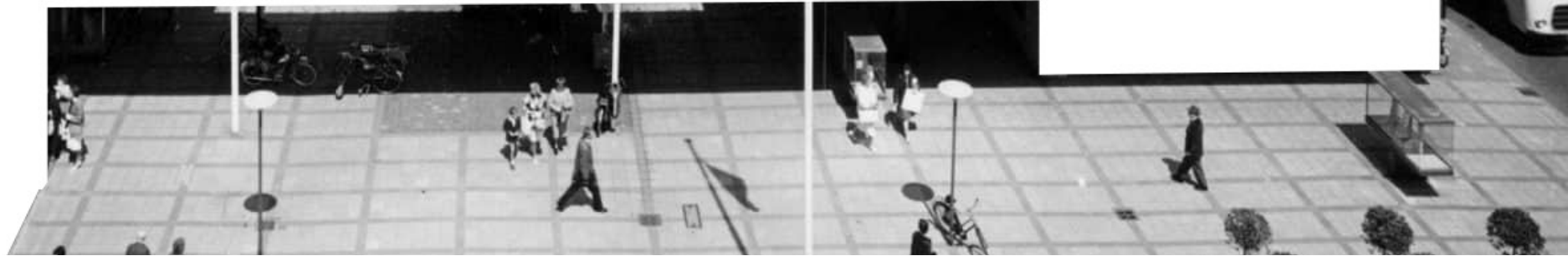

CTRL + ALT + DELETE

...EN
GEEN
TABULA
RAZA

DERDE
PEILING

FRAGMENT

Na het stedenbouwkundig onderzoek ben ik doorgedaan met de twee locaties te vergelijken. Nu een schaal kleiner. Omdat ik wilde onderzoeken aan de hand van het maken van maquettes, heb ik er voor gekozen om fragment maquettes te maken van beide locaties. Schaal 1:100.

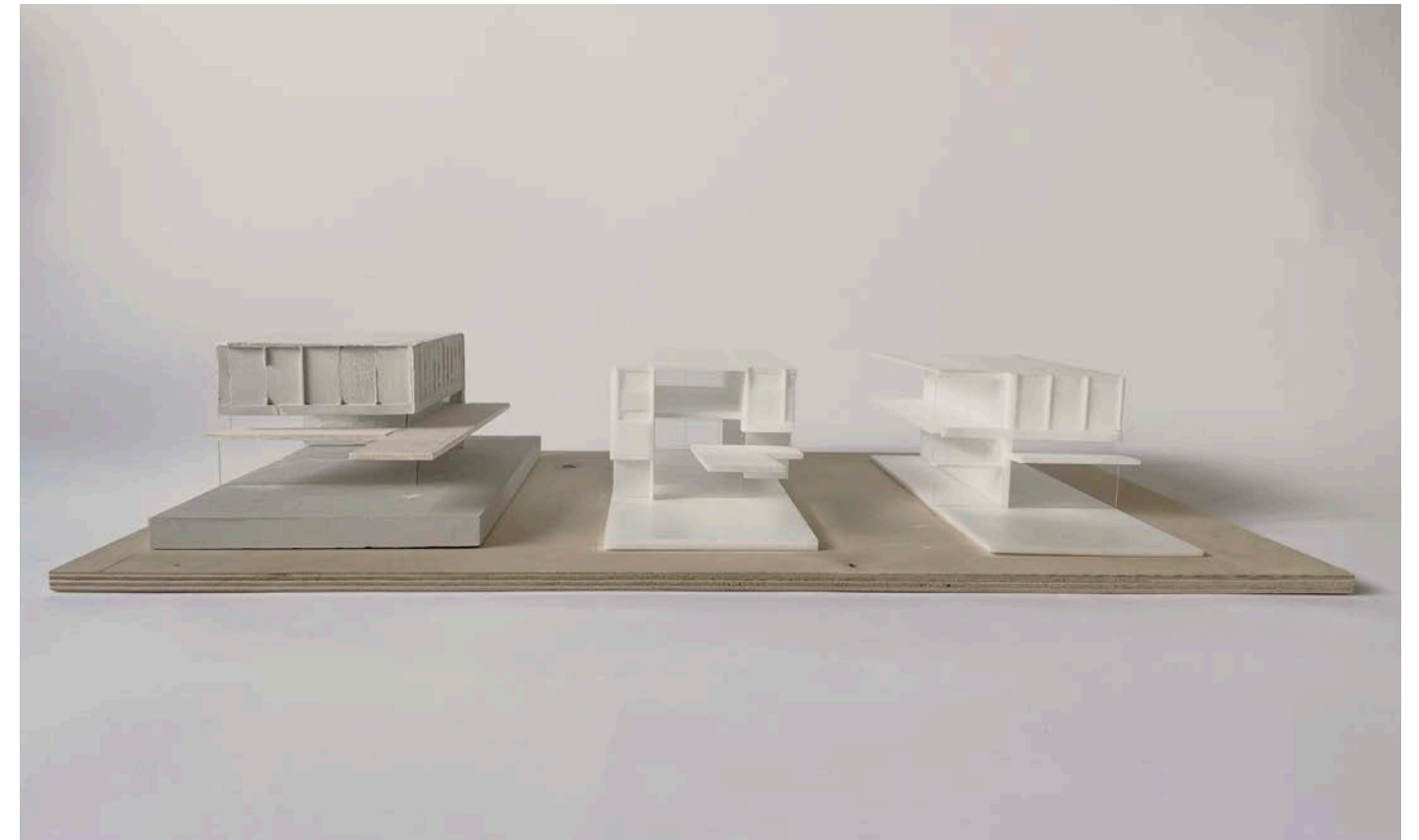
Hierdoor kwam ik los van de plattegrond en kon ik ruimte en architectuur van dichterbij onderzoeken. Door het gebruik van foam ging het niet over de complexiteit van het maken, maar over ruimte, gevelindeling, maatsystemen en bouwtechnieken/systemen.

Tijdens het maken werd ik verrast door een fascinatie voor de lijnbaan. Door het maken van deze fragment maquettes onthulde een complexiteit, plasticiteit en spel in de gevelritmiek en het achterliggend maatsysteem, maar wat helaas als voetganger slecht zichtbaar is. Daar tegenover stond dat mijn fascinatie voor de Griekse Agora juist afnam. We weten dat de Griekse architectuur valt of staat met de constructie. Door de eenzijdige techniek wat resulteert in een herhaling van volumes die alleen anders zijn van schaal ontstaat er ruimtelijk een heel interessant spel, maar architectonisch gezien is het een Ikea catalogus.

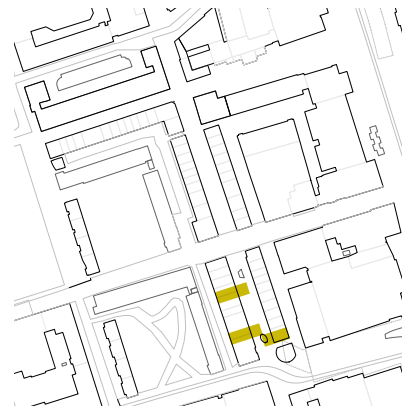
Verrassend, want van de Lijnbaan weten we dat er gewerkt is met een catalogus maar voor deze studie had ik niet bedacht dat dit een overeenkomst kon zijn.

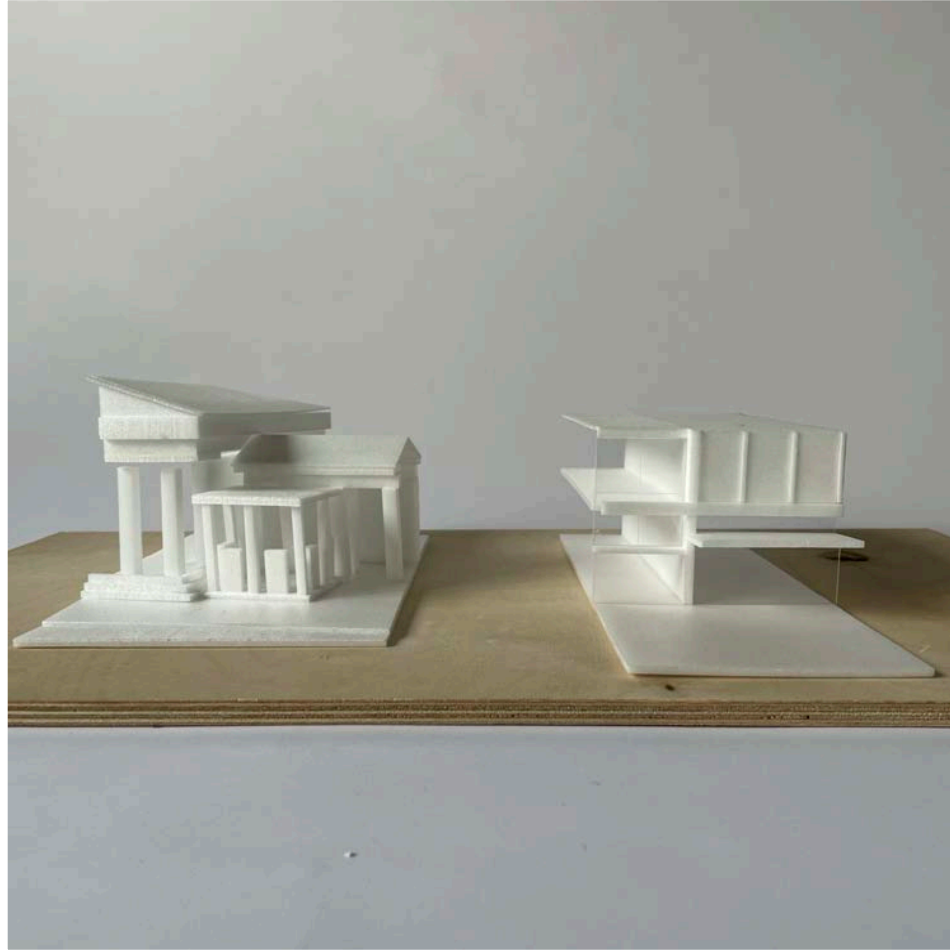

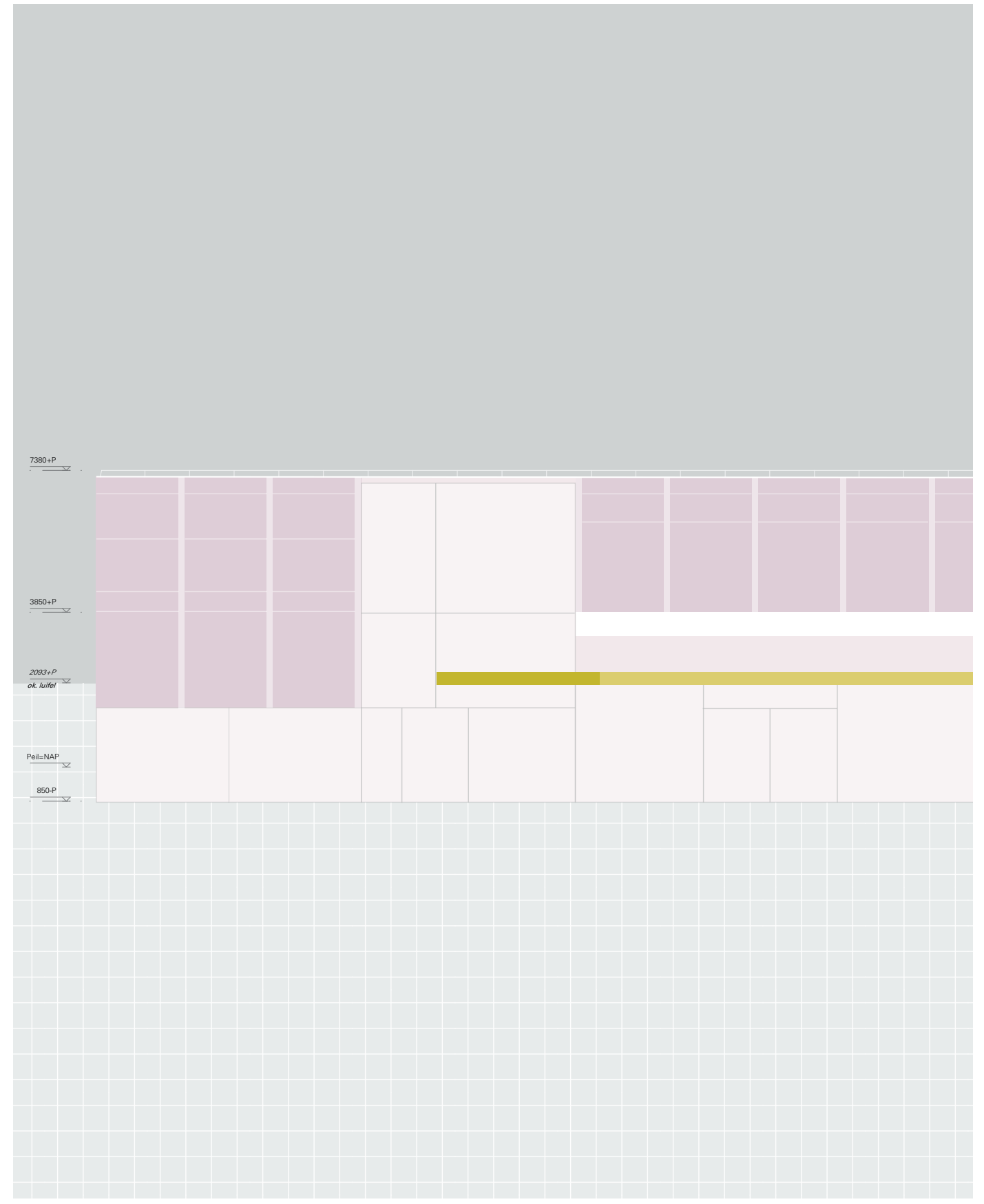
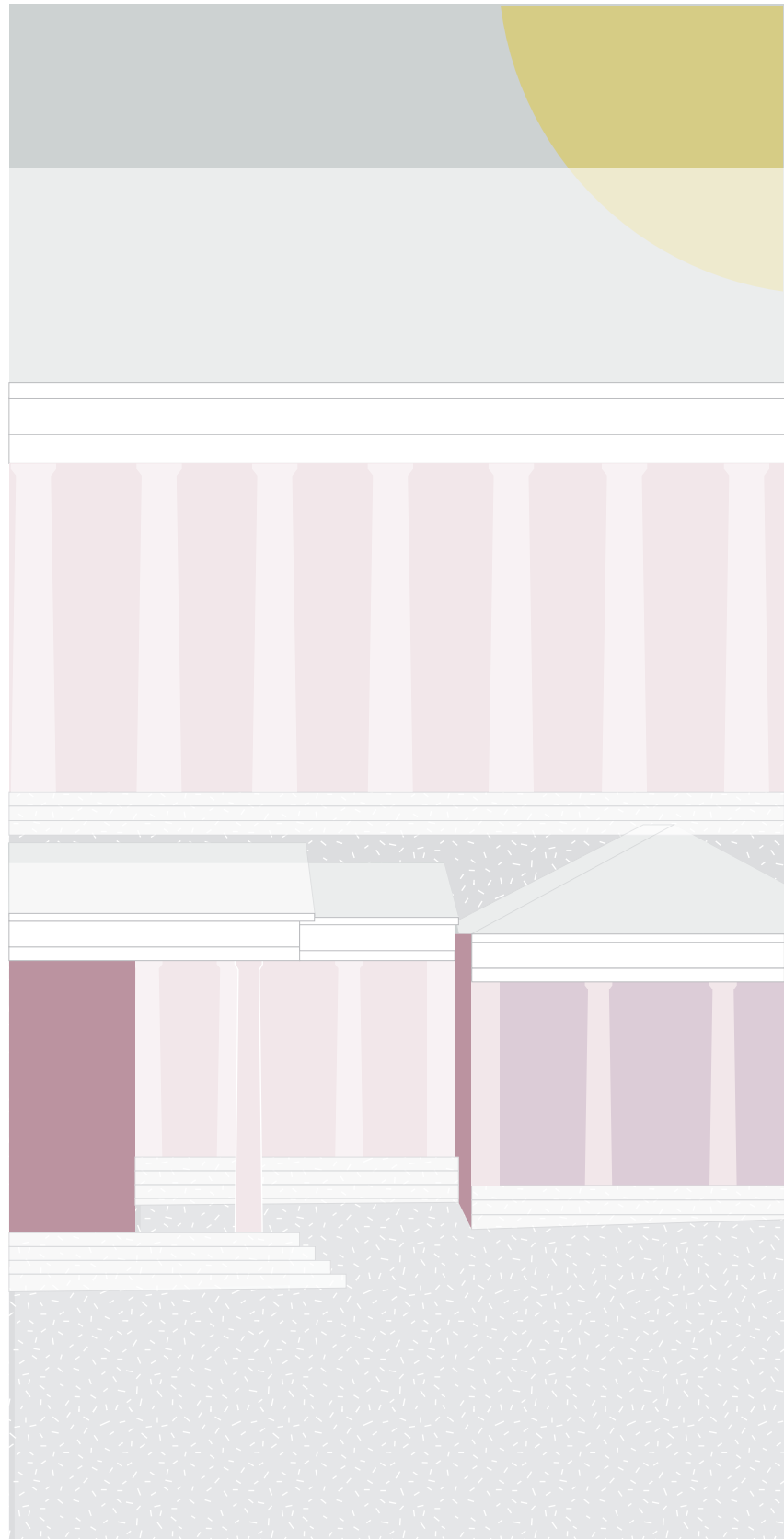
Drie fragmenten
Atheense Agora
schaal 1:100

Drie fragmenten
Lijnbaan Rotterdam
Schaal 1:100

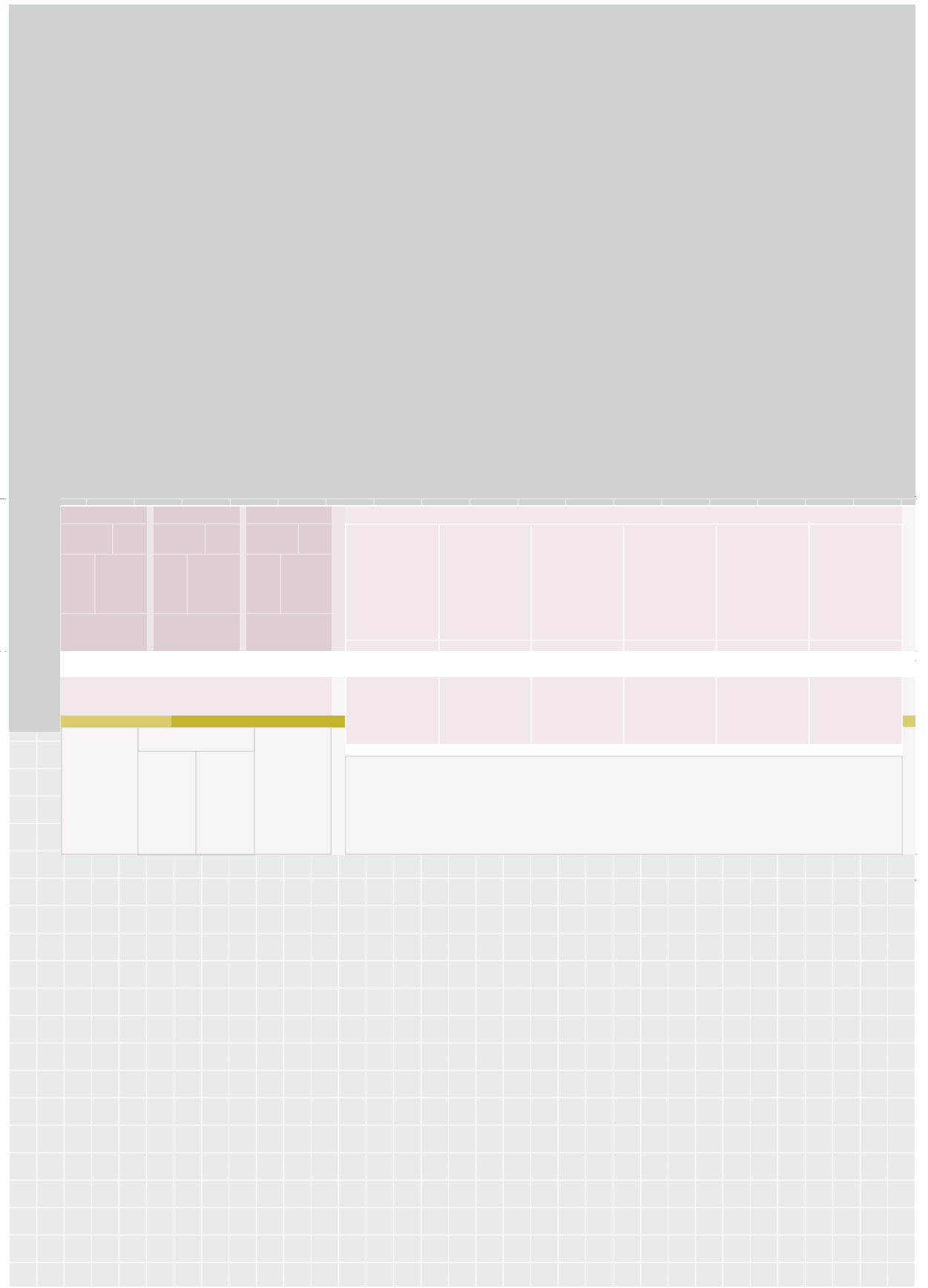

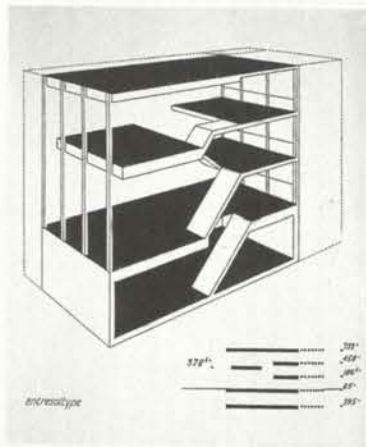

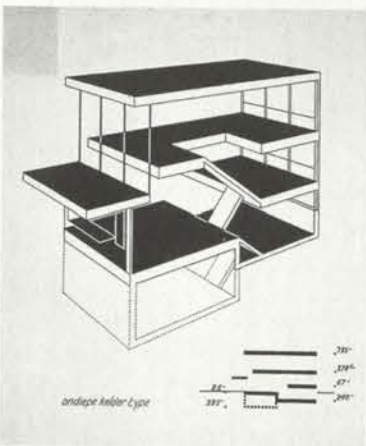
7380+P
 3850+P
 2095+P
 ok. luffel
 0ell=NAP
 850-P

4 | Lijnbaan 85 | 6600 | 5 | Lijnbaan 83 | 13200 | 6
 | 1100 | 1100 | | 1100 | 1100 |

Two basic types of stores: the mezzanine cellar.

type and the normal type with excavated

De lijnbaan lijkt generiek, een doorgekopieerde gevel die zich maar eindeloos lijkt te herhalen aan beide kanten van het voetgangers gebied. Maar het tegendeel is waar.

De lijnbaan is opgedeeld in twee delen. De korte Lijnbaan en de Lijnbaan.

Er is een duidelijke hiërarchie zichtbaar. De korte lijnbaan is minder breed, 12 meter ten opzichte van de 18 meter brede Lijnbaan. Dit voetgangers gebied is gebaseerd op een tegel van 300x300 mm.

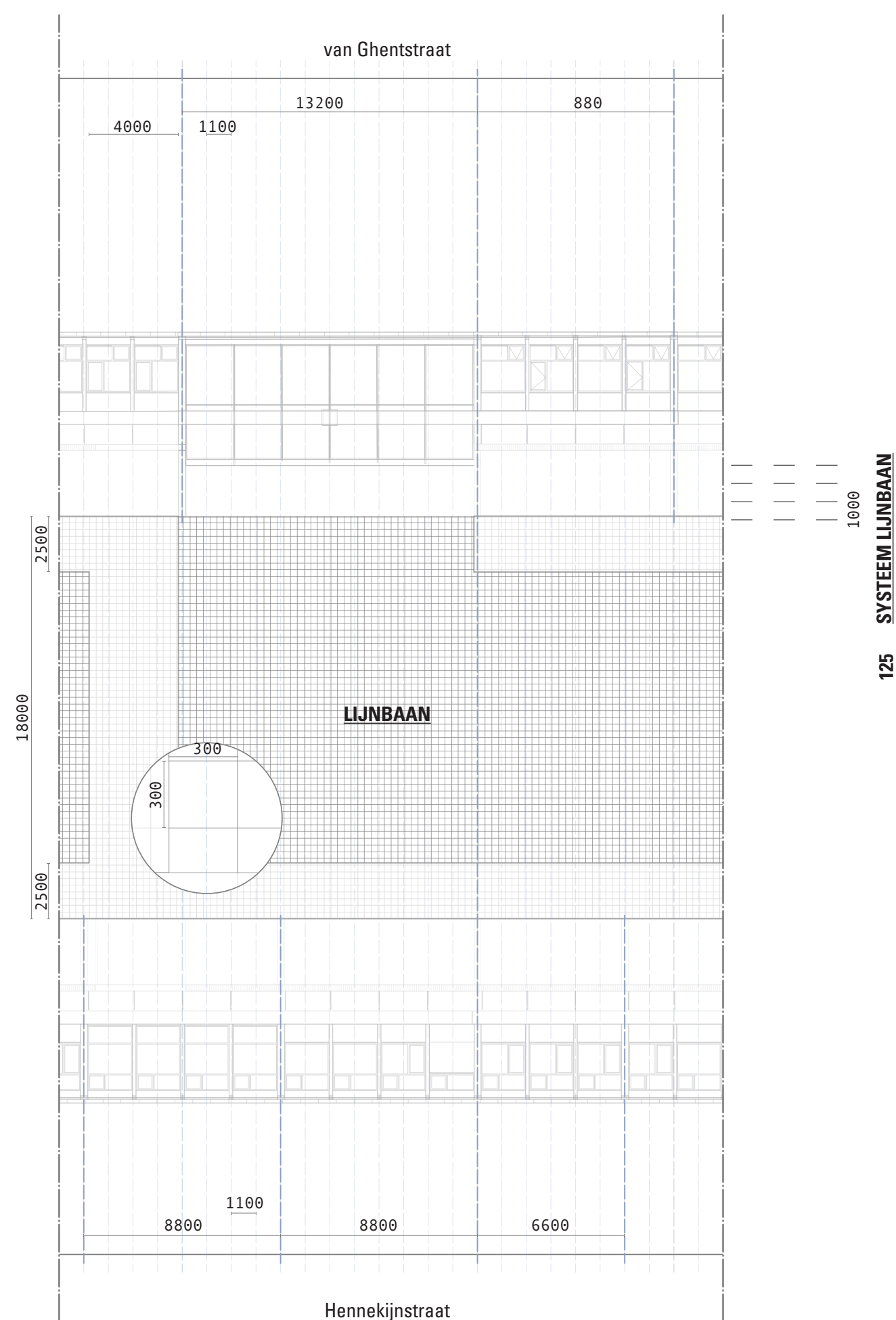
Het hele plan is gebaseerd op een maatsystematiek van 1,10 meter in de langsrichting en 1 meter in de dwarsrichting. In combinatie met de twee type winkels, ontstaat er een interessante basis voor het gevelspel.

De gevels zijn opgebouwd uit geprefabriceerde betonnen stijlen en borstweringselementen. De begane grond wordt gedomineerd door grote glaspuien en etalages. De gevels erboven zijn neutraal en onopvallend.

Uitgangspunt bij het ontwerp van de winkels is een flexibele opzet en een uniforme, neutrale architectuur. Er zijn twee basistypen, het normaaltype en het entresoltype. Het normaaltype heeft twee winkelverdiepingen. Het entresoltype heeft twee lagen aan de voorzijde en drie aan de achterzijde in een splitlevel-opzet. Door het al dan niet benutten van de kelder zijn allerlei indelingsvarianten mogelijk.

Kenmerkend aan de Lijnbaan zijn toch wel de luifels. Deze hebben wederom weer een eigen maatvoering. de 2500mm of 4100mm beede luifel komt niet overeen met de maatvoering van zowel het tegelwerk als het grid.

Het is het spel wat gespeeld is met deze ingrediënten wat de Lijnbaan zo interessant maakt.

DE ARCHITECTUUR
VAN DE AGORA IS
NET EEN IKEA GIDS.

AGORA
DE CATALOGUS

TEMPEL⁰⁶

STOA¹⁸

POLITIEK³⁶

THEATER⁴²

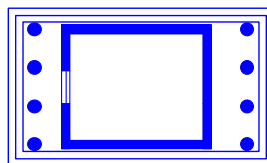
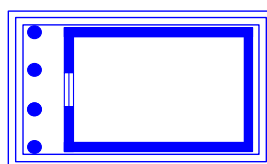
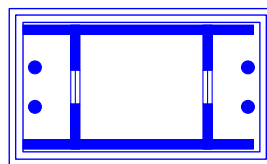
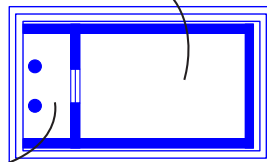
OVERIG PROGR⁴⁴

ELEMENTEN⁵⁵

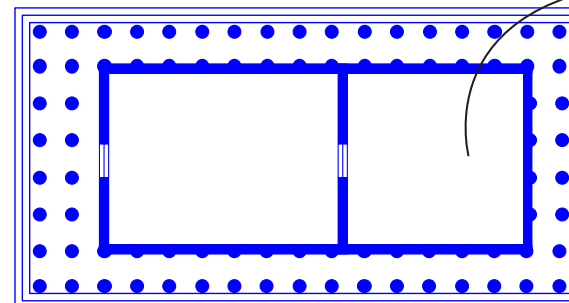
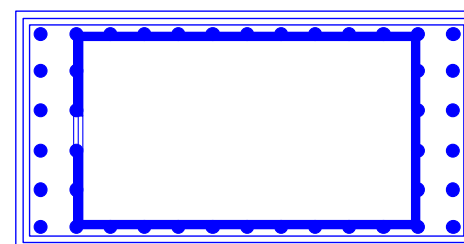
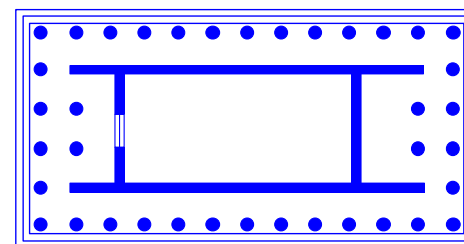
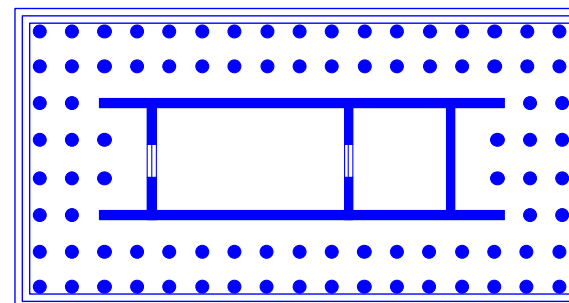
DECORATIE⁶⁸

naos (cella), is het heilige der heiligen in de Griekse tempel

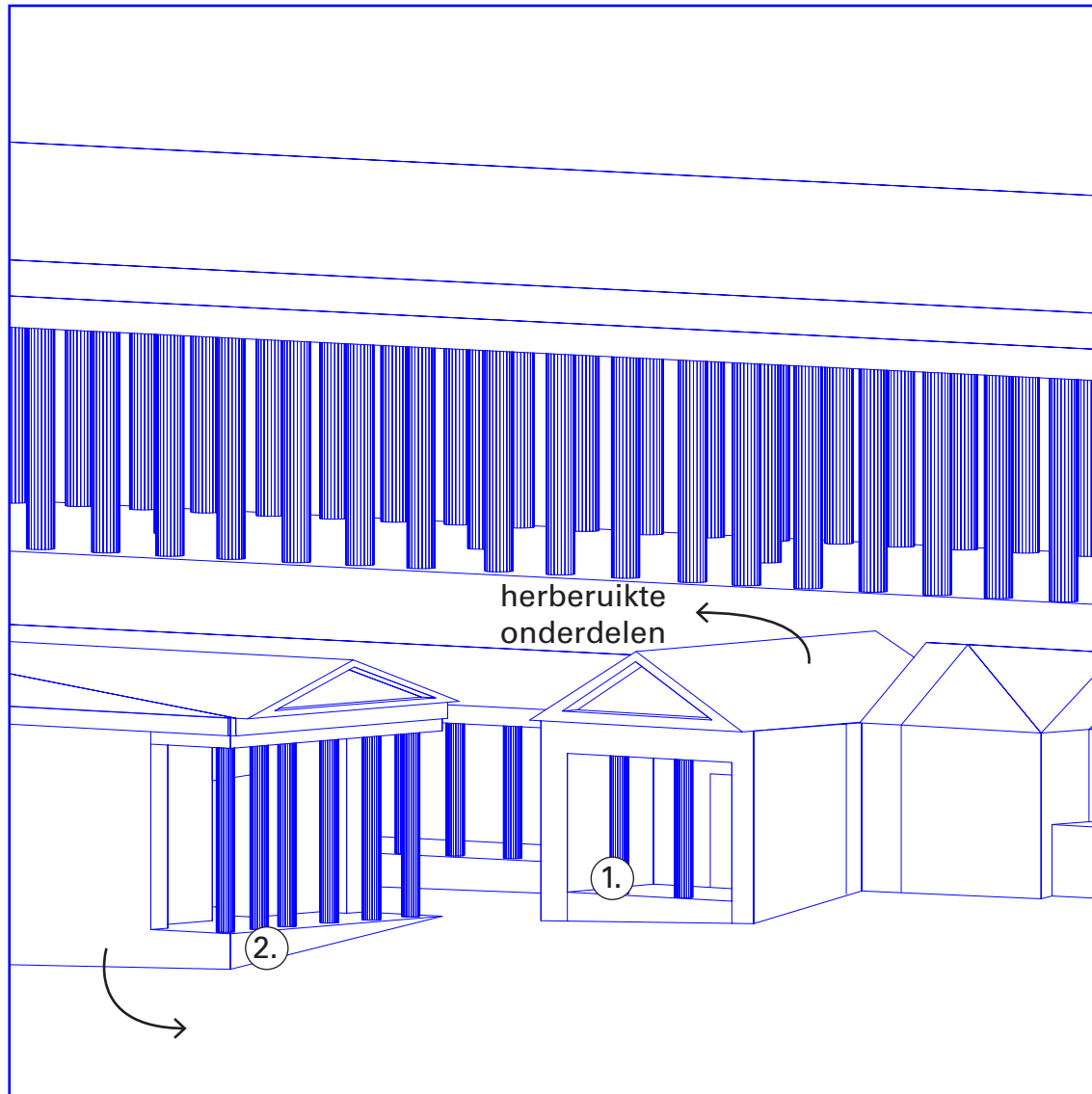
De pronaos, de voorkamer

TEMPEL

Opisthodomos, de achterkamer

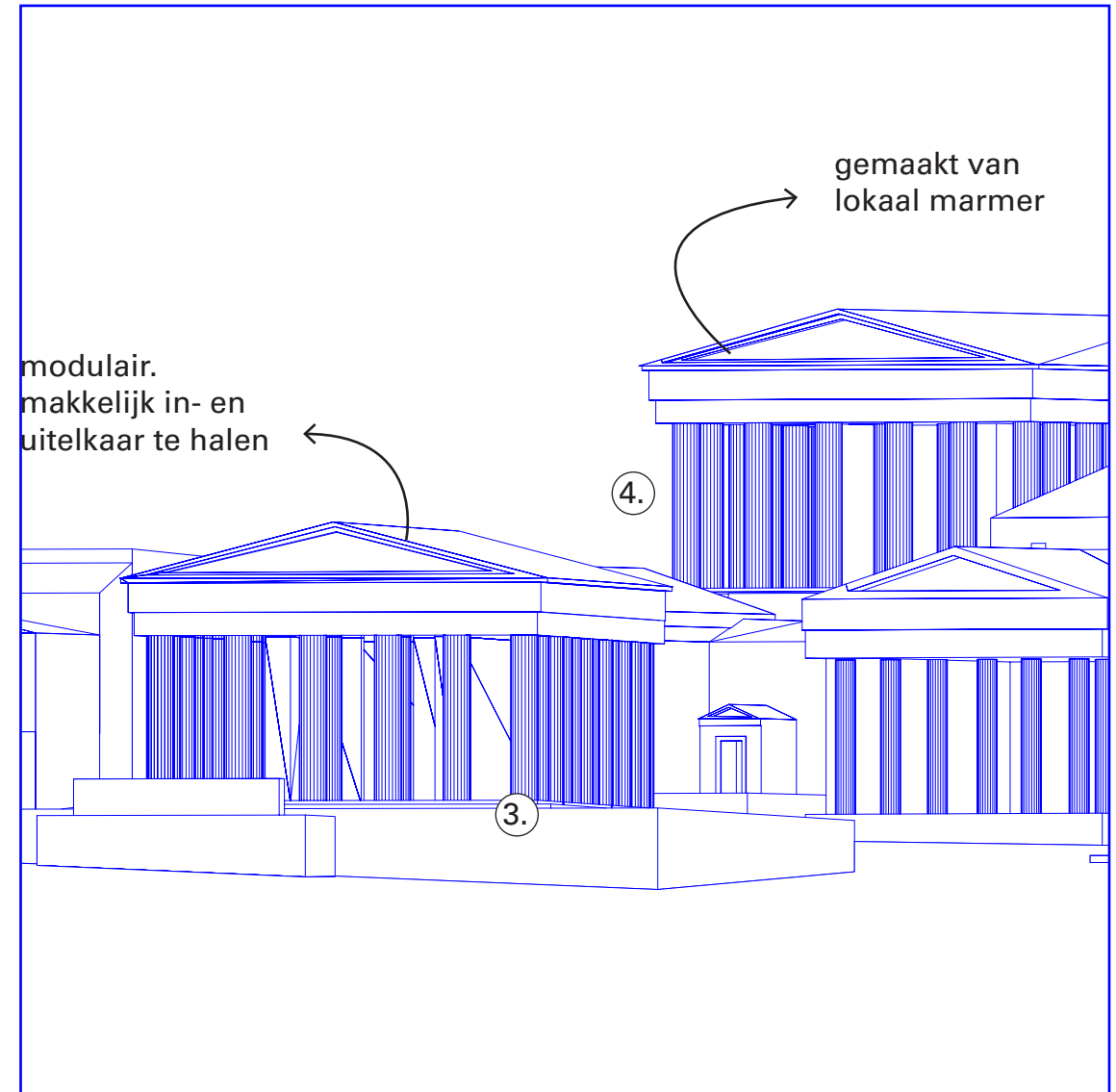
1. ANTENTEN

Deze tempel is de basisvorm van een Griekse tempel in Dorische stijl. Hierbij werd aan de voorzijde tussen de anten, de twee uitstekende muren van de pronaos, een rij zuilen geplaatst.

2. ZUID-WEST

De zuid-west tempel is van het type prostylus. Dorische stijl. 6 dorische kolommen, gerecycled. Net als de architrave en de Frieze zijn gerecycled.

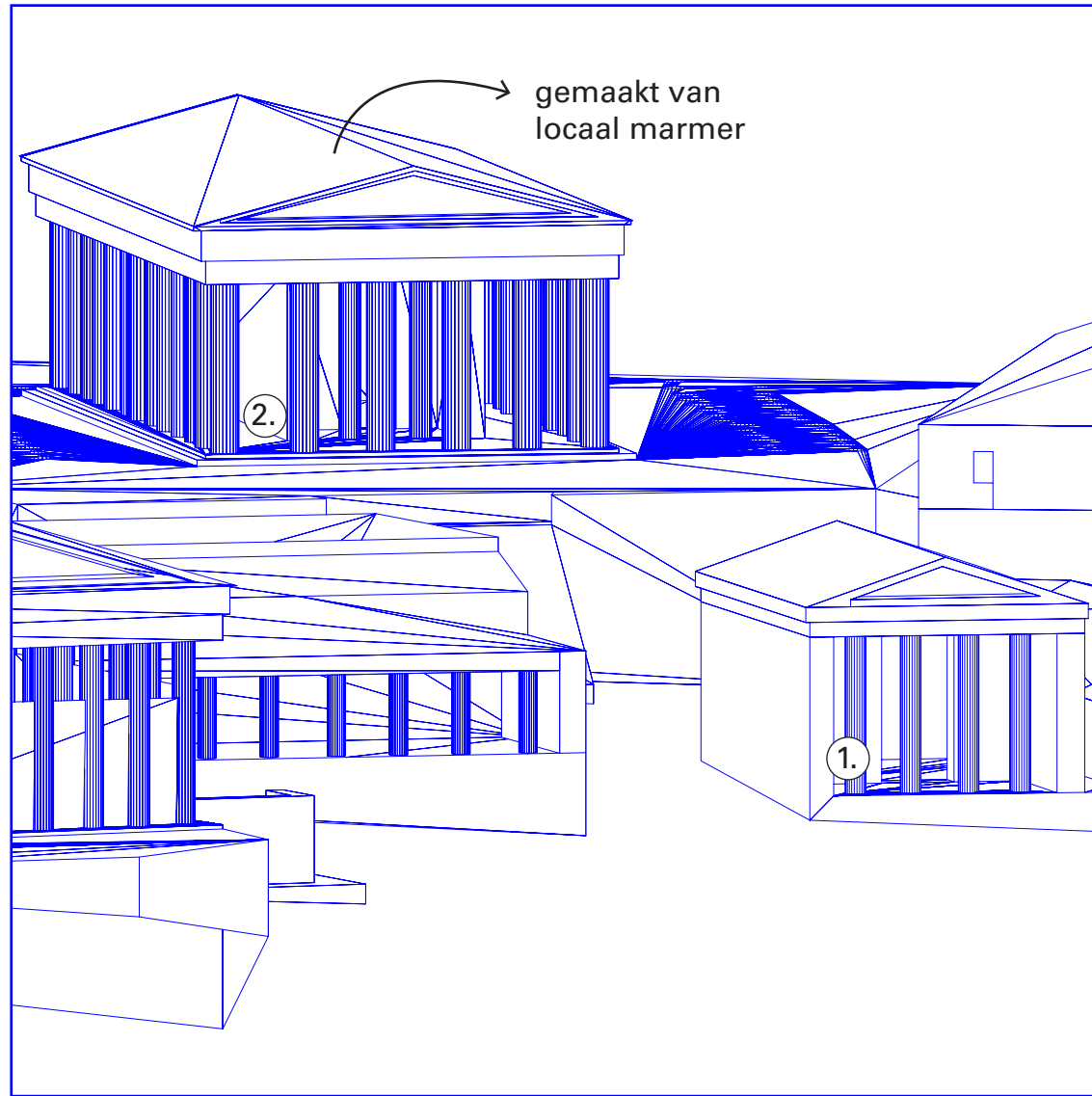
3. ARES

Ares is van het type Peripterus. Deze tempel staat centraal in de Agora. Een Dorische peripteros (tempel met zuilen rondom) heeft 6 x 13 zuilen en een afmeting van ca. 7,4 x 16,9 meter.

4. HEPHAISTOS

Hephaistos is ook van het type Peripterus, uitgevoerd met Dorische zuilen. Ook verkrijgbaar met Ionische of Korinthische zuilen. De tempel is geheel gebouwd in marmer, Pentelisch marmer voor het gebouw zelf en Parisch marmer voor de beeldhouwde onderdelen. 6 x 13 zuilen en een afmeting van ca. 7,4 x 16,9 meter.

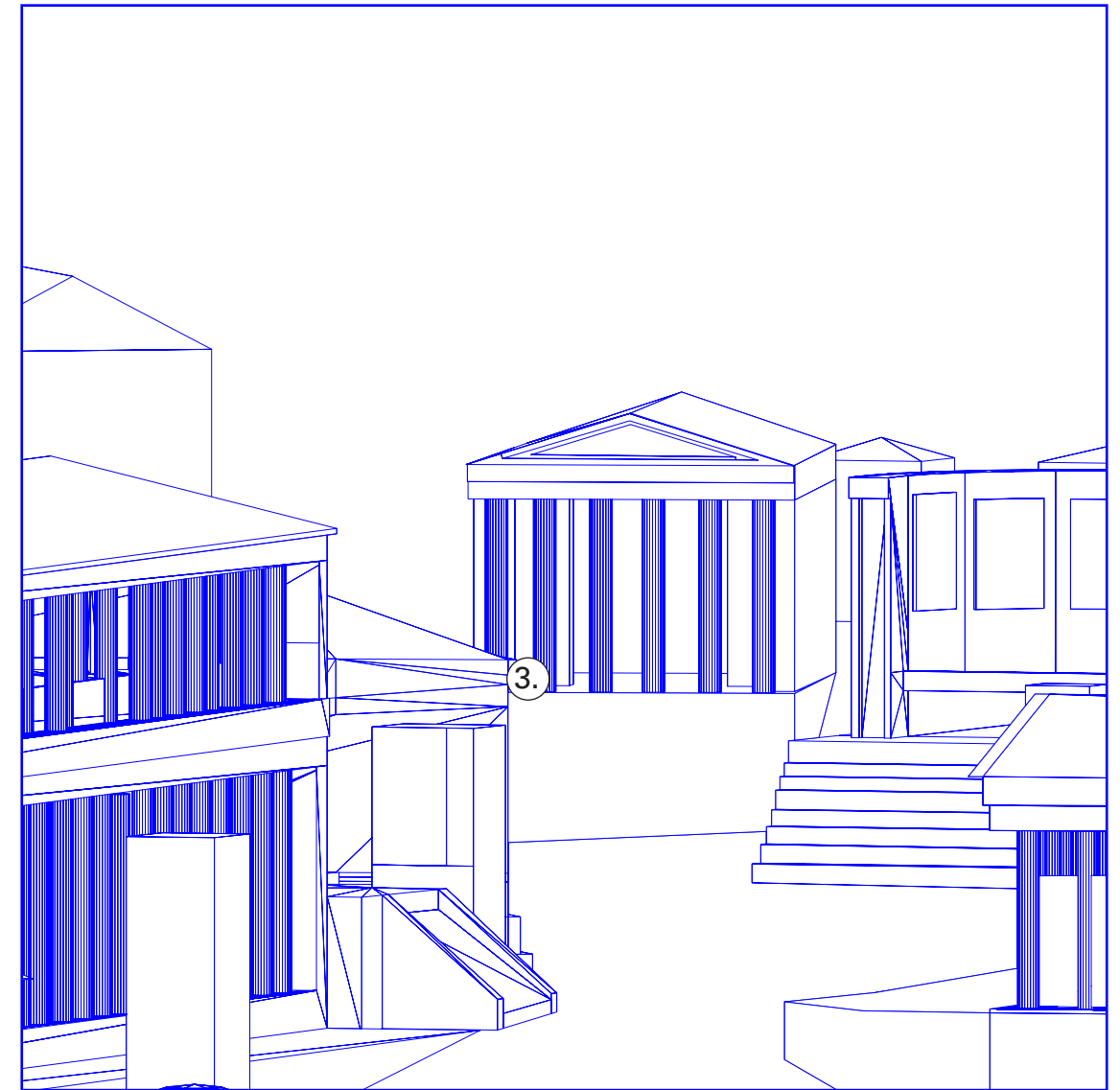

1. ANTENTEMPEL

De antentempel is de basisvorm van een Griekse tempel in Dorische stijl. Hierbij werd aan de voorzijde tussen de anten, de twee uitstekende muren van de pronaos, een rij zuilen geplaatst.

2. HEPHAISTOS

Herphaistos is ook van het type Peripterus, uitgevoerd met Dorische zuilen. Ook verkrijgbaar met Ionische of Korinthische zuilen. De tempel is geheel gebouwd in marmer, Pentelisch marmer voor het gebouw zelf en Parisch marmer voor de beeldhouwde onderdelen. 6 x 13 zuilen en een afmeting van ca. 7,4 x 16,9 meter.

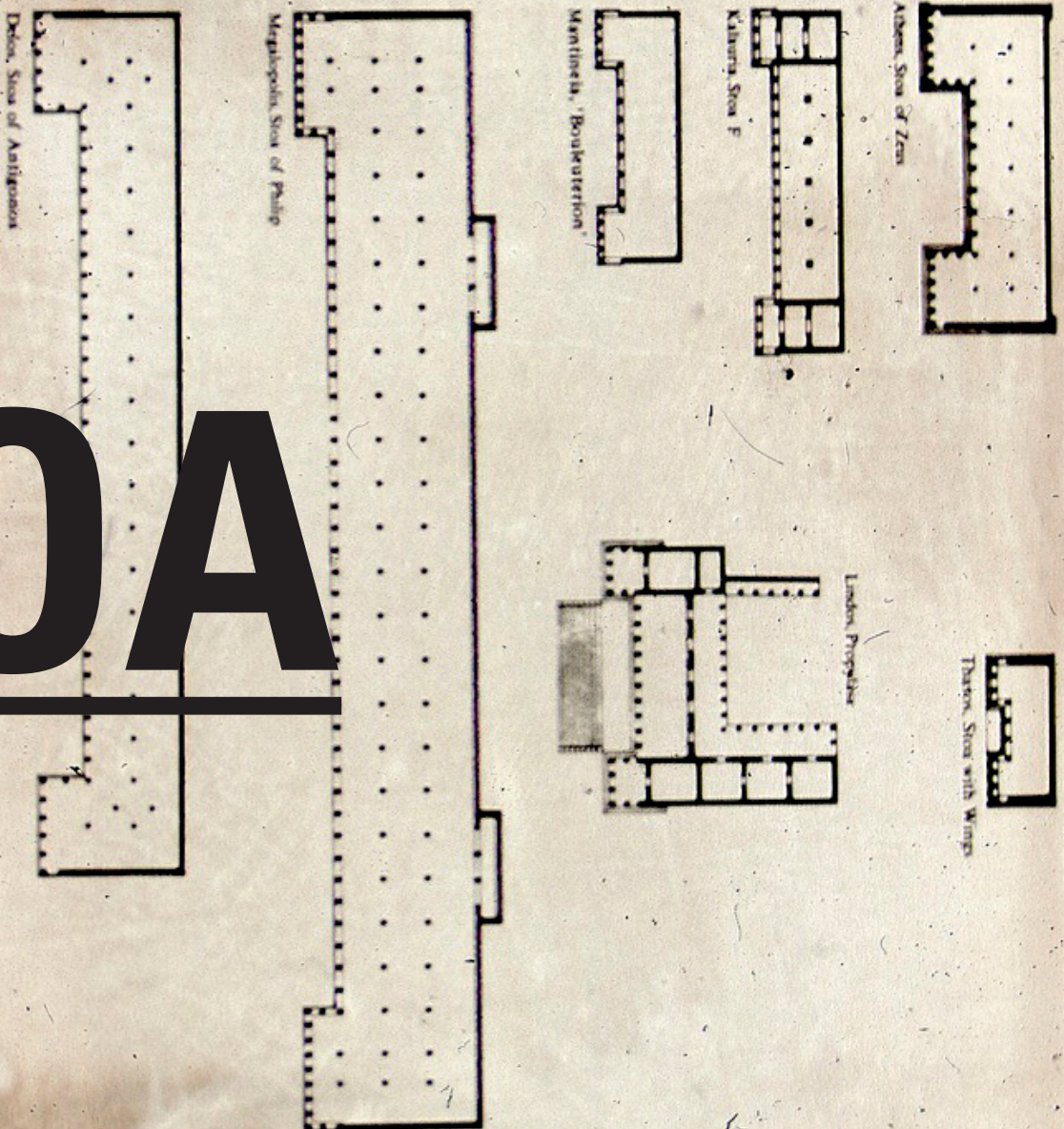
3. ZUID-OOST

De zuid-oost tempel is van het type prostylus. 6 kolommen aan de entree zijde. Dorische, Ionische of Korinthische stijl.

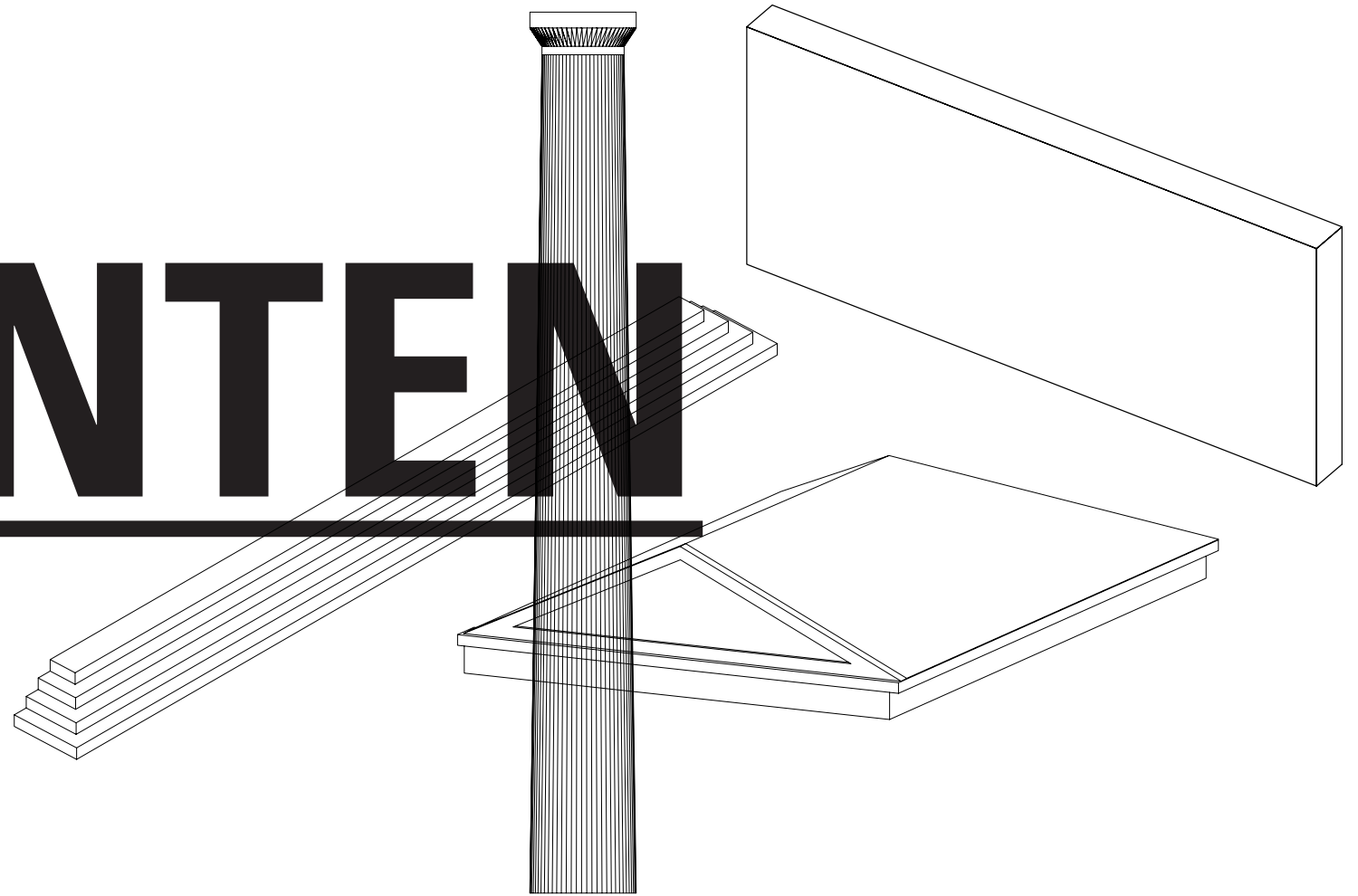
3. ARES

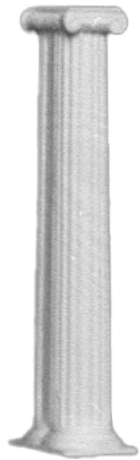
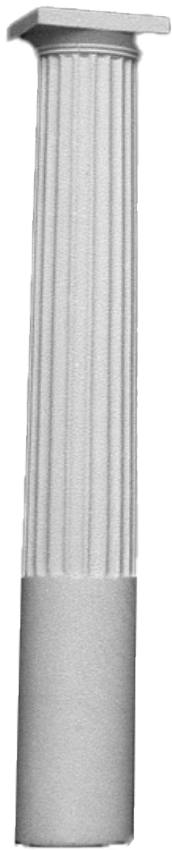
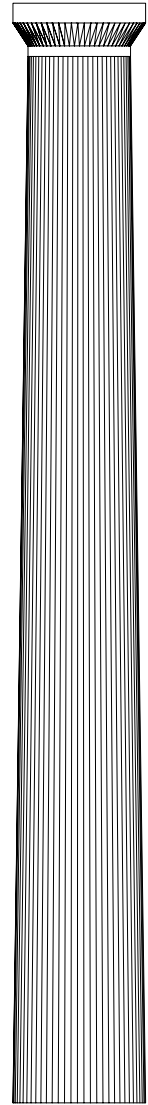
Ares is van het type Peripterus. Deze tempel staat centraal in de Agora. Een Dorische peripteros (tempel met zuilen rondom) heeft 6 x 13 zuilen en een afmeting van ca. 7,4 x 16,9 meter.

STOA

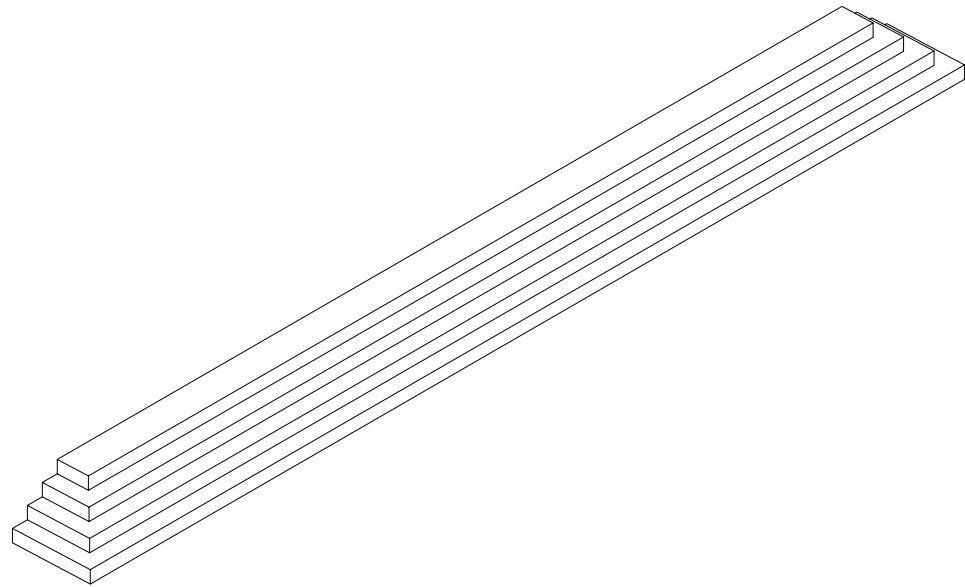

ELEMENTEN

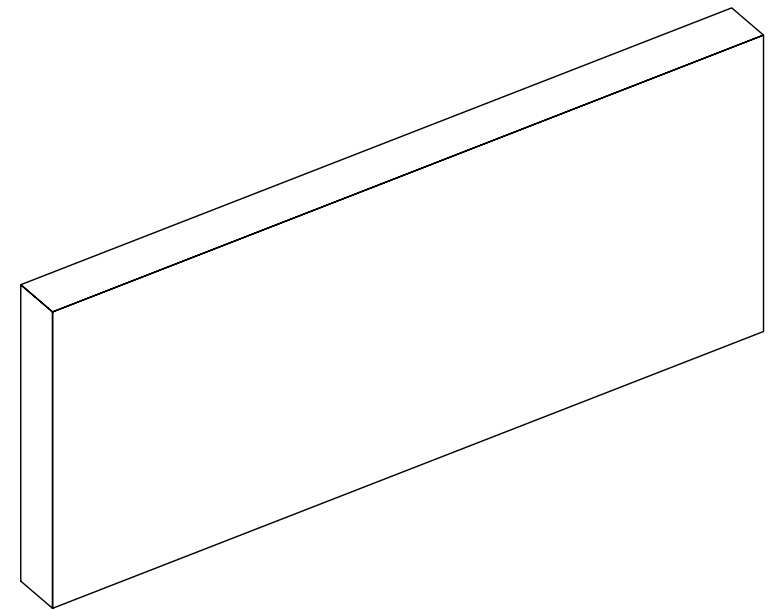

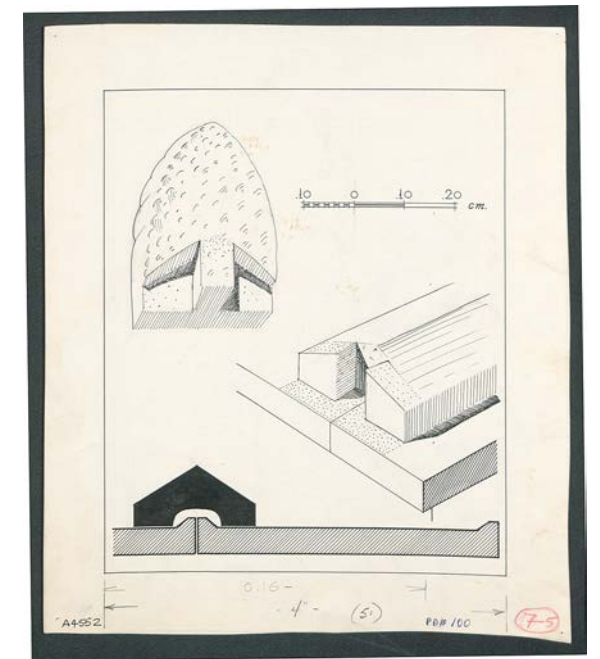
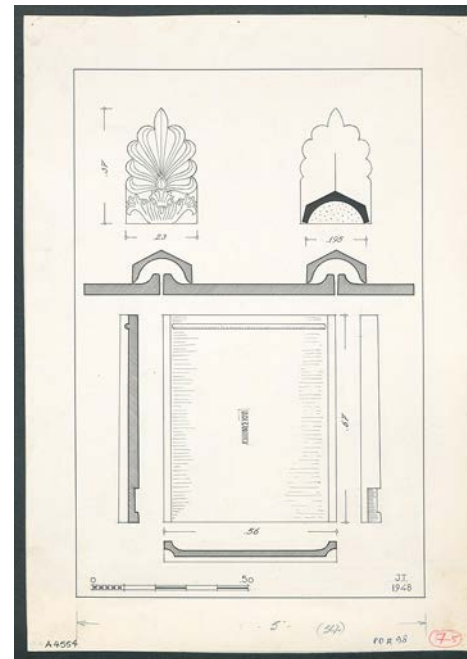
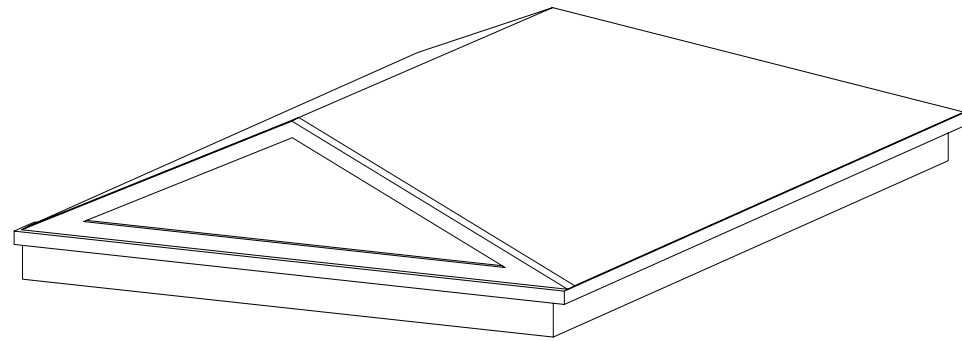
KOLOM

TRAP

BLINDE MUUR

DAK

DECORATIVE

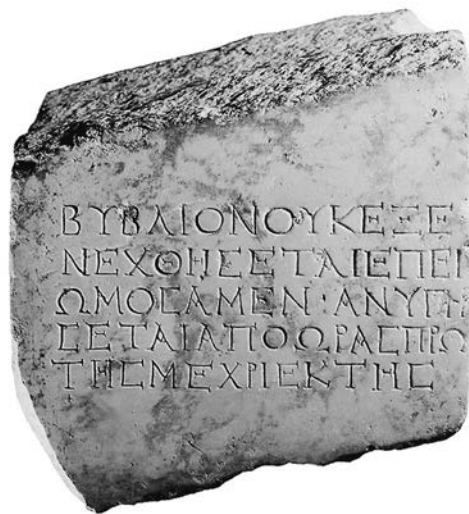
87-345

“ΟΙ ΓΙΓΑΝΤΕΣ”

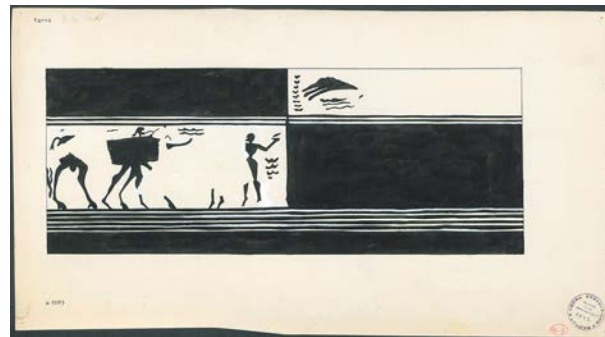
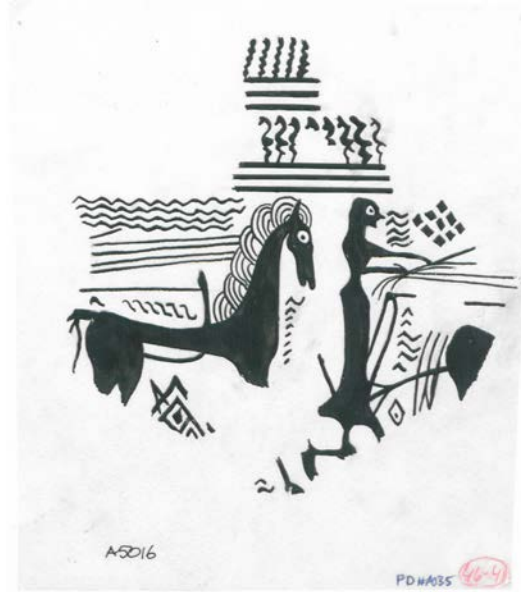
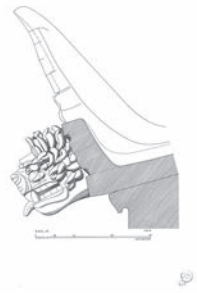
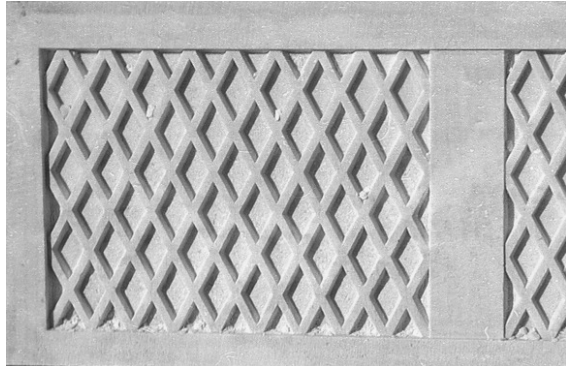
ΤΑ ΤΡΙΑ ΑΥΤΑ ΑΓΑΛΜΑΤΑ — ΑΡΧΙΚΟΣ ΕΞ—ΚΑΤΕΣΚΕΥΑΣΘΗΣΑΝ ΤΟ 150 Μ.Χ. ΔΙΑ ΝΑ ΥΠΟΒΑΣΤΑΣΟΥΝ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΑΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ ΟΔΕΙΟΥ. ΕΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΣΑΝ ΕΚ ΝΕΟΥ ΠΕΡΙ ΤΟ 400 Μ.Χ. ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΟΠΟΥ ΚΑΙ ΑΚΟΜΗ ΙΣΤΑΝΤΑΙ. ΑΙ ΔΥΟ ΠΡΟΣ ΔΥΣΜΑΣ ΜΟΡΦΑΙ ΕΙΝΑΙ ΤΡΙΤΩΝΕΣ ΔΗΛ. ΚΑΤΑ ΤΟ ΗΜΙΣΥ ΑΝΘΡΩΠΟΙ & ΚΑΤΑ ΤΟ ΗΜΙΣΥ ΙΧΘΕΙΣ ΜΟΝΟΝ Η ΠΡΟΣ ΑΝΑΤΟΛΑΣ ΜΟΡΦΗ ΕΙΝΑΙ ΓΙΓΑΣ ΔΗΛ. ΚΑΤΑ ΤΟ ΗΜΙΣΥ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΗΜΙΣΥ ΟΦΙΣ.

“THE GIANTS”

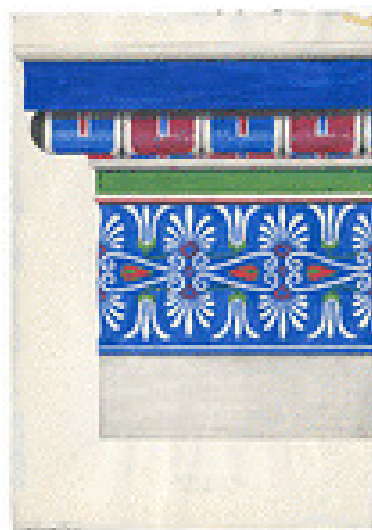
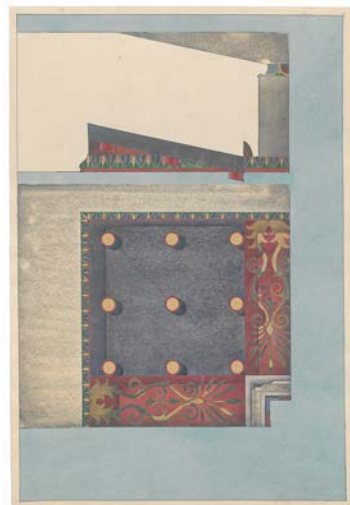
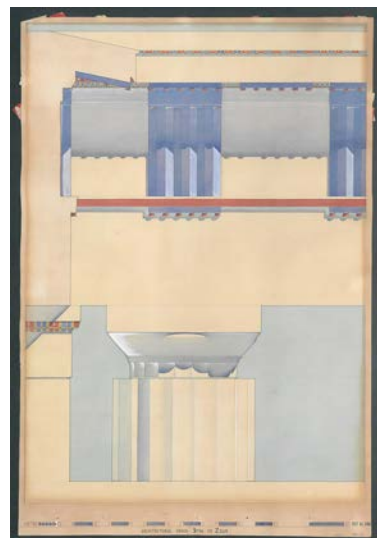
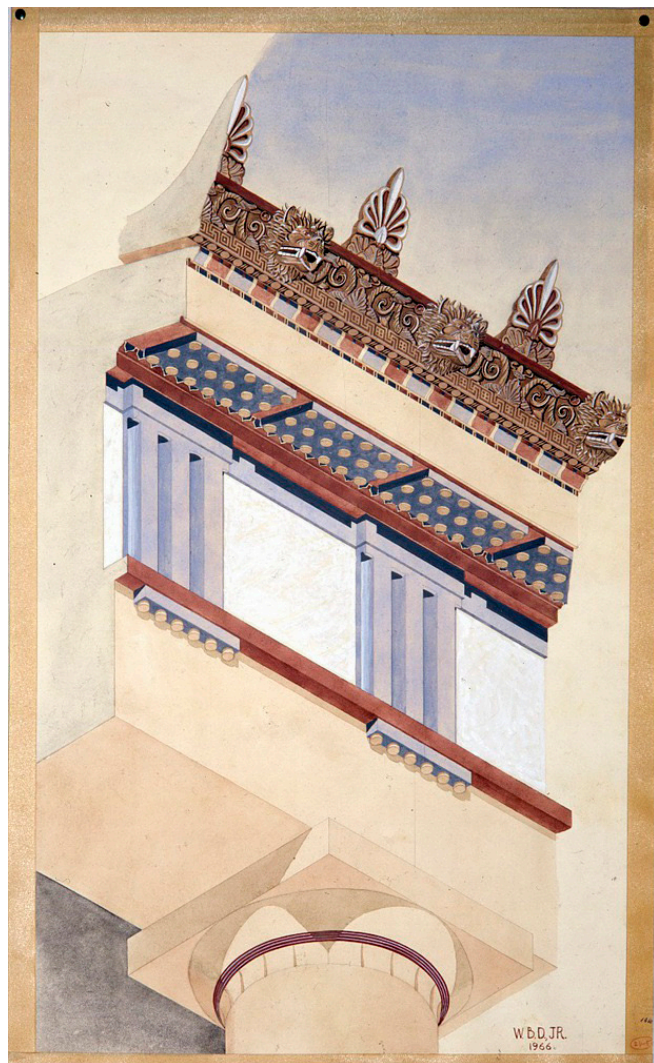
THESE THREE STATUES, SURVIVORS OF AN ORIGINAL SIX, WERE CARVED ABOUT A.D.150 TO SUPPORT THE NORTH PORCH OF THE ODEION IN ITS SECOND PERIOD. THEY WERE RE USED ABOUT A.D. 400 IN THE ENTRANCE TO THE GYMNASIUM WHERE THEY STILL STAND. THE TWO WESTERN FIGURES ARE TRITONS , I. E. HYBRIDS OF MAN AND FISH ; ONLY THE EASTERNMOST IS A TRUE GIANT, I. E. MAN AND SNAKE.

ARCHITECTONISCHE DECORATIE

KUNST

AGORA

DE CATALOGUS

VIERDE PEILING

SITUATIES

die de harde as en het spektakel van de lijnbaan verstoren, ontregelen en het dwalen stimuleren, maar het spelen toevoegt aan de stadsbeleving. Dit aan de hand van negen van de tien ontwerpmethodes die in kaart zijn gebracht door Floris Alkemade als het gaat om een bestaande, al reeds bebouwde locatie. Met alle kennis die ik heb opgedaan het afgelopen jaar, heb ik acht situaties ontworpen. Waarbij niet alleen de Atheense Agora mij inspireerde en antwoorden gaf, maar ook Constant Nieuwenhuys en de locatie zelf, de Lijnbaan.

Herinterpreteren

Reimagine

Verwijderen

Eliminate

Verbergen

Obscure

Hervormen | Herontwikkelen

Reconfigure

Voortzetten

Continue

Verdichten

Densify

Imitatie

Copy

Overlay

Overlay

Herdefiniëren

Repurpose

Herstart

(Re)start

Hoe kunnen we de realiteit veranderen door het verschuiven van ons perspectief.

De lijnbaan als spelbord. Wie kan het langste dwalen?

Twee dobbelstenen, 1 spelbord en 7 verschillende situaties. Een spel waarbij het aantal ogen, de situatie bepalen. Met als doel: *Hoe kunnen er weer veelvormige ruimtes ontstaan naast en door elkaar op de Lijnbaan, met veel verschillende gebeurtenissen en ruimtes.*

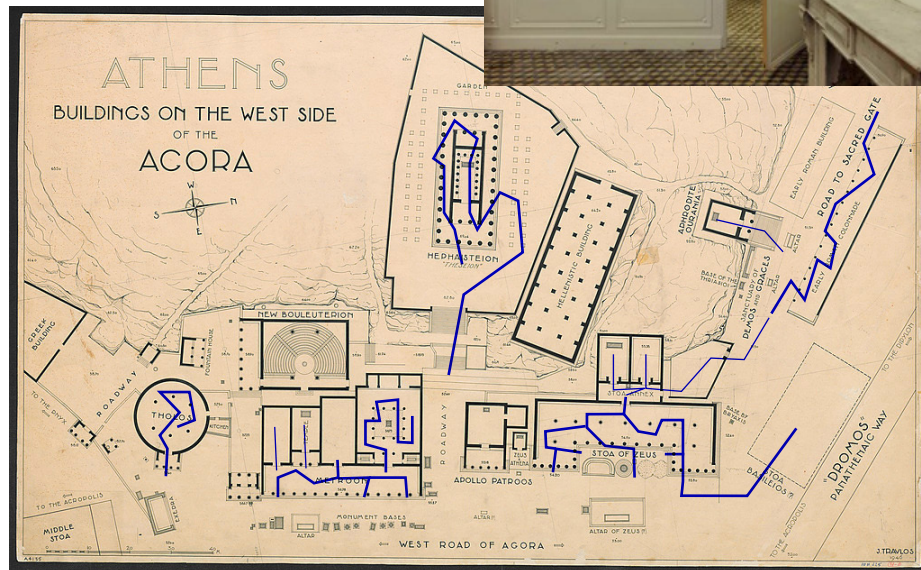
Spelregels per aantal ogen:

2. Plaats een situatie naar keuze.
3. Je hebt je toch laten verlijden door de consumptiemaatschappij, sla een buurt over.
4. Reconfigure
5. Obscure
6. Continue
7. Eliminate
8. Densify
9. Overlay
10. Maak iets ongedaan
11. Wissel een situatie om naar keuze.
12. Copy, mocht deze al zijn uitgevoerd en je weet opnieuw een dubbel aantal ogen te gooien, mag je hem verplaatsen.

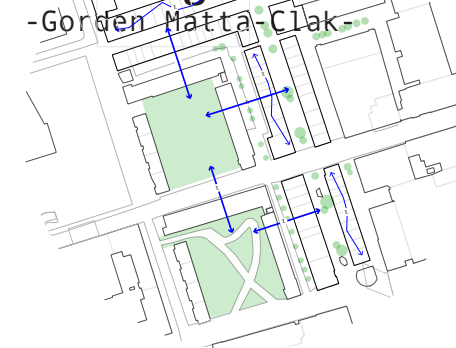
Hoe kan waarde toegevoegd worden door het verwijderen van materiaal?

De Lijnbaan kenmerkt zich door de strenge zichtas, en veelvuldige entrees aan de as. Er is geen mogelijkheid tot dwalen en/of spontaniteit, iets wat vanzelfsprekend was in de Atheense Agora. Hoe kunnen we door het verwijderen van materiaal, de voetganger tot dwalen en spontaniteit aanzetten?

inspiratie
 dwalen door de Agora

“...it's making space without building it”

Horizontale ruimte als verbinder van ruimtes. op stedenbouw en architectonisch niveau.

Verwijderen van ruimte om verbinding te maken met de goenehoven

Verwijderen van ruimte om te kunnen dwalen in een strook van de Lijnbaan.

In eerste instantie wilde ik dit hoofdstuk niet meenemen. Door het onderzoek naar de Lijnbaan ben ik er achtergekomen dat er niks is wat je wil verbergen. Je wil het juist laten zien. Hoe zet je onzichtbaarheid in om zichtbaarheid te tonen?

De Lijnbaan kent een verborgen ruimte die we ook wel kennen als expeditieruimte. Een ruimte die bestaat uit achterkantjes en parkeer-gelegenheid.

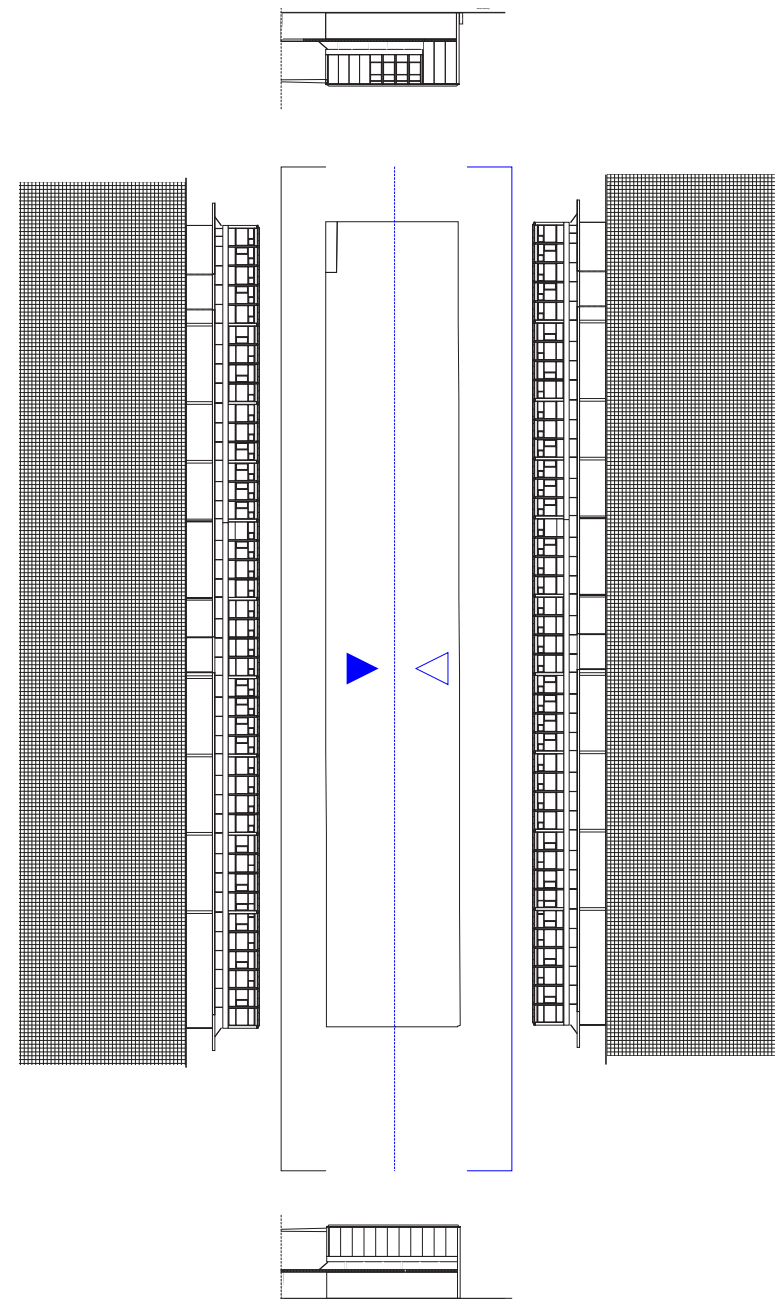
Kenmerkend voor dit gebied dat is ingericht om

de auto uit het winkelgebied te houden.

Door de voorkant te spiegelen naar de achterkant "verberg" je de achterkant. Hierdoor ontstaat er een tweede voorkant die het dwalen stimuleert.

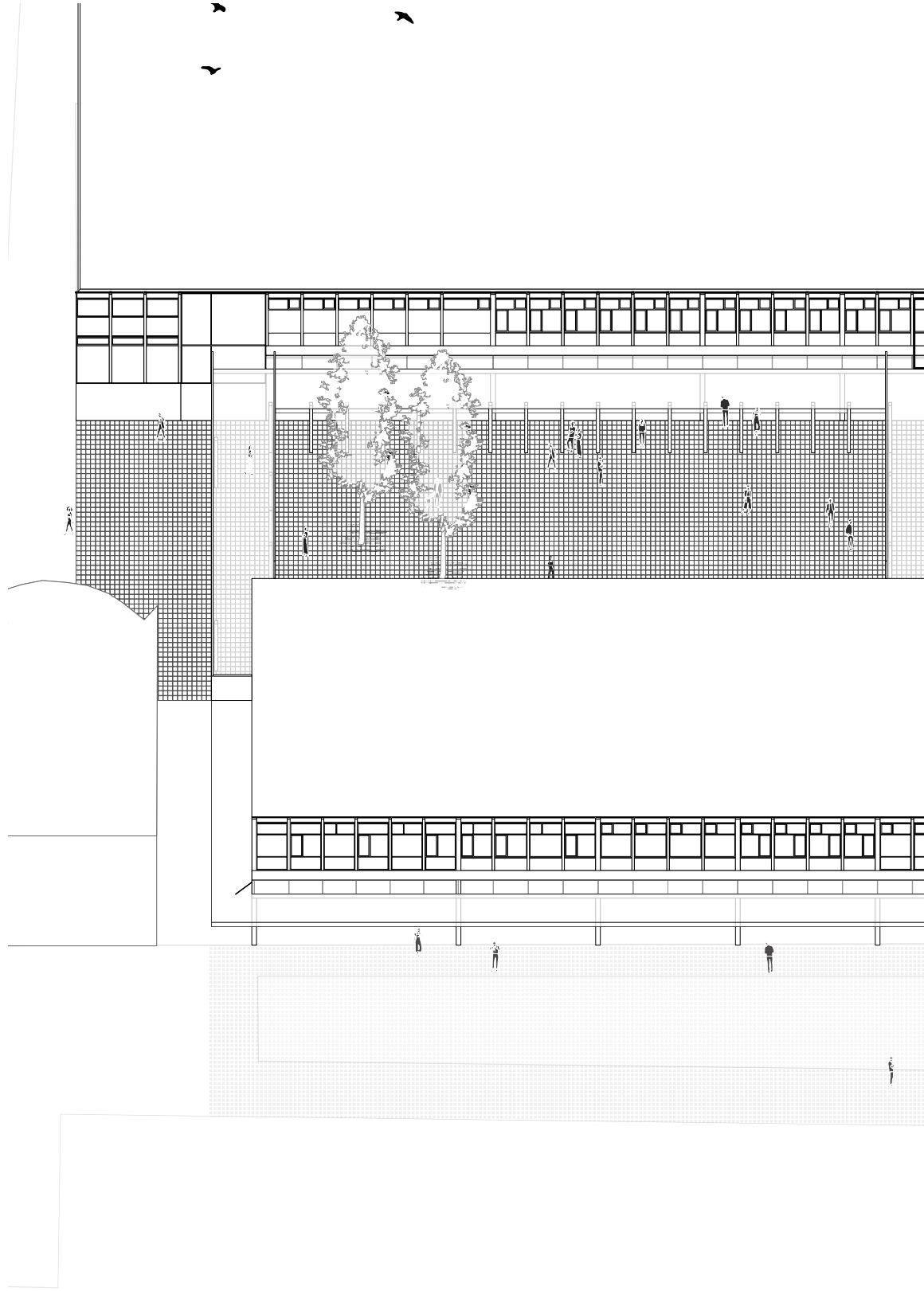
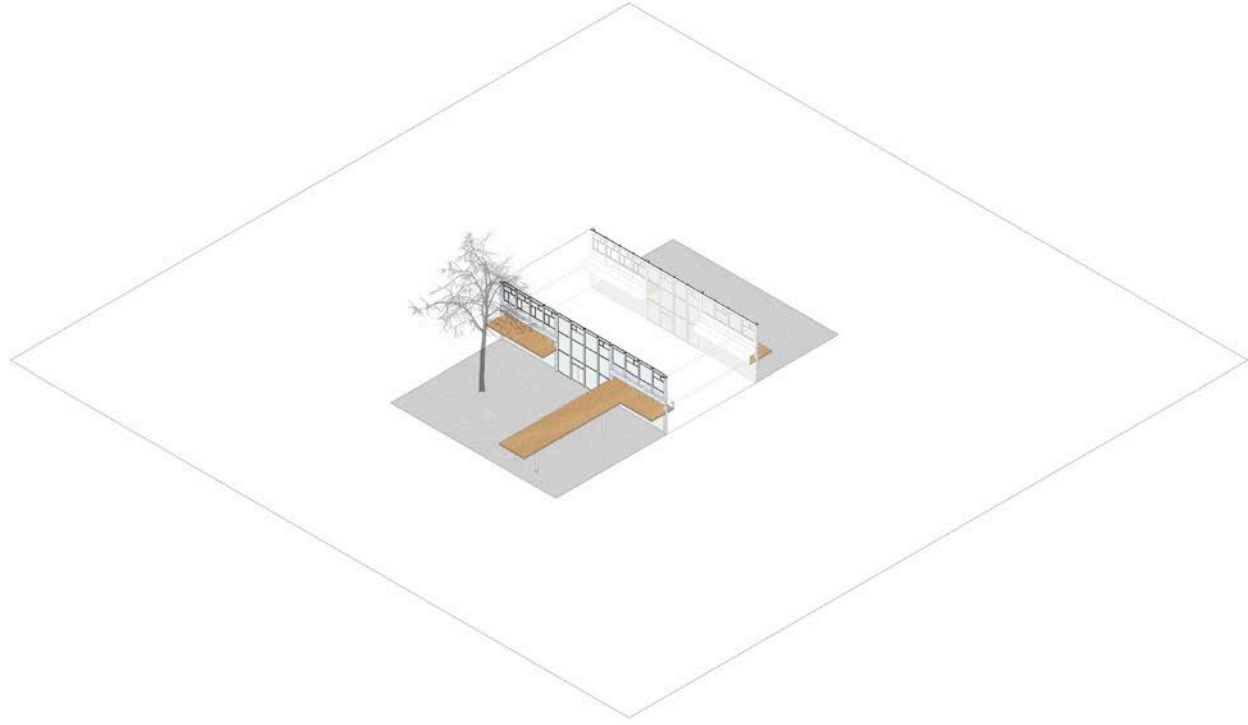
"Most people are just not seeing what is visible..."
 -Hito Steyerl-

Masker | verbergen
 Bert-Jan Pot

Verborgene ruimte
 huidige situatie

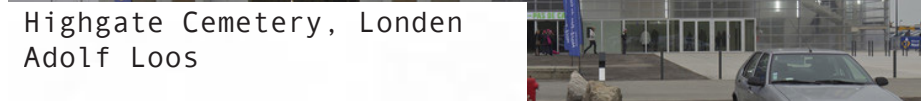
Hervormen
Reconfigure → ←

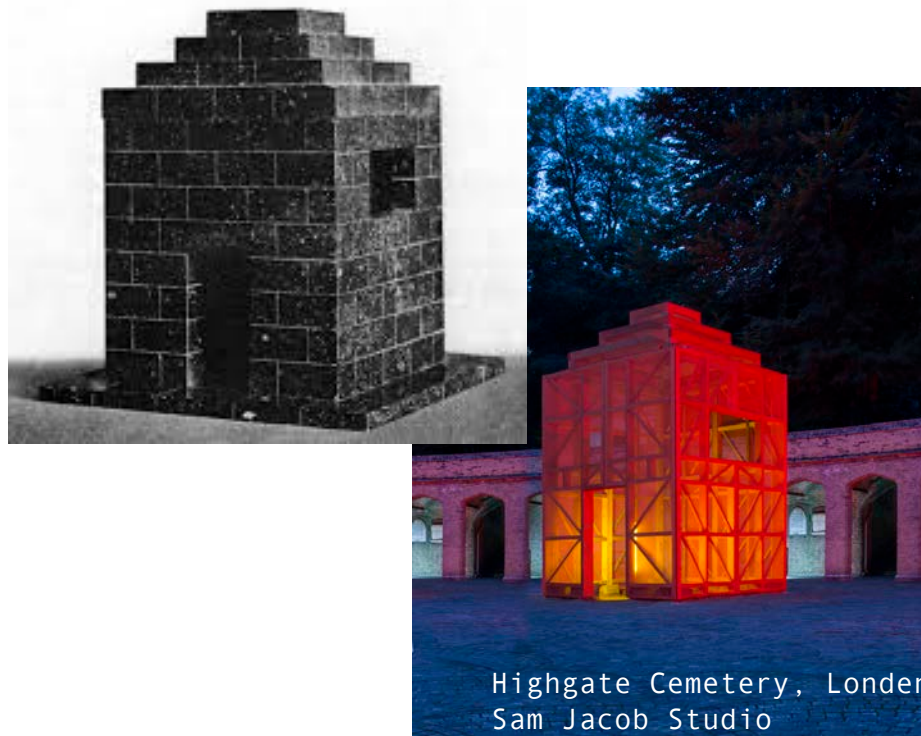
Hoe kunnen we de gebouwde omgeving vormgeven als een tijdelijke configuratie van materiële componenten die klaar zijn voor een nieuwe ordening?

FRAC, Dunkirk, France
Lacaton & Vassal

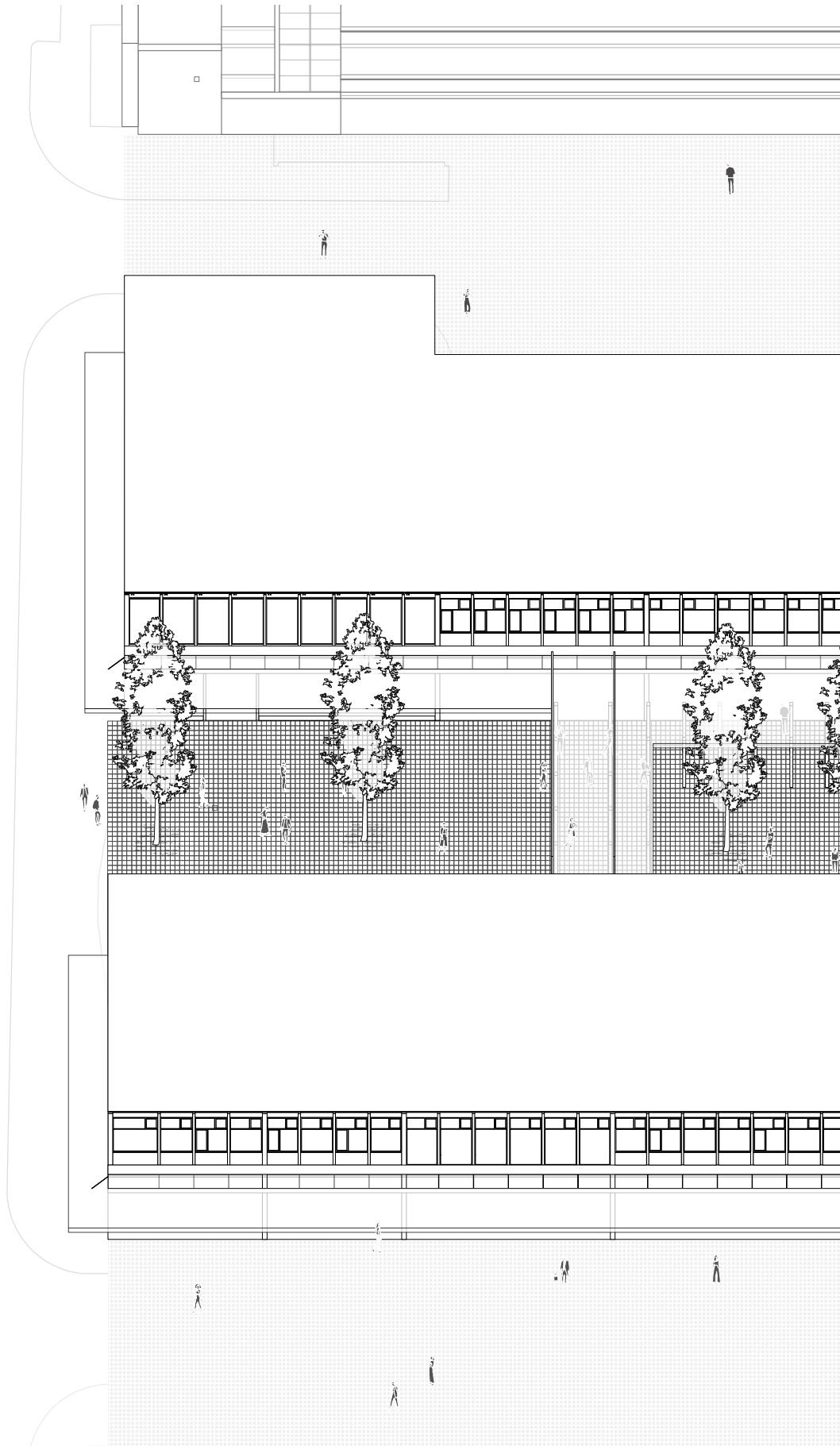
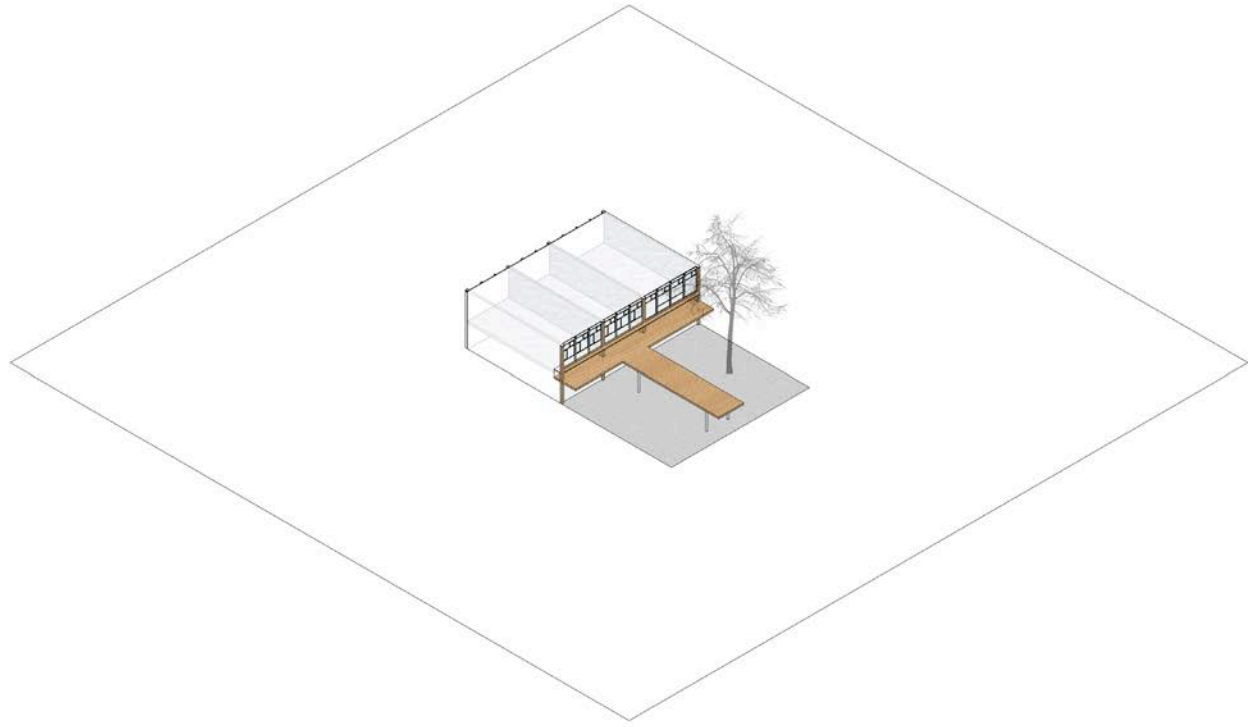
Highgate Cemetery, Londen
Adolf Loos

Highgate Cemetery, Londen
Sam Jacob Studio

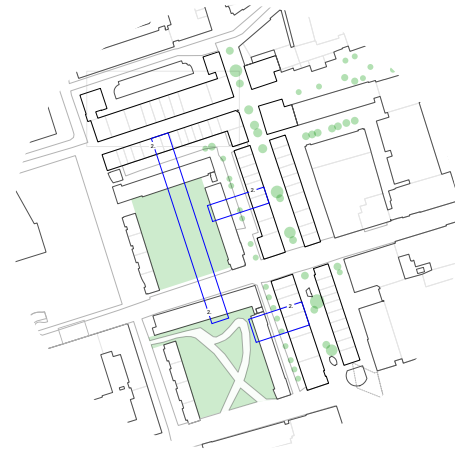
Beleving is een groot onderdeel van het dwalen. Materiaal is hierin een belangrijke factor. Het doorbreken van de betonnen omgeving door het te vervangen met hout, moet een nieuwe sfeer toevoegen aan de bestaande context.

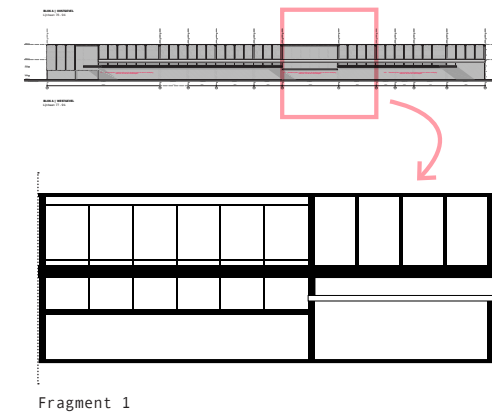
Hoe kunnen we bestaande architectuur op een waardige manier voortzetten tijdens een nieuwe ingreep?

Geïnspireerd door de constructie van het Crystal Palace, de maquettes van Constant Nieuwenhuys en het grafische gevelspel van de Lijnbaan.

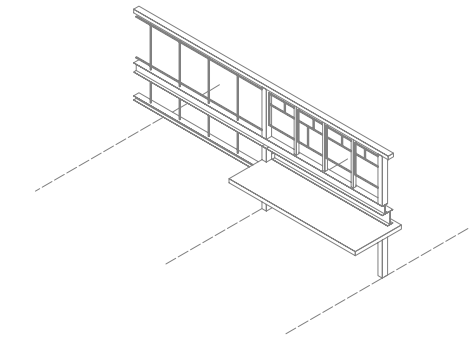
Het ontwerp van een gridsysteem gebaseerd op het gevelspel van de Lijnbaan.

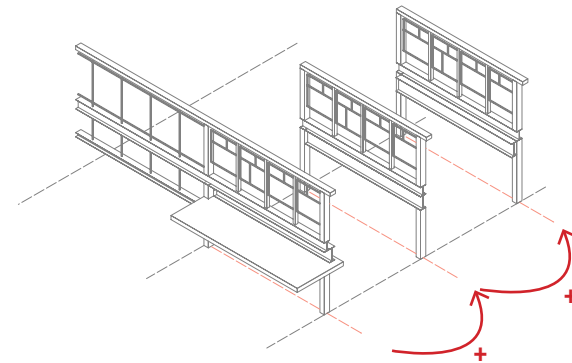
“Every existing situation is competent.”
 -Anne Lacaton-

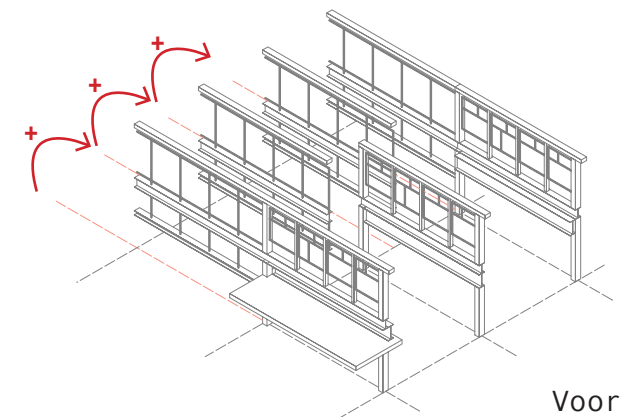
Fragment 1

van 2D naar 3D

Voortzetten A

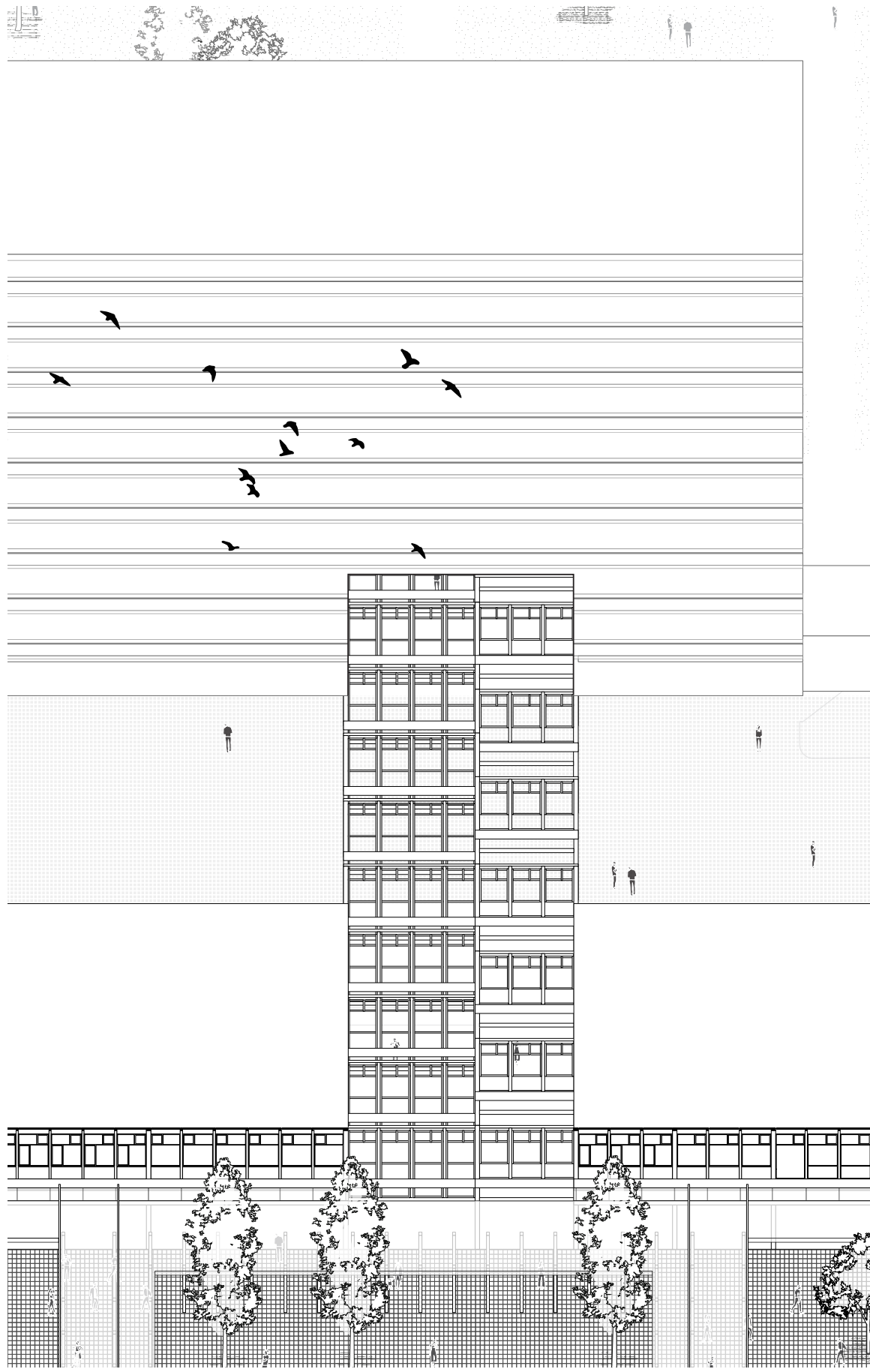
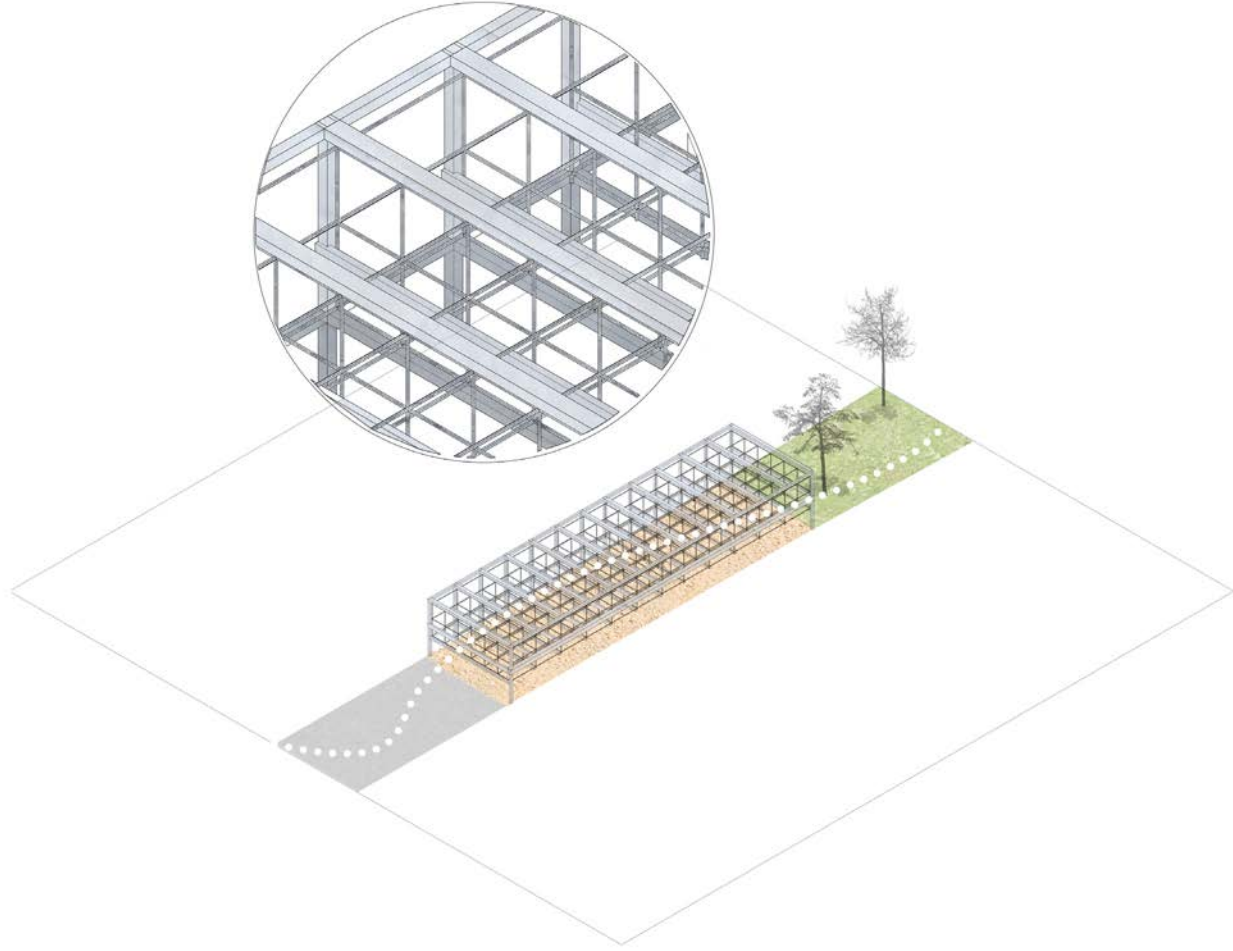

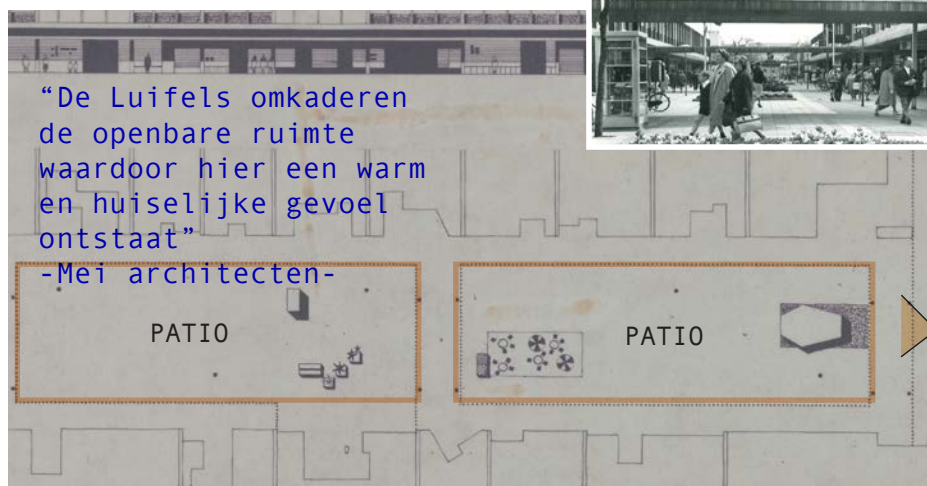
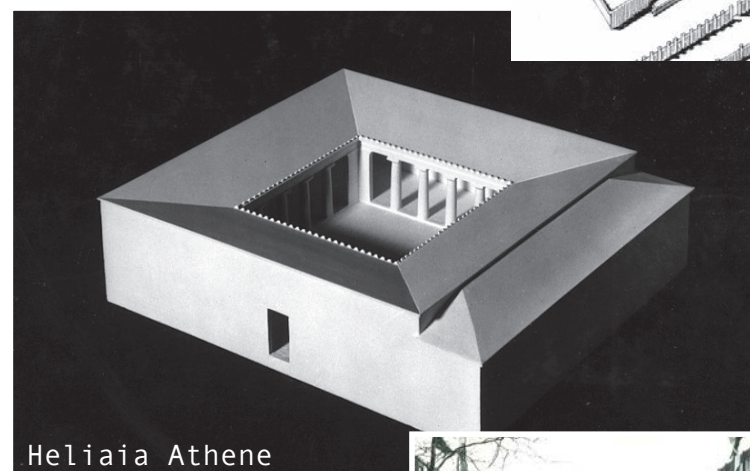
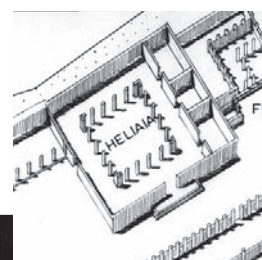
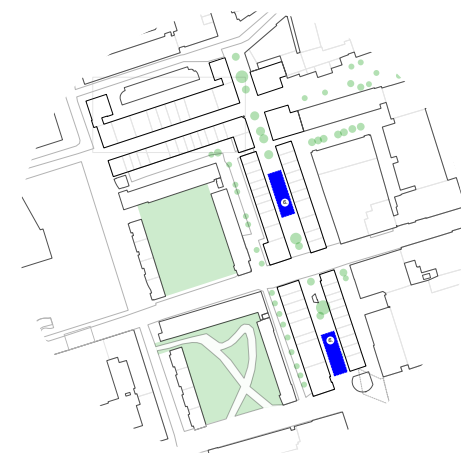
Voortzetten B

materiaal: metaal, staal

Crystal Palace | Londen

“De Luifels omkaderen de openbare ruimte waardoor hier een warm en huiselijke gevoel ontstaat”
-Mei architecten-

PATIO

PATIO

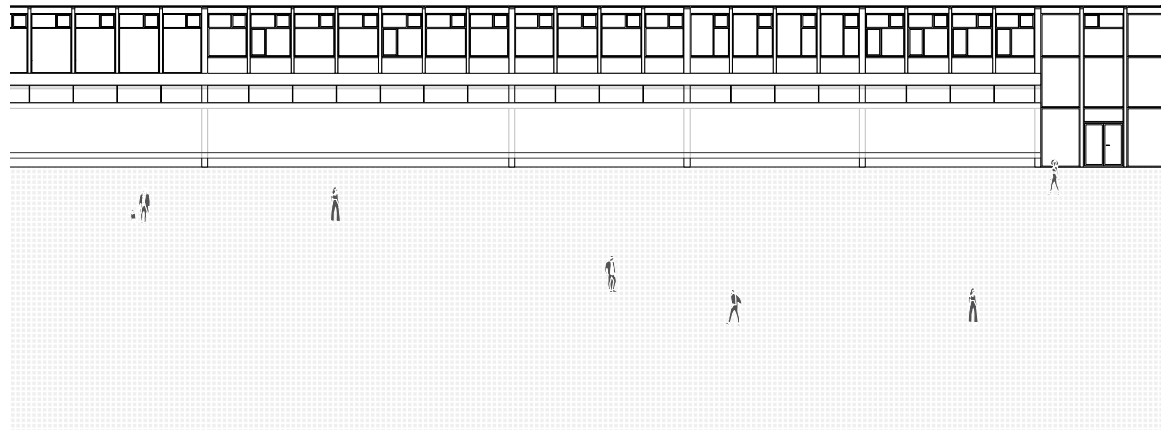
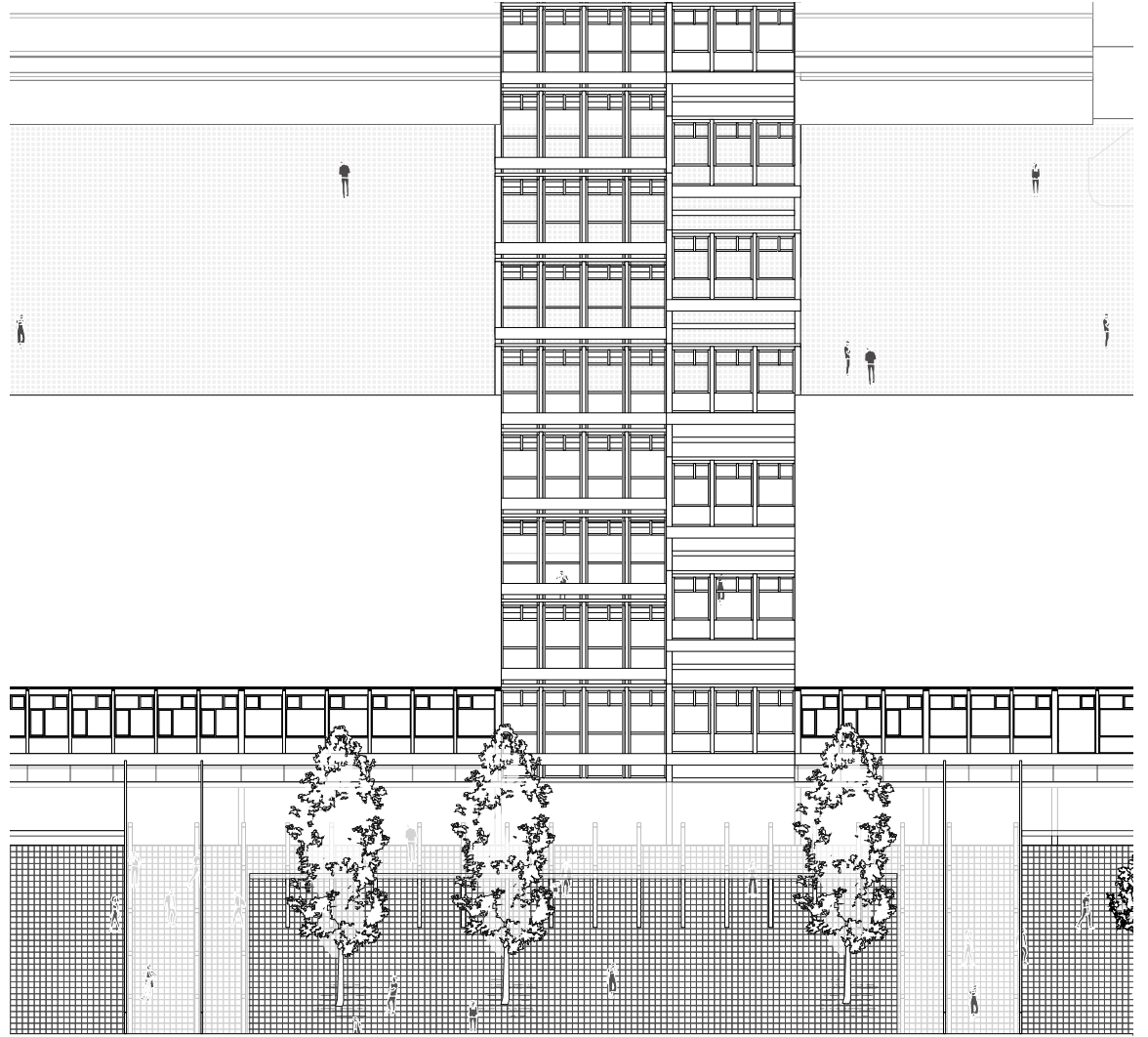
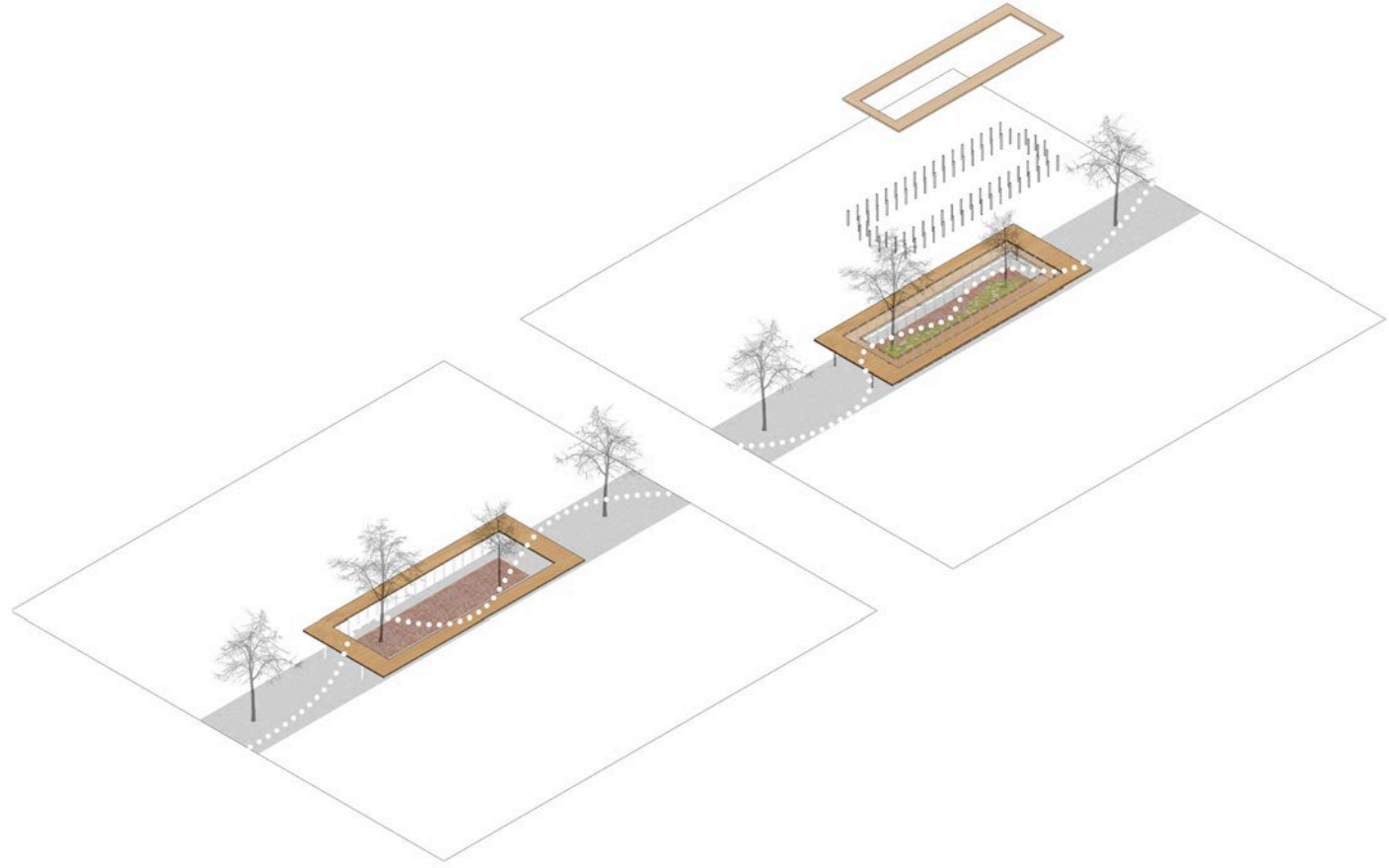
174

Wanneer je op zoek bent naar openheid om te kunnen dwalen, klinkt verdichten tegenstrijdig. Toch kan een toevoeging er voor zorgen dat het spel van ontregelen gespeeld kan worden. Verdichting betekent namelijk niet dat het dichte volumes zouden moeten zijn. Kijk naar de Griekse architectuur. Waar zuilen niet alleen een constructieve functie hebben, maar ook een semi transparantie voor de ruimte ervoor en erachter creëren. Het stimuleert de nieuwsgierigheid.

175

Verdichten door de al aanwezige kolommen te dupliceren. De grens tussen luifel en patio word zichtbaar

Imitatie
Copy

Hoe kan kwaliteit
 overzicht bieden
 boven originaliteit
 door te kopiëren
 wat al bestaat?

Om dit te kunnen
 onderzoeken
 heb ik ervoor
 gekozen om een
 vervreemd gebouw
 uit de Agora te
 projecteren op de
 Lijnbaan.

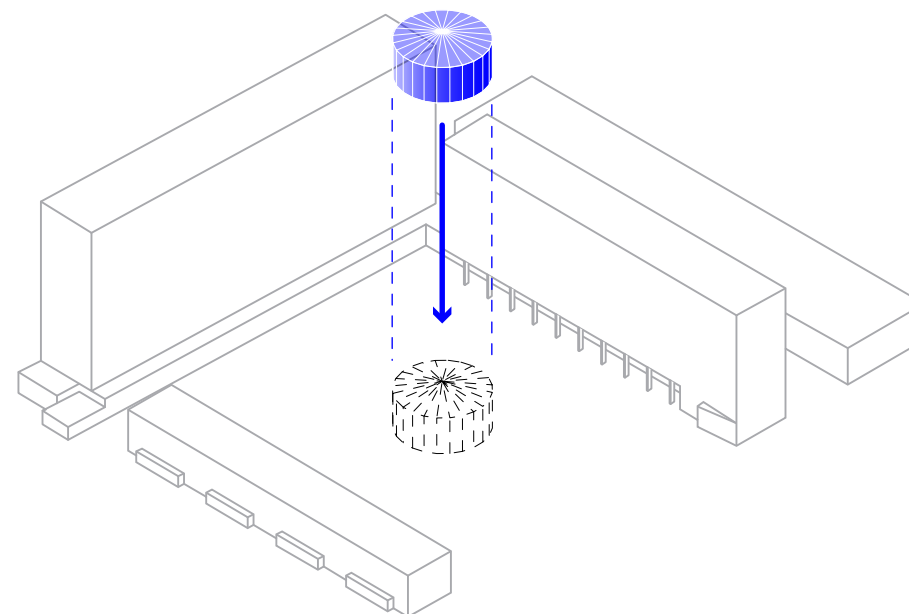
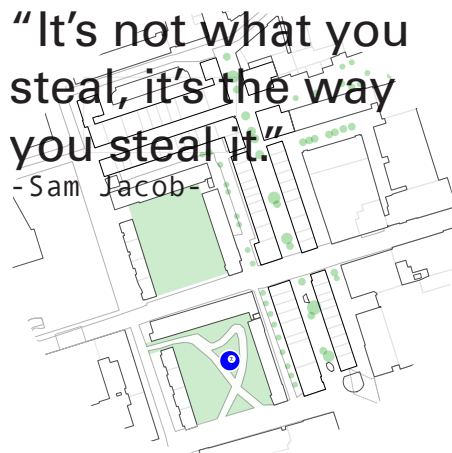
De Tholos.

Dit is een rond gebouwd,
 opgericht in ca. 460 v.C.
 De voorzitters (prytaneis)
 van de raad van 500 aten en
 sliepen in de Tholos zodat
 zij altijd beschikbaar waren
 als dat nodig was. Een set
 standaard gewichten en maten
 werden ook in het gebouw
 bewaard.

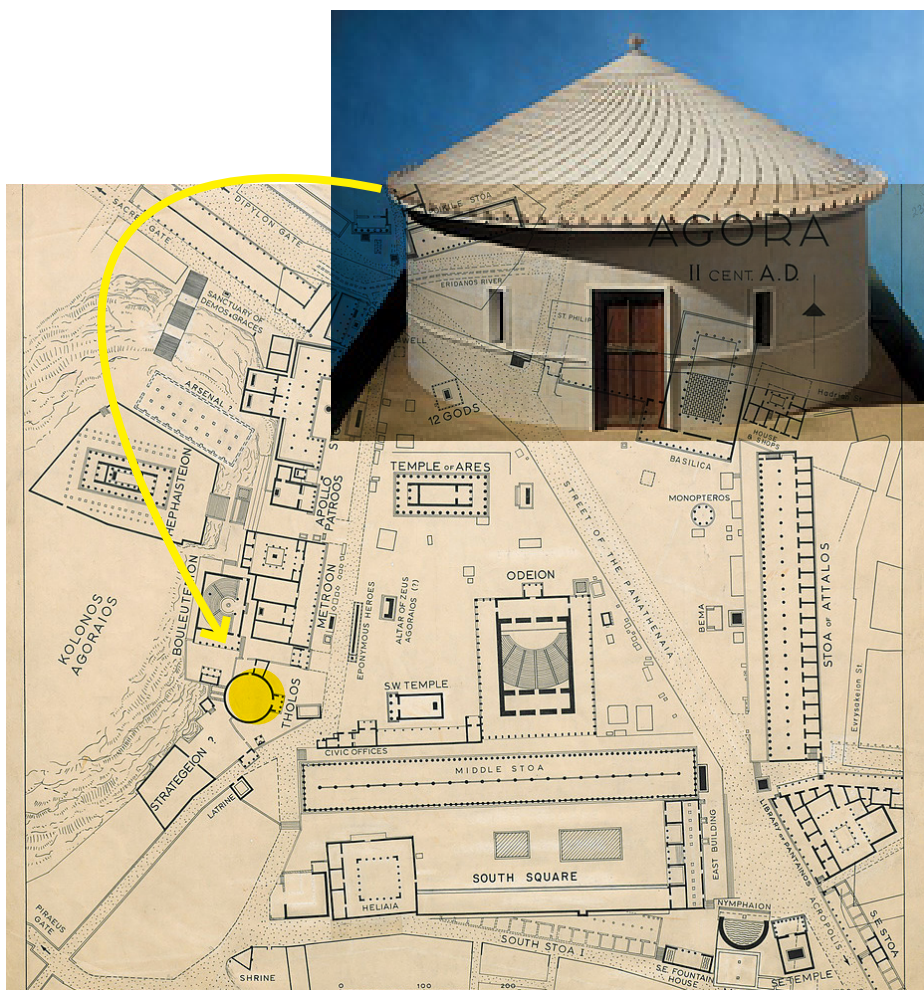
Onopvallend
 in Athene, een
 publiekstrekker
 in het
 Lijnbaankwartier?

"It's not what you
 steal, it's the way
 you steal it."

-Sam Jacob-

De Tholos in de Lijnbaan

Lange tijd behoorden
 vogels tot het repertoire
 van de Lijnbaan. Er waren
 kleurrijke parkieten
 te vinden en er zaten
 papegaaien op zitstokken.
 Wie toendertijd op de
 Lijnbaan kwam, kan zich
 de vogels vast nog wel
 herinneren.

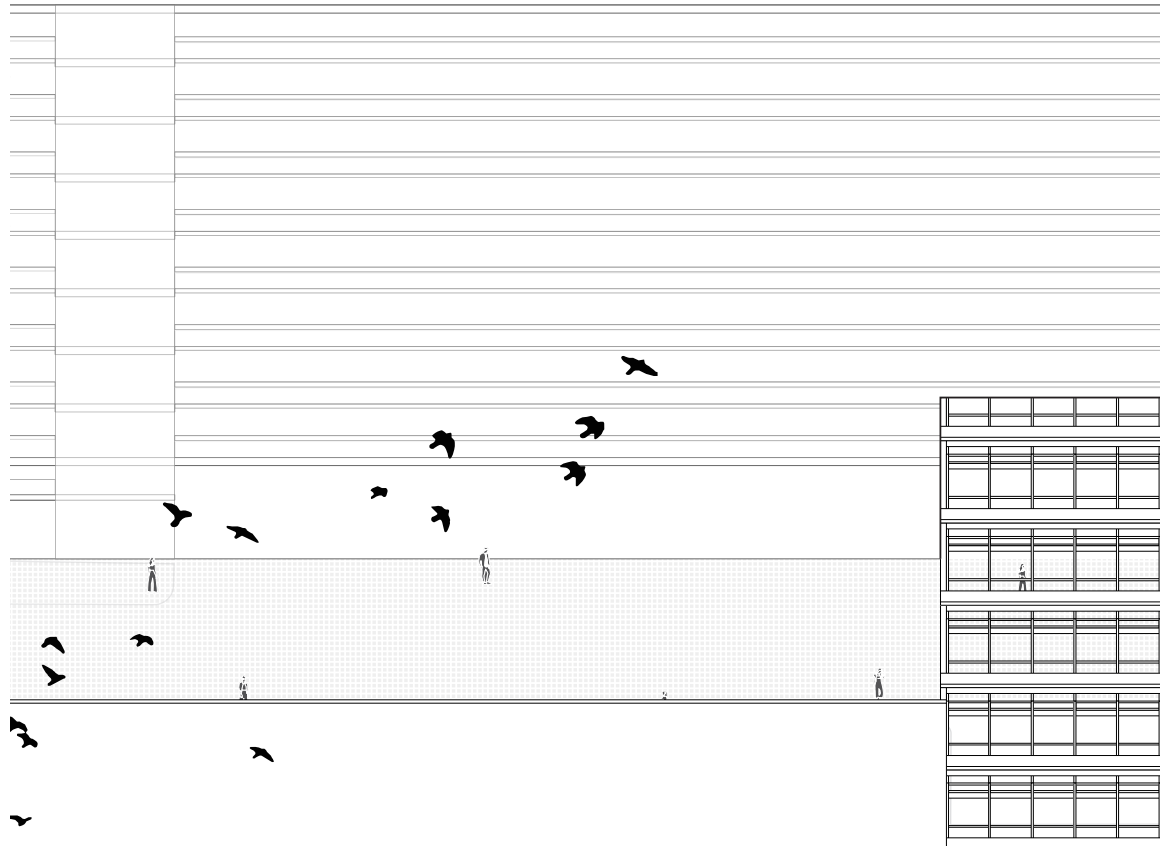
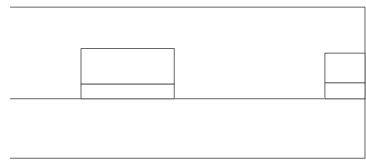
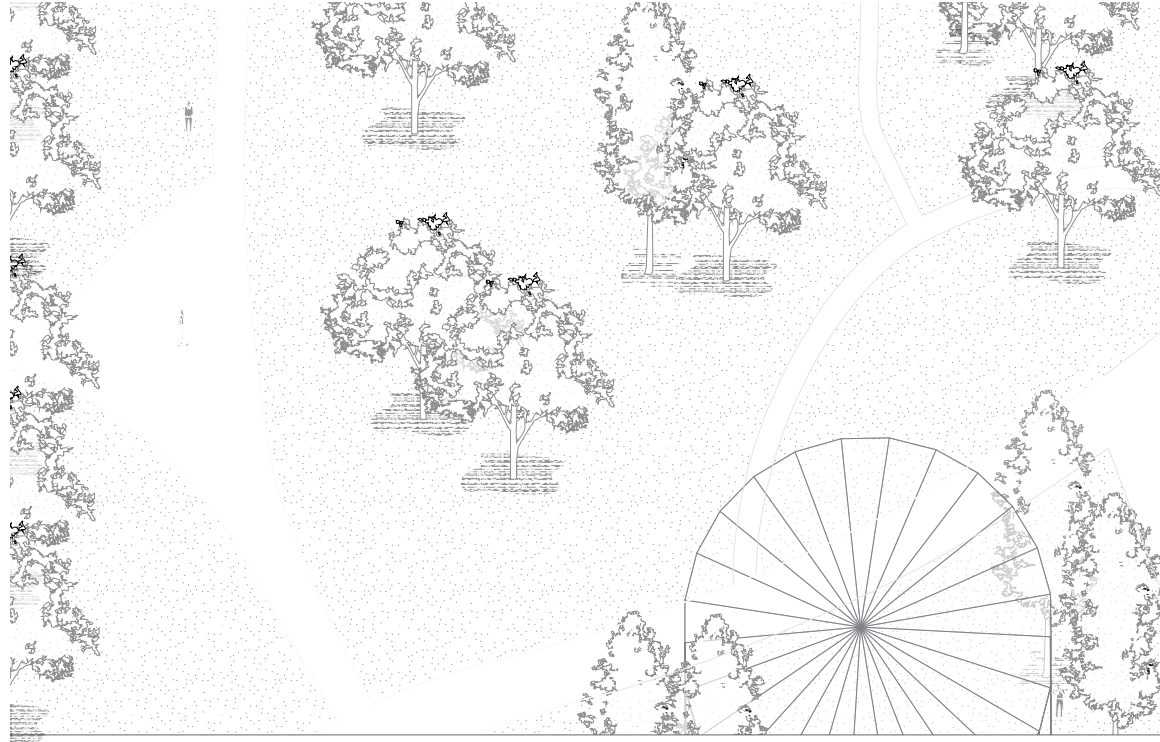
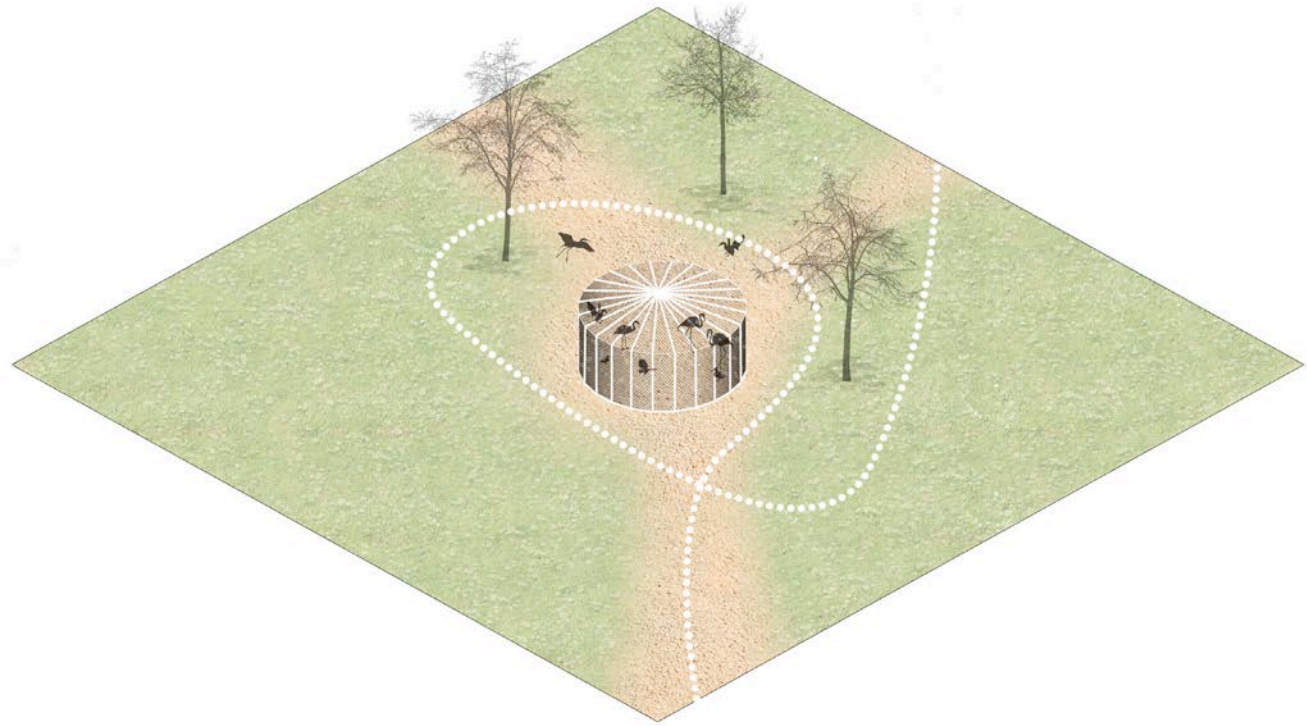
Hoe de vogels op
 de Lijnbaan kwamen
 was voor velen een
 raadsel. Blijkbaar was
 de voorzitter van de
 winkeliersvereniging,
 Jan Giesbers, een echte
 vogelliefhebber. We
 vermoeden dus dat Jan zich
 heeft ingezet om de vogels
 een plekje te geven op de
 Lijnbaan.

Een van de attracties:
 'Dieren uit Blijdorp
 op de Lijnbaan' t.g.v.
 100 jarig jubileum van
 Blijdorp (mei 1957)

De vogels en alle
 andere attracties
 zijn ondertussen al
 lang verdwenen van de
 Lijnbaan.

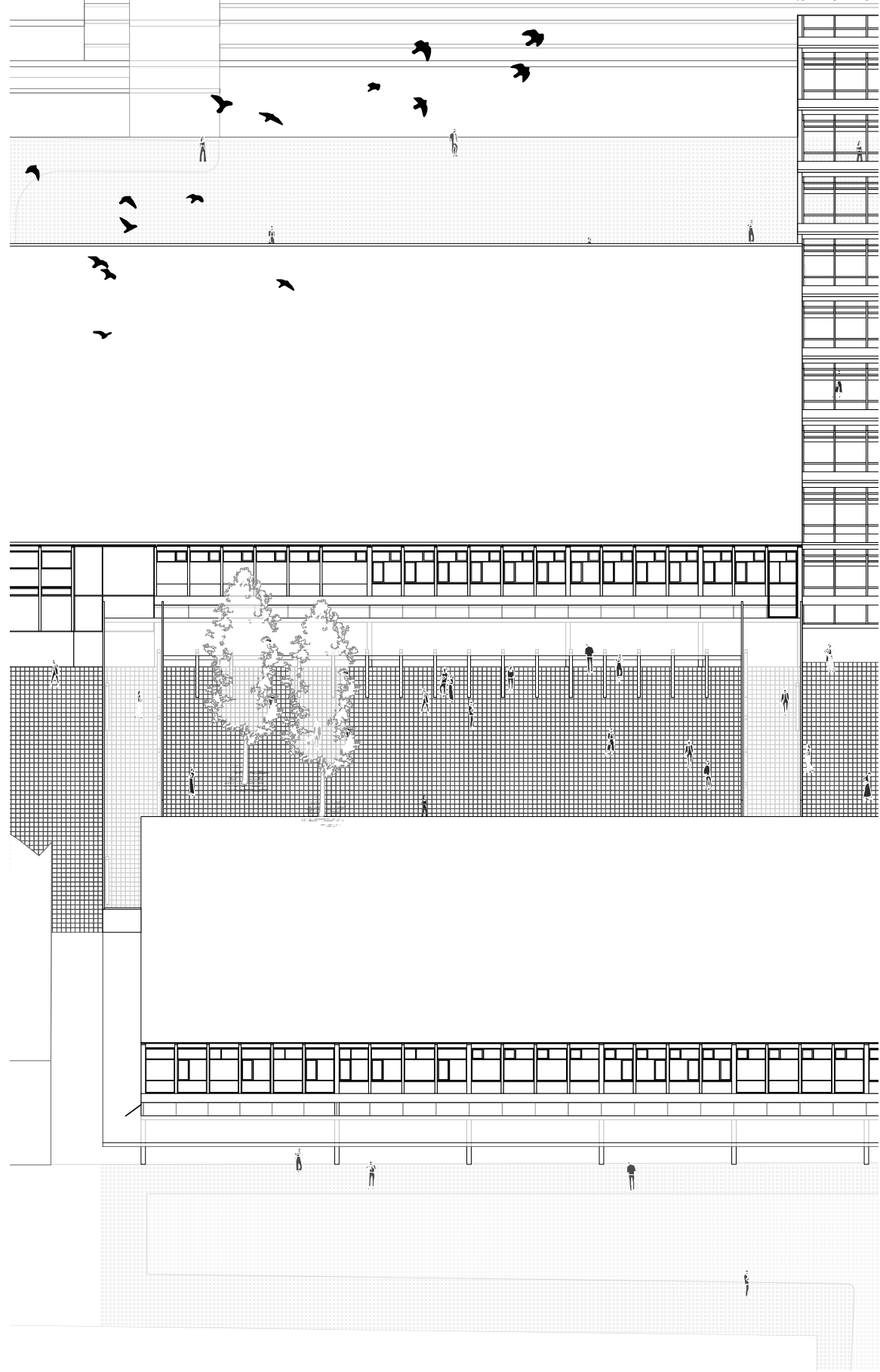
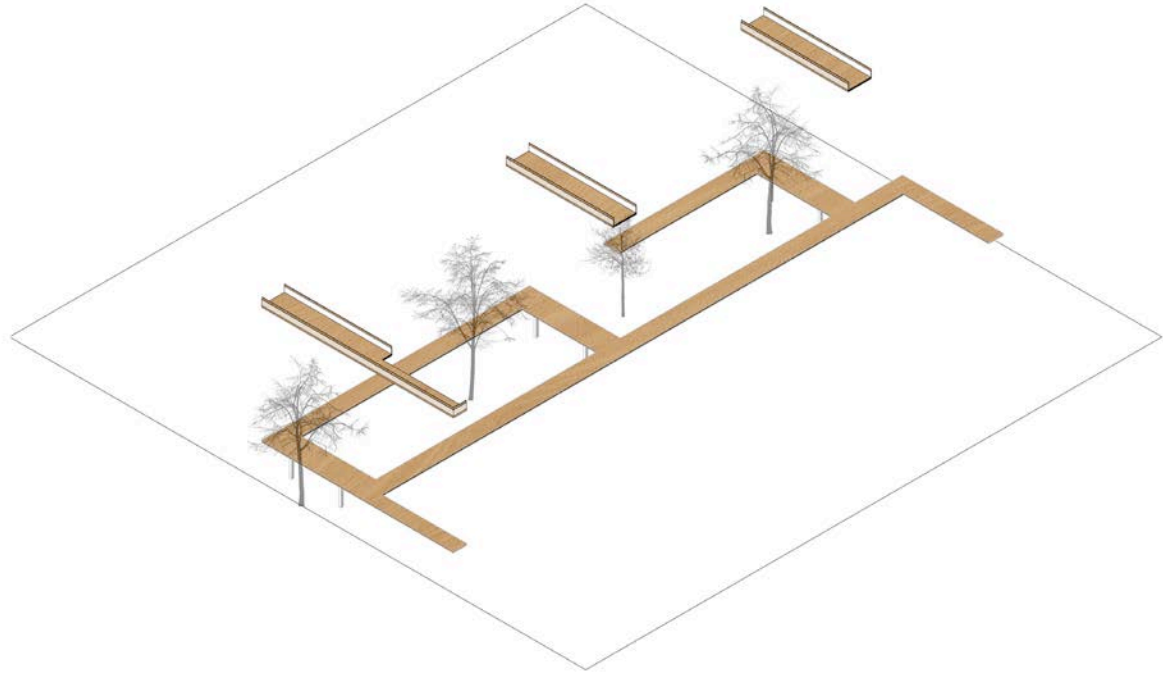
De vogel-voliere terug brengen?

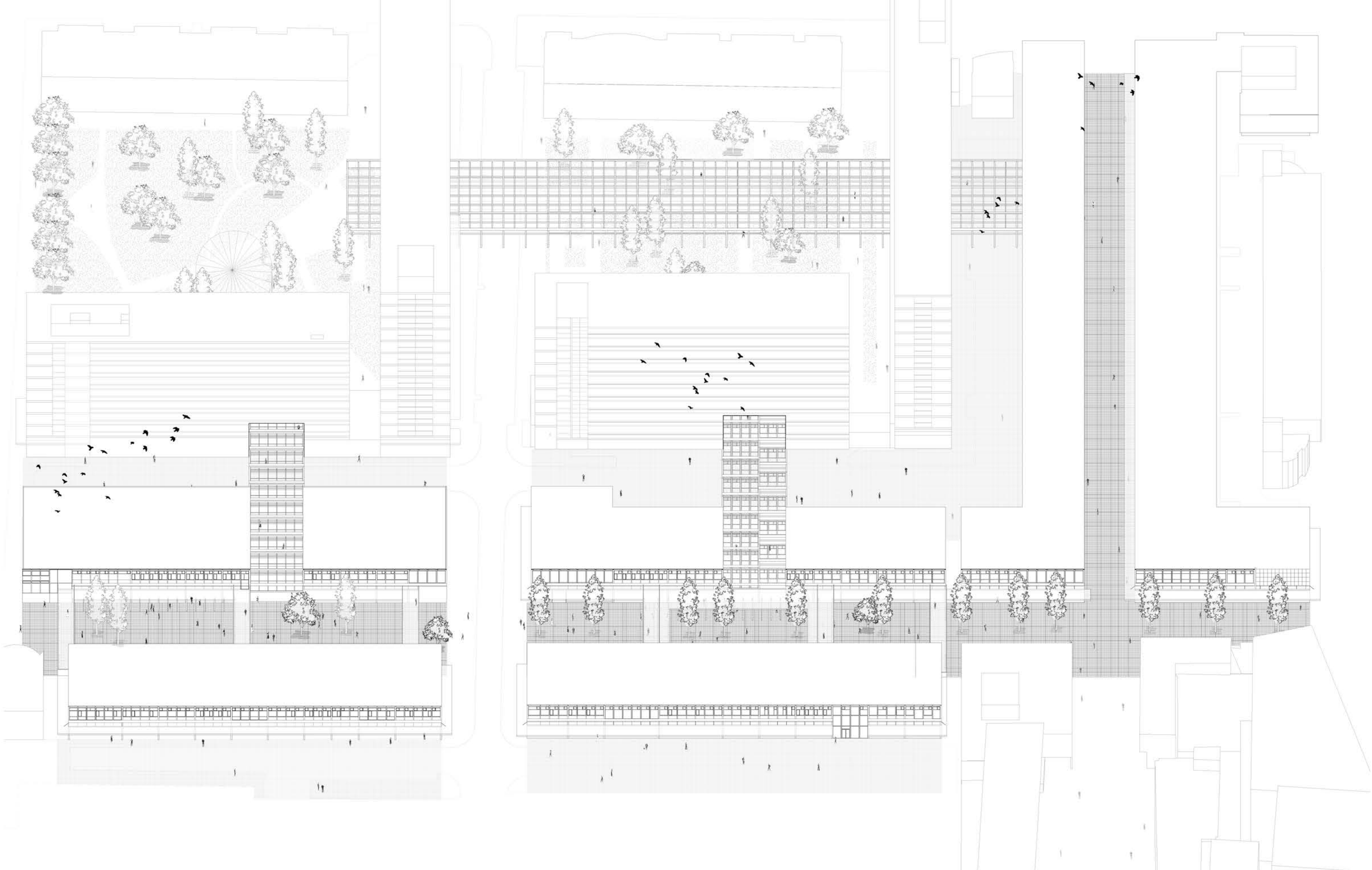

Hoe kunnen
bestaande
ruimtelijke
structuren zo
worden overgoten
met nieuwe dat
elke laag er beter
van wordt

Een structuur die
aanwezig is, tegen
de hoofd richting
in gaat, boven
straat niveau. Ter
bevordering van
het dwalen op
niveau.

GEBRUIK

Vanuit het consumeren wordt gedacht in glazen boxen. Etalages. Alles tentoonstellen vanaf een verticaal transparante vlak, zo groot mogelijk. Het liefst waarbij de architectuur zo onopvallend mogelijk is, zodat het product of de dienst in al zijn spektakel opvalt.

Een andere manier van “het laten zien” is het horizontale vlak. Verhoogd, verlaagd of een combinatie van. Waar het niet gaat om producten of diensten, maar om het maatschappelijke debat en de kunst, in vele vormen en maten.

De situaties spelen hier een rol in. Al is dat wel het resultaat, niet het uitgangspunt.

Door het weghalen van volume, waardoor er verbinding wordt gemaakt met andere ruimtes en het toevoegen van een nieuw element, ontstaat er een nieuw soort podium. Of het nu de dwalen stadsgebruiker zijn, een pop-up van het IFFR of dansers die een fantastische choreografie uitvoeren van Connie Jansen en zich het podium toe-eigenen.

Het toevoegen en daarbij het doorzetten van de kolommen onder de luifel markeren de een kamer en verderop een plein. De intieme ruimtes nemen afstand van de glazen puien, maar staan open voor het maatschappelijke debat, het laten zien wat je denkt en vindt. Vanaf de loopbrug op de luifel die als balkon fungeert wordt een gedicht voorgedragen van Jules Deelders' poëziebundel *Dag en nacht geopend*.

Uit deze een passend gedicht genaamd *impressie*:

*We liepen.
We liepen door.
We liepen door de Lijnbaan.*

*We waren.
We waren stoned.
We waren zo stoned als een aap.*

Jules Deelders,
“*Dag en nacht geopend*”

Anderhalf jaar geleden begon ik aan een onderzoek vanuit een fascinatie naar het begin en de verandering van de publieke ruimte. Centraal in het onderzoek stond: Wat is architectuur van het collectief?

Voor mij is architectuur van het collectief een plek waar veelvormige ruimtes naast en door elkaar bewegen, waar het dwalen wordt gestimuleerd. Een dynamische stad, een stad waarin vrijheid en diversiteit centraal staat.

Tijdens het onderzoek ben ik op zoek gegaan naar aanwezige kwaliteiten om deze te benutten en zichtbaar te maken, naar manieren om de Lijnbaan te ontwrichten, verstoren, zonder dat hij versnipperd zodat je iets anders kan ervaren dan de gladde plint. Daarnaast ben ik gaan spelen met de ontdekkingen en bewondering van zowel de Lijnbaan als de Agora in Athene, het heden en verleden, om deze of uit te lichten of toe te voegen. Waarbij het behoud van de kernwaarden van de Lijnbaan een vereiste is.

VEELVORMIGE RUIMTES

Een nieuwe laag toevoegen die de harde grens tussen binnen en buiten verzachten, het spektakel doorbreekt en

nieuwe beleving toevoegt. Een nieuwe laag die de harde as van de lijnbaan verstoort, ontregeld, het dwalen stimuleren maar het spelen toegevoegd aan de stadsbeleving.

Dat heb ik gedaan door situaties te ontwerpen. Het "wat als?" scenario. Zeven stuks. Aan de hand van ontwerpmethodieken vanuit een Tabula Scripta, die in kaart zijn gebracht door Floris Alkemade als het gaat om een bestaande, al reeds bebouwde locatie. Zeven situaties met een eigen toepassing, doel, karakter en beleving. De achtste is voor mij de samenvatting/visie van het afgelopen anderhalf jaar. Hierin komt alles samen. Een publieke ruimte waarin spelen, verstoren, ontregelen en dwalen centraal staat.

Verrassend vond ik dat niet alleen de Atheense Agora mij inspireerde en antwoorden gaf, maar ook Constant Nieuwenhuys en de Lijnbaan.

SPELEN

Het spel element, een georganiseerde interactieve handeling, is ingezet om interactief het plan inzichtelijk te maken en daarbij grenzen op te zoeken waarbij de kernwaarden van de lijnbaan intact blijven. Belangrijk is de collectieve uitkomst.

Waar de situationisten het spel zagen als een visie voor de stad, of als

gebruiksmethodiek van de stad, zie ik het als een methode om kennis te maken met de stad of deze te herontdekken. Het spel als interventie, niet als dagelijks ritueel.

Daarentegen hoop ik het dwalen wel terug te zien als ritueel. Dwalen zonder regels, waardoor het dwalen voor mij los staat van het spel maar het spelen toevoegt aan de stadsbeleving.

BIJLAGE

1. Geschilderde Stoa (Poikile)
De Stoa bestond uit een buiten-colonnade met Dorische zuilen en een binnen-colonnade met Ionische zuilen en was open aan de zuidzijde. Het gebouw heette oorspronkelijk Peisianaktos, naar de bouwer Peisianax. Hij is gebouwd in de jaren 475-450 v.C. De naam Poikile (bontgeverfd) heeft hij gekregen door de beroemde muurschilderingen van o.a. Polygnotus. Hij was 36 m lang en 12,5 m breed. In 1990 is hij met zekerheid opgegraven, al ligt een deel onder de moderne bebouwing 50 m ten noorden van de metrolijn.

2. Heiligdom van Aphrodite Ourania
Dit heiligdom lag in het noordwesten van de Agora aan de voet van Agoraheuvel. Volgens Pausanias stond er in het heiligdom een marmeren beeld van Aphrodite gemaakt door Pheidias. Een groot 'Altaar van Aphrodite Ourania', dat direct ten westen van de Stoa Poikile stond, werd in 1981 teruggevonden.

4. De Koninklijke Stoa (Stoa Basileios).
Deze werd gebouwd rond 460 v.C. en was de zetel van de Archon Basileus. In deze stoa werden de wetten van Solon ten toon gesteld en hield de raad van de Aeropagus zijn bijeenkomsten. Het was een gebouw van 18 m. lang met een façade van de 8 Dorische zuilen.

5. Stoa van Zeus Eleutherios
De stoa werd opgericht op het einde van de 5e eeuw v.C., ter ere van degenen die voor de vrijheid en veiligheid van de stad vochten. Men zegt dat Socrates zijn vrienden in deze stoa ontmoette.

6. Altaar van de 12 Goden
Het is een omheinde ruimte met een altaar in het midden, gebouwd in 522/21 v.C. Het heiligdom was een populaire asielpaats en werd beschouwd als het hart van de stad, de centrale plaats vanwaar de afstanden naar andere plaatsen werden gemeten.

7. Tempel van Ares, werd ca. 440 v.C. gebouwd door dezelfde architect als die van de tempel van Hephaestus. Deze tempel stond oorspronkelijk ergens anders, waarschijnlijk in Acharnae aan de voet van de Parnes, en werd in 15 v.C. naar de Agora verplaatst.

8. Tempel van Apollo Patroos
Het is een kleine Ionische tempel, 10 x 16,5 m., opgericht in ca. 340-320 v.C., geïdentificeerd als de tempel van Apollo die vereerd werd als de "Vader" (Pater), de stichter van de Ionische stam. In de cella stond het cultusbeeld van de god, gemaakt door de beeldhouwer Euphranor.

9. Arsenaal

9a. Standbeeld Adrianus

10. Tempel van Hephaistos (Theseion) De tempel is een Dorische peripteros, met een pronaos en opisthodomos. Hij bekroont de heuvel van Kolonos Agoraios en is het opvallendste en best bewaarde monument van de Agora. De tempel was gewijd aan twee goden, Hephaistos en Athene, wier bronzen beelden in het inwendige stonden. De bouw van het Hephaisteion begon in 449 v.C.

11. Monument van Eponymieme Helden

12. Oude Bouleuterion en de Metroön.
Het gebouw had een Ionisch propylon en werd opgericht in de 2e eeuw v.C. Hier waren het heiligdom van de Moeder van de Goden en de staatsarchieven te vinden, inclusief de handelingen van de bijeenkomsten van de Raad van 500 en verschillende officiële documenten, die onder de bescherming stonden van de godin.

13. Nieuwe Bouleuterion (raadhuis)
De Raad van 500 (Boule) kwam hier regelmatig bijeen. Het gebouw is opgericht op het einde van de 5e eeuw v.C. en verving het oude Bouleuterion, waarvan de ruïnes onder het Metroön te vinden zijn.

14. Tholos
Dit is een rond gebouw, opgericht in ca. 460 v.C. De voorzitters (prytaneis) van de raad van 500 aten en sliepen in de Tholos zodat zij altijd beschikbaar waren als dat nodig was. Een set standaard gewichten en maten werden ook in het gebouw bewaard.

15. Strategelon
Dit was de plaats waar de tien strategen (de commandant van een leger) hun kantoor hadden.

16. Zuidwest waterhuis

17. Gerechtshof | Heliaea
Naam van het belangrijkste gerechtshof in Athene en vandaar het gebied en gebouw waar recht werd gesproken. Het was oorspronkelijk (voor 550 v.C.) een grote omheining in het zuidwesten van de agora. Er zat geen dak op en waren geen kamers. Misschien was de afscheiding alleen een touw. In de vroege 5e eeuw werd de afscheiding een stenen muur en kwamen er kleine kamers, waarschijnlijk kantoren, aan zuidkant, maar de belangrijkste plaats bleef zonder dak.

18. Zuid Stoa
Deze stoa werd gebouwd ca. 430-420 v.Chr. en was ca. 80 m. lang. Hij had een dubbele colonnade met 16 vertrekkende erachter. Rond ca. 130 v.C. de oude zuidstoa vervangen door de middelstoa (147 x 18 m), de ooststoa (40 x 14 m) en de nieuwe zuidstoa (93 x 8,5 m), die een ruime binnenhof vormden.

19. Odeion van Agrippa
Het werd gebouwd door Agrippa in 15 v.C. en bevatte een auditorium waarin ongeveer 1000 mensen konden zitten, en een zuilengalerij in twee verdiepingen. Het werd in 267 n.C. door brand verwoest en in ongeveer 400 n.C. werd hier het Gymnasium gebouwd. De noordzijde was versierd door vier kolossale gestalten van Giganten en Tritonen die op massieve sokkels stonden, gered uit de ruïnes van het Odeion.

20. Oostgebouw

21. Middenstoa

22. Enneakrounos | bronhuis
Een openbare watervoorziening, uit het laatste kwart van de 6e eeuw v.Chr., de tijd van de tirannen. Het water werd via een terracotta pijpleiding aangevoerd vanaf de Lycabettusheuvel en stroomde aan weerskanten van het rechthoekige gebouwtje in bassins.

24. Nymphaeum

25. Munt | argyrokopeion.
Hier werden de munten geslagen van Athene.

26. Zuidoost Tempel

29. Bibliotheek van Panainos
Deze bibliotheek dateert uit 100 n.C. Boeken werden niet uitgeleend, ze bleven in de bibliotheek.

30. Stoa van Attalus II van Pergamum.
ligt aan de oostzijde van de agora. Hij liet hem tussen 159 en 138 voor de stad bouwen uit erkentelijkheid voor zijn opvoeding die in Athene had genoten. Het bouwwerk (lengte 116,5 m, breedte 19,40 m) had twee verdiepingen en was uit poros-steen en marmer van de Hymettus en de Pentelicon opgetrokken in dorische en ionische stijl; het aantal zuilen bedroeg 134. Op elke verdieping waren 21 winkeltjes. De dubbele zuilengalerijen boden de burgers een grote ruimte om in te wandelen. Tussen 1953 en 1956 is deze stoa van Attalus door de Amerikanen geheel herbouwd en ingericht als Agora-museum voor de duizenden voorwerpen, munten en inscripties die op het opgravingsterrein werden aangetroffen.

31. Romeinse Basilica

32. Gevangenis

33. De 'Agoraheuvel' aan de westkant van de Agora was het terrein van handwerkslieden: makers van terracotta beeldjes en beeldhouwers, maar vooral van metaalbewerkers en bronsgieters, die gevestigd waren naast de tempel van hun beschermgod Hephaistos.

34 Stoa van de Hermen
De naam van dit bouwwerk is ontleend aan een inscriptie die in 1962 is gevonden. Het gaat om een rij hermen, waarop met epigrammen de grote overwinningen van Kimon op de Perzen werden herdacht. Aan de vooravond van de Siciliaanse Expeditie in 415 v.Chr. vielen ze ten slachtoffer aan de hermokopiden.

35. Grenssteen van de Agora (Horos)
Er zijn twee grensstenen in situ teruggevonden met het opschrift in Attische letters uit de 5e eeuw v.Chr.: 'Ik ben de grenssteen van de Agora'. Deze stenen dienden om de grens aan te geven van de gewijde grond van de Agora die niet mocht worden betreden door veroordeelde misdadigers.

Alkemade, Floris, et al. *Rewriting architecture 10+1 actions: Tabula scripta*. Amsterdam: Valiz, 2020

Heynen, Hilden. *Architectuur en krietiek van de moderniteit*. Nijmegen: Uitgeverij SUN, 2001.

Venturi, Robert, et al. *Learning from Las Vegas*. Cambridge: The Massachusetts Institute of Technology 1972.

Wigley, Mark. *Constant's New Babylon: The Hyper-architecture of Desire*. Rotterdam: 010 Publishers, 1998.

Müller, Werner, et al. *Sesam Atlas van de bouwkunst 1*. Baarn: Nederlandse uitgave Bosch & Keuning N.V., 1976

Onderzoeksrapport AGORA, Agora-Cities for People, verschillende auteurs, Londen, 2006

Boomkens, René. "De tijdelijkheden van de publieke sfeer" *OASE: #77* (november 2008)

Sjöholm, Cecilia. "Arendt in de stad, de architectuur van het politieke leven" *OASE: #106* (juli 2020):28-53.

Teerds, Hans. "Tafelschikkingen reflecties op architectuur met Hannah Arendt" *OASE: #106* (juli 2020):2-25.

Koolhaas, Rem. "Koolhaas on shopping." *Arq magazine*: vol 5, no 3 (2001): 201-203

Boomen, Thijs van den, et al. "Hier.Heerst.Veiligheid. en verliest het publiek domein zijn betekenis" *Trancity* (juli 2020)
<https://trancity.nl/publicaties/hier-heerst-veiligheid>

Hou Je Bek, Wilfried. "Dwalen voor beginners" *Archined* (Juli 2011)
<https://www.archined.nl/2011/07/dwalen-voor-beginners/>

Langeweg, Marlies, "Winkelcentrum De Lijnbaan", Platform Wederopbouw Rotterdam, (2018)
<https://wederopbouwrotterdam.nl-/artikelen/winkelcentrum-de-lijnbaan>

De Jong, Jaqueline, "Ik was onaangepast", *De groene Amsterdammer*, (Sept. 20212)
<https://www.groene.nl/artikel/ik-was-onaangepast>

The Athenian Agora. Archief. laatst bezocht: 2022.10.29
http://www.agathe.gr/overview/the_archaeological_site.html

Broekbakema. winkelpromenade de Lijnbaan. Laatst bezocht 2022.10.29
<https://www.broekbakema.nl/projecten/winkelpromenade-lijnbaan/>

Mei architects and planners. Project De Lijnbaan. Laatst bezocht 2022.10.29
<https://mei-arch.eu/projecten-archief/de-lijnbaan/>

De Waag. Digitale kaart bouwjaren Nederland. Laatst bezocht 2022.02.21
<http://code.waag.org/buildings/#51.9206,4.478,16>

Cats, Matthijs. "Paradepaard van de wederopbouw". *Andere Tijden*, VPRO/ NTR:/ NPO, 2014
<https://anderetijden.nl/aflevering/55/Paradepaard-van-de-wederopbouw>

Wigley, Mark. "Salon | Architect Talk | Constant's New Babylon" *Youtube*, geüpload door Art Basel, 18 juni 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=Bgv4cL77n38>

Wigley, Mark. "FORUM 'New Babylon: Continuous Now'" *Youtube*, geüpload door Kunstinstituut Melly, 30 september 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Cla-DP1iPyY>

MET DANK AAN:

Het Nieuwe Instituut, voor het openstellen van het archief en het delen van beeldmateriaal.
Kunstmuseum den haag, vaste expositie Constand Nieuwenhuys
Mei architecten, voor het delen van beeldmateriaal
Rijksmuseum van Oudheden, in het bijzonder mr. R. Halbertsma.
Stadsarchitef Rotterdam, voor het delen van beeldmateriaal

DANK

DANK